

Faktory podílející se na utváření finanční gramotnosti žáků základních škol

Bc. Jitka Marcaníková

Diplomová práce
2020

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Jitka Marcaníková
Osobní číslo: H180084
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Forma studia: Kombinovaná
Téma práce: Faktory podílející se na utváření finanční gramotnosti žáků základních škol

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti finanční gramotnosti, finančního vzdělávání žáků školního věku a teorie socioekonomického statusu rodiny žáků.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. 2.*, aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.

KIYOSAKI, Robert T. *I vy máte druhou šanci: jde o vaše peníze, váš život a váš svět*. Přeložil Petr SUMCOV. Hodkovičky: Pragma, [2015]. ISBN 978-80-7349-463-6.

NOVÁKOVÁ, Vladimíra a Věroslav SOBOTKA, ed. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti. 2.*, aktualiz. vyd. Praha: COFET, 2011. ISBN 978-80-904396-1-0.

OPLETALOVÁ, Alena a Jana KVINTOVÁ. *Vybrané aspekty finanční gramotnosti v podmínkách základních a středních škol*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4519-9.

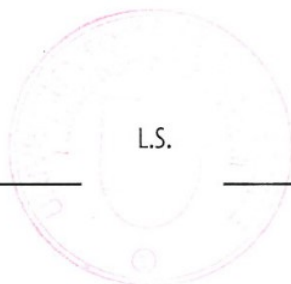
ŠKVÁRA, Miroslav. *Finanční gramotnost*. Druhé vydání. Praha: Miroslav Škvára, 2016. ISBN 978-80-904823-3-3.

Vedoucí diplomové práce: **doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.**

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: 4. října 2019
Termín odevzdání diplomové práce: 24. dubna 2020

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Berou na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 28. 2. 2020

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k naházení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělu dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá měřením úrovně finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na faktorech rodinného prostředí. Cílem výzkumného šetření je ověření předpokladu, zda existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na socioekonomickém statusu rodiny, v závislosti na sociálním kapitálu rodiny, v závislosti na míře komunikace v rodině v oblasti financí a v závislosti na hospodaření s kapesným. Inspirací pro náš výzkum bylo testování patnáctiletých žáků v oblasti finanční gramotnosti v rámci mezinárodního šetření PISA 2012 a další výzkumy zjišťující úroveň finanční gramotnosti dospělých. Pro šetření jsme zvolili kvantitativní pojetí výzkumu a pro testování hypotéz byla použita analýza rozptylu (ANOVA) a t-test (dle skupin). Výsledky výzkumu potvrdily, že rodinné zázemí má zásadní dopad na finanční gramotnost jedince.

Klíčová slova: finanční gramotnost, finanční vzdělávání, socioekonomický status, sociální kapitál, výchova k finanční gramotnosti, kapesné, měření finanční gramotnosti

ABSTRACT

The diploma thesis deals with measuring the level of financial literacy of the 9th grade primary school pupils depending on the factors of the family environment. The aim of the research is to verify the assumption whether there are differences in the level of financial literacy of the 9th grade primary school pupils depending on the socioeconomic status of the family, depending on the social capital of the family, depending on the level of communication in the family in the area of finance and pocket money. The inspiration for our research was testing of 15-year-old pupils in the field of financial literacy within the international PISA 2012 survey and other research determining the level of financial literacy of adults. We chose a quantitative research approach for the survey and analysis of variance (ANOVA) and t-test (by groups) were used to test the hypotheses. The results of the research confirmed that the family background has a major impact on the financial literacy of the individual.

Keywords: financial literacy, financial education, socioeconomic status, social capital, financial literacy education pocket money, measurement of financial literacy

Děkuji doc. Mgr. Jakubovi Hladíkovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, podporu a vstřícnost při konzultacích. Poděkování patří i všem respondentům, kteří se podíleli na empirickém šetření. Za podporu a trpělivost děkuji v neposlední řadě své rodině.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 FINANČNÍ GRAMOTNOST	13
1.1 CO SI POD POJMEM FINANČNÍ GRAMOTNOST PŘEDSTAVIT?	14
1.2 SLOŽKY FINANČNÍ GRAMOTNOSTI	16
1.3 STĚŽEJNÍ DOKUMENTY FINANČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE.....	17
1.4 STANDARDY FINANČNÍ GRAMOTNOSTI.....	20
1.4.1 Peníze	22
1.4.2 Hospodaření domácnosti	24
1.4.3 Finanční produkty	26
2 ASPEKTY OVLIVŇUJÍCÍ FINANČNÍ GRAMOTNOST MLÁDEŽE	29
2.1 KONCEPT SOCIOEKONOMICKÝ STATUS	30
2.2 KONCEPT SOCIÁLNÍ KAPITÁL.....	32
2.3 VÝZKUM ROZDĚLENÍ SVOBODOU	33
2.4 VZDĚLÁVÁNÍM NA VEDLEJŠÍ KOLEJ	35
3 VÝCHOVA K FINANČNÍ GRAMOTNOSTI	36
3.1 KAPESNÉ JAKO NÁSTROJ VÝCHOVY	37
3.2 VÝCHOVA K PENĚZŮM DLE BATI.....	39
4 MĚŘENÍ FINANČNÍ GRAMOTNOSTI	41
4.1 MEZINÁRODNÍ ŠETŘENÍ PISA 2012.....	45
II PRAKTICKÁ ČÁST	48
5 DESIGN VÝZKUMU	49
5.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	50
5.2 VÝZKUMNÉ CÍLE A FORMULACE HYPOTÉZ.....	50
5.3 POJETÍ VÝZKUMU	52
5.4 VÝZKUMNÝ NÁSTROJ	52
5.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR	56
5.6 ANALÝZA DAT.....	57
6 VÝSLEDKY	59
6.1 DISKUSE.....	70
ZÁVĚR	76
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	77
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	86
SEZNAM OBRÁZKŮ	87

SEZNAM TABULEK.....	88
SEZNAM GRAFŮ	89
SEZNAM PŘÍLOH.....	90

ÚVOD

Problematika finanční gramotnosti je aktuálním celospolečenským tématem, které dnes oslovuje v podstatě každého, kdo určitým způsobem řeší otázky spojené s financemi. A jelikož „finance hýbou ekonomikami zemí celého světa“ (Navrátilová, 2011, s. 4), je zapotřebí, aby s nimi uměla hospodařit každá domácnost včetně jejich jednotlivých členů. Jsme svědky nebývalého rozvoje finančních produktů a služeb, se kterým se mění i tradičně konzervativní postoj jedince k úsporám i zadlužování na trend rychlé spotřeby i ochoty jedinců k zadlužování. Tato rizika vyvolávají naléhavou potřebu základní orientace občanů ve světě financí, která je dokáže ochránit před nevýhodnými finančními produkty nebo dokonce před předlužením. Prudce rostoucí zadluženost obyvatel a s ní související negativní jevy, jako nezaměstnanost, bezdomovectví, chudoba, závislosti, ba dokonce trestní činnost, ohrožují především mladou populaci, která je obecně méně konzervativní a o to více náchylná k rizikům (Škvára, 2011, s. 12). Tito mladí lidé často nakládají s penězi dle vzoru svých rodičů, přičemž se ptáme: Má finanční a ekonomická gramotnost v současnosti dostatečnou oporu v rodině, když ani generace rodičů dnešních teenagerů ještě nemá tolik zkušeností s finančními produkty? Výzkum měření úrovně finanční gramotnosti dospělé populace v České republice realizovaný Ministerstvem financí v roce 2015, jehož cílem bylo zjistit ohrožené cílové skupiny a rezervy ve finanční gramotnosti osob, odhaluje, že k nejohroženějším skupinám patří zejména osoby s nízkým vzděláním, lidé s nízkými příjmy, lidé ekonomicky neaktivní (např. nezaměstnaní) a osoby studující (MF ČR, 2016). Nezabývat se tedy problematikou finanční gramotnosti je důvodným předpokladem pro skutečnost, že výše zmíněné negativní jevy související s ochotou jedinců k zadlužování budou nynější děti akceptovat jako běžný styl života a to v době své dospělosti (Bertl, 2016, s. 11 – 13).

Nutno zmínit úzkou spojitost mezi námi zkoumanou problematikou finanční gramotnosti a sociální pedagogikou. Kraus (2008, s. 40) sociální pedagogiku vnímá ve smyslu sociální pomoci, ve smyslu solidarity s těmi, kteří se dostali do znevýhodněné situace, a to například z důvodů ekonomických. Dle Laca (2011, s. 34) je sociální pedagogika věda zajímavá a obsáhlá, která sleduje především prostředí, výchovu, vzdělání a sociální skupiny ve společnosti.

Výzkumné šetření je zaměřeno na finanční gramotnost žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na faktorech rodinného prostředí. Cílem předkládané diplomové práce je ověření

předpokladu, zda existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na socioekonomickém statusu rodiny (nejvyšší dosažené vzdělání rodičů, status zaměstnání rodičů, ekonomická situace rodiny), v závislosti na sociálním kapitálu rodiny, v závislosti na míře komunikace v rodině v oblasti financí a v závislosti na hospodaření s kapesným. Zároveň zjišťujeme podpůrné nástroje podílející se na utváření finanční gramotnosti žáků a zajímá nás také finanční rozhodování a chování těchto žáků. Zaměření testování na výše zmíněnou cílovou skupinu má své opodstatnění. Tito žáci končící své povinné základní vzdělání již obvykle disponují vlastními finančními prostředky a zcela přirozeně začínají realizovat své první investiční záměry. Větší důležitost však přikládáme skutečnosti, že tyto žáky čeká vstup do dospělosti, který je spojen s náročnými změnami a rozhodnutími, z nichž řada má finanční rozměr, často s dlouhodobým horizontem.

Záměrem naší práce je v teoretické části provést deskripci výše zmíněné problematiky s cílem analyzovat faktory rodinného prostředí, přičemž teoretickou část práce považujeme za stěžejní pro výzkum realizovaný v praktické části práce. Samotná empirická část práce zjišťuje rozdíly úrovně finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na faktorech rodinného prostředí prostřednictvím kvantitativního pojetí výzkumu. Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření je provedeno v programu Statistica 12.

Závěry výzkumu mohou být přínosné nejen školám, pro které je naše testování zpětnou vazbou vzdělávání dětí v oblasti finanční gramotnosti v rámci školní výuky, ale zejména všem rodičům, studentům či zájemcům oboru sociální pedagogika či sociální práce nebo jim příbuzné obory, a to z toho důvodu, že předkládaná práce podtrhne význam rodiny a prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, neboť právě to rozhoduje, jaký vzorec chování si dítě finálně zvnitřní ve vztahu k hospodaření s penězi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 FINANČNÍ GRAMOTNOST

Schopnost číst, psát a počítat patří k základní výbavě člověka. Samozřejmě není to všechno, co člověk umí či zná, je však nutné si uvědomit, že právě výchozí znalosti a dovednosti jsou vstupním předpokladem pro učení se věcí dalších. Žijeme v komercializované společnosti, jinými slovy, naše každodenní dění ovlivňují obchodní vztahy, finanční operace, zkrátka svět peněz ovlivňuje každého z nás. A je to jedno, jestli je to ten, kdo peníze vydělává, nebo je to ten, kdo je spotřebovává. Titul finanční gramotnost nám ukazuje na svoji důležitost spojením hned dvou stěžejních pojmů, bez kterých se v dnešní společnosti neobejdeme. Pojem „finanční“ souvisí se současným světem peněz, s jejím obstaráním a ochranou, pojem „gramotnost“ pak souvisí se základními schopnostmi člověka, jako je číst, psát a počítat. Umět „číst“ a pochopit informace ze světa peněz tak, aby byly srozumitelnější a jasnější, je v současné společnosti považováno za nezbytnou životní dovednost (Bertl, 2012, s. 9).

Problematika finanční gramotnosti je záležitostí celé společnosti a v každé době je považována za jakýsi soubor základních znalostí každého občana. Z historického pohledu není finanční gramotnost nic nového a jako základ výchovy mladých v rodině i ve škole znamenala v podstatě schopnost hospodařit se svým majetkem a penězi. Díky celosvětovým ekonomickým krizím na konci prvního desetiletí 21. století získává finanční gramotnost na vážnosti a stává se nezbytnou součástí a potřebou každého občana (Nováková a Sobotka, 2011, s. 15). Lidé jsou konfrontováni s otázkami v oblasti financí ve větší míře, než tomu bylo donedávna, a to nejen v důsledku rozšiřování finančních služeb, produktů či jiných možností, ale také rizik spojených s demografickými změnami, slábnoucí sociální rolí státu apod. (Česká školní inspekce, 2014, s. 3). Primátor města Teplic a senátor Jaroslav Kubera uvádí, že pojem finanční gramotnost nebyl do roku 1989 znám ani používán. „Rozhodoval za nás stát, a my měli na koho nadávat. Svoboda je úžasná věc, ale má jednu vadu. Musíme se rozhodovat sami“ (Kubera in Nacher 2015, s. 9). Dále Kubera poukazuje na jeden z největších problémů většiny zemí světa, kterými jsou dluhy, přičemž dodává, že jejich důsledky mohou být přímo fatální.

Dynamický rozvoj finančního trhu s přibývajícimi nabídkami finančních produktů a služeb, měnícími se zákony, daněmi či výhodností finančních produktů, výrazně ovlivňuje i změnu chování české populace, kdy tradičně konzervativní postoj k úsporám i zadlužování postupně nabývá nového rozměru, který můžeme nazvat jako trend rychlé

spotřeby a ochoty občanů k zadlužování (Škvára, 2011, s. 12). „Finanční svět je velmi dynamický, rychle se proměňuje – co platilo včera, dnes už platit nemusí“ (Hesová a Zelendová, 2011 s. 8). Pouze tedy finančně gramotný člověk, disponující potřebnými schopnostmi, znalostmi a dovednostmi, je schopen činit kvalifikovaná rozhodnutí a ochránit se před nevýhodnými finančními produkty nebo dokonce před předlužením (Opletalová a Kvintová, 2014, s. 47). O finanční gramotnosti je potřeba začít hovořit jako o schopnosti pochopení mechanismů fungování financí v jejich celistvosti, kde dluh a jeho případné následky hrají stěžejní roli (Smrčka 2010, s. 476). S dluhy (Hesová, 2011, s. 5) je to jako s nemocemi, mohou člověka nejen oslabit, ale i zničit. Jedině včasná a správná prevence, kterou je finanční vzdělávání, může jedinci zachránit život. Škvára (2011, s. 12) řadí finanční gramotnost nejen k základním prvkům prevence předlužení a sociálního vyloučení, ale považuje ji zároveň za základní nástroj aktivní politiky zaměstnanosti, jejímž cílem je získání a udržení slušného zaměstnání.

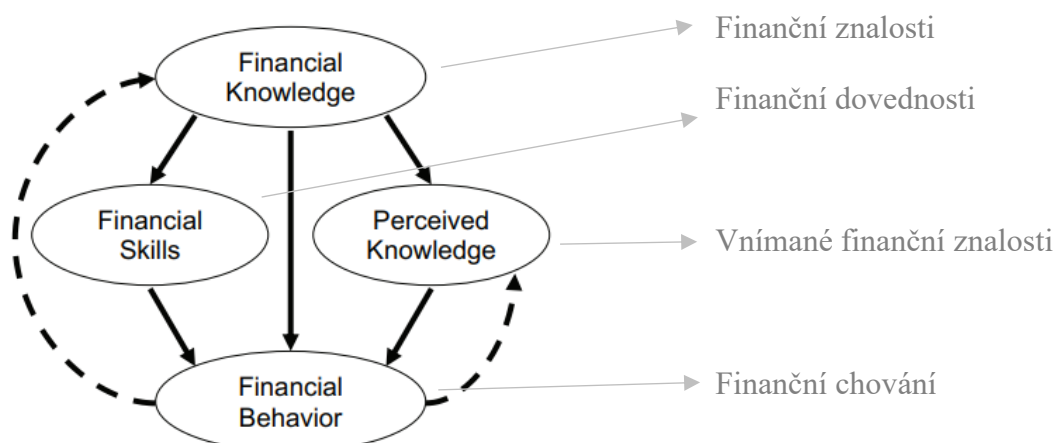
K ucelení tohoto tématu můžeme deklarovat, že finanční gramotnost je nutno v moderní společnosti zvládat na čím dál vyšší úrovni a můžeme ji považovat za jednu z klíčových gramotností, která se ukazuje důležitá nejen pro dospělou společnost, ale i pro mládež. Finanční gramotnost je tedy nezbytná pro zapojení jedince v současné společnosti a pro odstranění finančních rizik, s kterými se každý člověk v průběhu svého života setkává (Česká školní inspekce, 2014, s. 3).

1.1 Co si pod pojmem finanční gramotnost představit?

Národní strategie finančního vzdělávání, jako jeden ze základních dokumentů systematicky vymezující finanční vzdělávání v České republice, popisuje finanční gramotnost jako souhrn potřebných kompetencí nezbytných pro občana v současné společnosti k finančnímu zabezpečení sebe a své rodiny. Finančně gramotný jedinec zároveň aktivně vystupuje na finančním trhu, umí se orientovat v problematice peněz a cen, především však „je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace“ (MF ČR, Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, s. 11). Definice finanční gramotnosti byla v roce 2017 členy Pracovní skupiny pro finanční vzdělávání revidována a její podoba je následující: „Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a postojů nezbytných k dosažení finanční prosperity prostřednictvím zodpovědného finančního jednání“ (MF ČR, © 2020).

Vzdělávací projekt Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj PISA (Programme for International Student Assessment), který jako první provedl mezinárodní šetření zaměřené na hodnocení úrovně finanční gramotnosti patnáctiletých žáků, definuje finanční gramotnost následovně: „Finanční gramotnost zahrnuje znalost a porozumění finančním konceptům a rizikům, dále dovednosti, motivaci a sebedůvěru potřebnou pro uplatnění těchto znalostí a porozumění s cílem činit efektivní rozhodnutí v různých situacích souvisejících s financemi, zlepšit finanční situaci jedince či celé společnosti a umožnit zapojení do ekonomického života“ (Česká školní inspekce, 2014, s. 4).

Vymezení definice finanční gramotnosti (Hung, Parker & Yoong, 2009, s. 12) opírající se do značné míry o schopnost využívat znalosti a dovednosti k dosažení finančního blahobytu, a je proto zcela založeno na chování jedince, je znázorněno následovně.

Obrázek 1 *Koncepční model finanční gramotnosti (Hung, Parker & Yoong, 2009, s. 12)*

Zobrazený model finanční gramotnosti představuje logické vztahy mezi jednotlivými složkami finanční gramotnosti a jejich vzájemné ovlivňování. Základnu finanční gramotnosti tvoří finanční znalosti. Ty se pak odráží ve vnímaných finančních znalostech a ovlivňují finanční dovednosti, na kterých závisí znalost. Skutečné finanční chování závisí na všech třech složkách finanční gramotnosti, a to jak na skutečných znalostech, vnímaných znalostech a dovednostech. Konečné zkušenosti získané prostřednictvím finančního chování se vrací ke skutečným i vnímaným znalostem. Na základě zobrazeného modelu finanční gramotnosti můžeme konstatovat, že za nejdůležitější je nutno považovat složku finanční chování, neboť právě ta má přímý dopad na samotný život člověka a na samotnou finanční

situaci. V praxi to znamená, že žáci by měli být ve výuce vedeni především k uplatnění a aplikaci nabytých znalostí v reálném životě a při různých životních situacích.

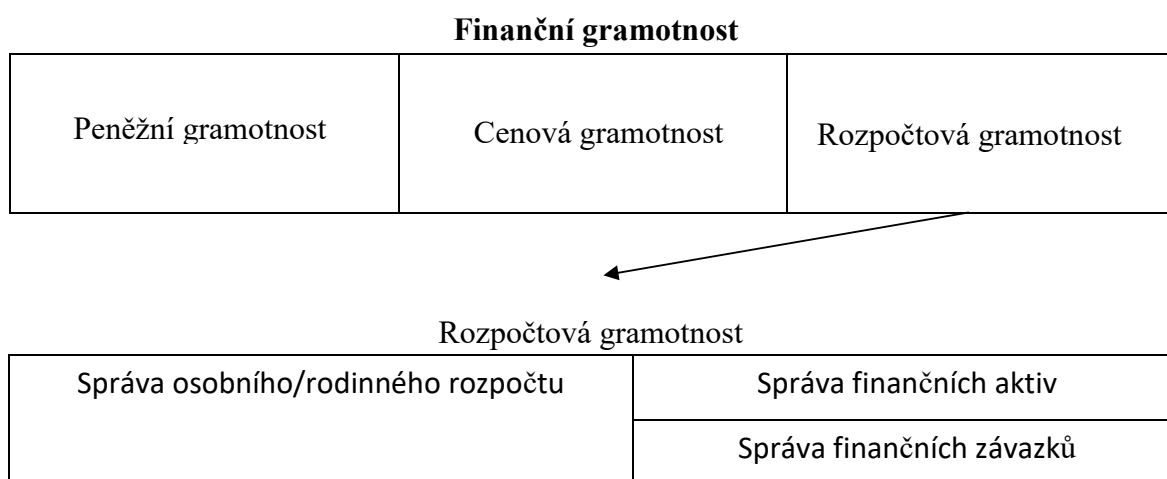
Finanční gramotnost dle Hesové a Zelendové (2011, s. 6) lze představit jako soubor potřebných kompetencí uplatňovaných v běžném životě a nezbytných pro aktivní a zodpovědnou účast na finančním trhu. V širším rámci je finanční vzdělávání podporou prevence proti předlužení a směřuje občany k zabezpečení se na stáří. Obdobně jako ostatní autoři i Rambousek (2012, s. 112) považuje finanční gramotnost za soubor jakkoliv získaných zkušeností a vědomostí, které jedince chrání před ztrátami či nástrahami finančního trhu. Zároveň však poukazuje na skutečnost, že finanční gramotnost jde ruku v ruce s gramotností právní. Dle něj nelze tyto dvě složky gramotnosti od sebe oddělit. Z tohoto pohledu, jak uvádí Rambousek, sice je možné si najmout právníka nebo finančního poradce, který nám bude naše osobní finance spravovat, ale kde je záruka, že je to ten nejlepší, a že to, co udělá, je to správné? „Nejlepší je věřit sám sobě“ (Rambousek, 2012, s. 112). Z výše uvedeného vyplývá, že každý jedinec ve společnosti je zodpovědný za správu osobních nebo rodinných financí, přičemž význam tkví v neustálém rozvoji a zvyšování finanční gramotnosti, a to nejen v rámci počátečního vzdělávání, ale i v rámci vzdělávání dalšího. Výstižné pojetí finanční gramotnosti, které je srozumitelné široké veřejnosti, uvádí Nacher: „Používat zdravý selský rozum, intuici, být zdravě sebevědomý a zvědavý, přirozeně nedůvěřivý a uvažovat veskrze logicky“ (Nacher, 2015, s. 12). Autor mluví o tzv. informační obezitě, která má stejný efekt jako stav opačný, a to nedostatek informací.

1.2 Složky finanční gramotnosti

Definice finanční gramotnosti je strukturovaná a pojímána jako správa osobních, resp. rodinných financí. Člení se do tří tematických oblastí:

- **Peněžní gramotnost** – zahrnuje potřebné kompetence pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a manipulaci s nimi;
- **Cenová gramotnost** – zahrnuje potřebné kompetence pro porozumění cenovým mechanismům a inflací;
- **Rozpočtová gramotnost** – zahrnuje potřebné kompetence pro správu osobního nebo rodinného rozpočtu, jako mít schopnost vést rozpočet nebo např. umět stanovovat finanční cíle. Vedle výše popsané obecné složky zahrnuje rozpočtová gramotnost dvě

složky specializované, a to problematiku finančních aktiv a finančních závazků. Cílem je schopnost orientace na trhu plném různých finančních produktů a služeb a umět porovnat nabízené produkty a služby s cílem volby těch nejvhodnějších (MF, MŠMT, MPO, Systém budování finanční gramotnosti na ZŠ a SŠ, 2007, s. 7).

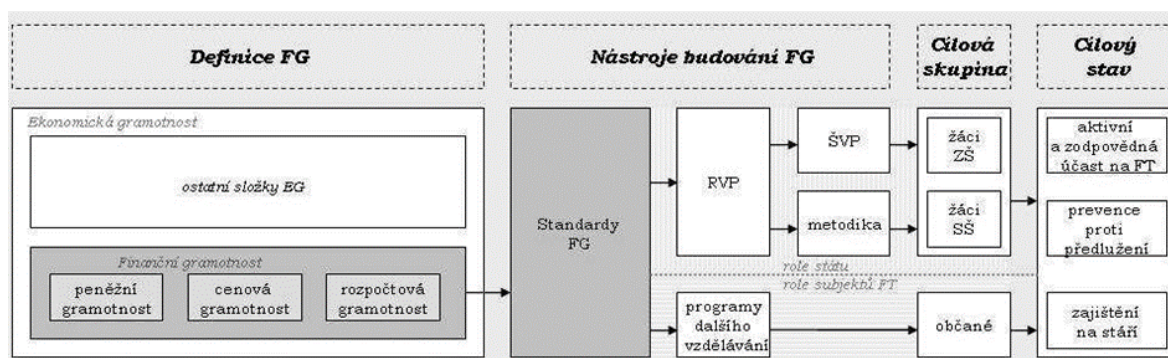
Obrázek 2 Složky FG (MF ČR, Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, s. 13)

V rámci ekonomické gramotnosti je finanční gramotnost její specializovanou součástí, a jako její součást formuluje znalosti, dovednosti a hodnotové postoje, které jsou pro uplatnění jedince v současné společnosti nutností. S finanční gramotností se zároveň pojí gramotnost numerická (jedná se o schopnost pracovat s číselnými údaji a řešení numerických úloh vztahující se k penězům), gramotnost informační (vyhledání relevantních informací) a právní gramotnost jako orientace v oblasti práva a jeho povinnostech, zároveň možnostech, kde hledat pomoc (MF, MŠMT, MPO, Systém budování finanční gramotnosti na ZŠ a SŠ, 2007, s. 7). Bendl a kol. (2015, s. 303) k právní gramotnosti uvádí: „Čím složitější je lidská společnost, tím více je závislá na systému práva a tím důležitější je pro její členy ovládnutí určitého právního povědomí.“ Cílem vzdělávacího procesu je rozvíjet a pojmout všechny finanční gramotnosti, neboť jedině tak je možné docílit kýženého efektu v podobě finančně gramotného jedince (Opletalová a Kvintová, 2014, s. 50).

1.3 Stěžejní dokumenty finančního vzdělávání v České republice

O povinném finančním vzdělávání ve školách rozhodla vláda při přijetí usnesení o zlepšení podmínek bankovního sektoru, ze dne 7. prosince 2005, č. 1594. Cílem podepsání

společného prohlášení České bankovní asociace a Ministerstva financí bylo potřeba zlepšit postavení klientů bank v České republice a zvýšit transparentnost finančního trhu v České republice, a to v souladu se standardy a trendy jiných členských zemí Evropské unie. Pozornost byla věnována především posílení ochrany klientů v oblasti finančního trhu. Usnesení se stalo základem pro vydání dokumentu Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, který stanovuje role jednotlivých subjektů na poli počátečního vzdělávání a vymezuje základní kroky v rámci zajištění finančního vzdělávání (MF ČR, Finanční vzdělávání ve školách, 2014). Nedílnou součástí tohoto dokumentu jsou Standardy finanční gramotnosti, které určují jakýsi koncový stav finančního vzdělávání pro různé stupně vzdělávání. Standardy finanční gramotnosti jsou následně implementovány do rámcových vzdělávacích programů (u počátečního vzdělávání na ZŠ a SŠ) nebo jsou podkladem pro tvorbu konkrétních vzdělávacích programů a aktivit, jejichž cílem je rozvoj a zvyšování finanční gramotnosti žáků a dospělé populace (u dalšího vzdělávání), resp. specifických cílových skupin (MF, MŠMT, MPO, Systém budování finanční gramotnosti na ZŠ a SŠ, 2007, s. 8).

Obrázek 3 Role standardů FG (MF, MŠMT, MPO, Systém budování finanční gramotnosti na ZŠ a SŠ, 2007, s. 9)

Důležitost finančního vzdělávání je vymezena také ve výchozím materiálu Ministerstva financí, v tzv. Rámcové politice Ministerstva financí v oblasti ochrany spotřebitele na finančním trhu, „kde stěžejním principem je úvaha, že vzdělaný a informovaný spotřebitel je plnohodnotným aktérem finančního trhu a je proto cílem MF jako gestora ochrany spotřebitele na finančním trhu se na procesu vzdělávání spotřebitelů podílet“ (MF, MŠMT, MPO, Systém budování finanční gramotnosti na ZŠ a SŠ, 2007, s. 3).

V roce 2007 byla vedením rezortů financí a školství schválena Strategie finančního vzdělávání, která byla prvním koncepčním dokumentem, řešícím problematiku posílení finanční gramotnosti obyvatel České republiky. Na základě doporučení Mezinárodní organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) a Evropské komise byla daná strategie povýšena na strategii národní. Důvodem bylo zvýšení povědomí o potřebnosti finančního vzdělávání a potřeba vytvoření jednotného a koordinovaného systému. Dne 10. května 2010 tak byl vládou schválen dokument Národní strategie finančního vzdělávání (2010), který se pak svým obsahem podobá původní strategii (Ševčík, 2018). Smyslem strategie není popis realizace konkrétních vzdělávacích projektů či programů z oblasti financí, ale spíše určuje jakýsi rámec v podobě určení společných cílů, obecných principů a prostředků k jejich dosažení. Strategie popisuje význam finančního vzdělávání, souvislosti s problematikou ochrany spotřebitele na finančním trhu a současný stav finanční gramotnosti občanů České republiky včetně doposud uskutečněných aktivit v této oblasti. Na definici finanční gramotnosti, jako souhrnu potřebných kompetencí, navazuje vymezení klíčových priorit, principů a zejména definování základní dvoupilířové struktury finančního vzdělávání (MF ČR, Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, s. 4).

Pro úspěšnost procesu finančního vzdělávání je nutné zajistit, aby jednotlivé vzdělávací aktivity komplexně pokrývaly celý finanční trh s tím, že nebude opomenut některý sektor, problematika nebo skupina občanů. S ohledem na vývoj na trhu finančních produktů a služeb a v souvislosti s demografickými a sociálními změnami je však možné některým oblastem věnovat větší pozornost. Mezi tři prioritní oblasti pro budoucnost výše zmíněné strategie patří:

- aktivní a odpovědná účast občana jako spotřebitele na finančním trhu;
- prevence proti předlužení, která má souvislost s nárůstem zadlužení českých domácností, kdy především rodiny nízkopříjmové, rodiny s jedním živitelem a také rodiny se špatnou orientací ve finanční problematice jsou ohroženy dluhovou pastí z důvodu neschopnosti tyto dluhy splácet;
- zajištění občana na stáří vzhledem k rychlému stárnutí české populace (MF ČR, Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, s. 13 – 14).

Principy strategie jsou následující:

Princip obecnosti – cílem je rozvoj a zvyšování finanční gramotnosti jako základní orientace a znalost finančních produktů a služeb bez propagace určených produktů a služeb;

- **Princip odbornosti** – úspěšnost finančního vzdělávání spočívá v jeho odbornosti, tedy v korektnosti obsahu a v zajištění odborné úrovně vzdělavatelů;
- **Princip zacílení** – cílem je jasné vymezení cílových skupin, pro které jsou dané projekty či programy určeny, přizpůsobení věku, vědomostem, dovednostem a schopnostem žáků (MF ČR, Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, s. 14 – 15).

Přístup k finančnímu vzdělávání žáků a dospělých je v Národní strategii finančního vzdělávání definován jako tzv. dvoupilířový. První pilíř finančního vzdělávání postihuje žáky v počátečním vzdělávání, druhý pilíř je zaměřen na finanční vzdělávání dospělé populace (Hesová, 2014, s. 7). Finanční vzdělávání žáků v počátečním vzdělávání¹ je garantováno státem, především prostřednictvím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, přičemž odbornou podporu implementace finančního vzdělávání do počátečního vzdělávání zabezpečuje Ministerstvo financí a Česká národní banka (MF ČR, Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, s. 16).

1.4 Standardy Finanční gramotnosti

Výuka finanční gramotnosti je od 1. 9. 2013 povinnou součástí vzdělávacích programů základních škol, obsahy a výstupy vzdělávání jsou zakotvené ve Standardu finanční gramotnosti z roku 2007. Standard pro základní vzdělávání předkládá obsah a výsledky vzdělávacího procesu ve třech tematických okruzích – Peníze, Hospodaření domácnosti a Finanční produkty. V prvním okruhu, pod názvem *Peníze*, by mělo být výsledkem vzdělávacího procesu naučit žáka vhodně využívat různých nástrojů hotovostního a bezhotovostního placení a obeznámit jej s pojmy, jako je např. inflace či daň z přidané hodnoty (DPH). Druhý okruh, pod názvem *Hospodaření domácnosti*, seznamuje žáka s pojmy rozpočet domácnosti a jeho typy, cílem je zároveň získat povědomí o finančních pojmech jako hlavní příjmy a výdaje domácnosti, s rozlišením výdajů nezbytných. V této oblasti je poukázáno na pojem reklamace, jako základní právo spotřebitele. Třetí okruh,

¹ Počátečním vzděláváním se tak rozumí vzdělávání předškolní, základní, střední, vzdělávání v konzervatoři a vyšší odborné vzdělávání v souladu se zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a studium v akreditovaných studijních programech v souladu se zákonem č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, vysokými školami nebo jejich součástmi.

s názvem *Finanční produkty*, si klade za cíl znát rozdíly mezi použitím debetní a kreditní platební karty, dále pak je považováno za důležité porozumět nejčastějším druhům pojištění, porozumět způsobu nakládání s volnými prostředky, jako např. úspory či investice (MF, MŠMT, MPO, Systém budování finanční gramotnosti na ZŠ a SŠ, 2007, s. 12 – 13). Celé znění Standardu finanční gramotnosti pro základní vzdělávání z roku 2007 nalezneme jako *Příloha 2*.

Dne 20. července 2017 zveřejnilo Ministerstvo financí aktualizaci Standardu finanční gramotnosti z roku 2007. Na revizi dokumentu, který stanovuje cílovou úroveň finanční gramotnosti pro žáky základních a středních škol, měly vliv zejména nové skutečnosti týkající se finančního trhu za posledních deset let, dále vyšší vyspělost žáků a větší zkušenosti s výukou problematiky finanční gramotnosti. V revidovaném Standardu finanční gramotnosti došlo k posílení těchto oblastí: bezhotovostní placení, ochrana osobních údajů, kritické posouzení nabídky služeb a zboží, sestavení rozpočtu a porovnání majetku a závazků, dále oblast úročení, porovnání finančních produktů, krátkodobé a dlouhodobé plánování a rizika dosažení cílů, zabezpečení na stáří, vznik a rizika půjček, důsledky nesplácení a řešení zadlužení a předlužení (Hesová, 2017).

Aktualizovaný Standard finanční gramotnosti pro základní vzdělávání předkládá obsah a výsledky vzdělávacího procesu již ve čtyřech tematických okruzích. Zde tedy sledujeme změnu oproti Standardu finanční gramotnosti z roku 2007, kde byly vymezeny okruhy tři. Tematický okruh *Peníze* byl nahrazen pojmem *Nakupování a placení*, druhý okruh zůstal pojmenován stejně, tedy *Hospodaření domácnosti*, třetí okruh s názvem *Finanční produkty* byl na základě posílení této oblasti rozdělen na okruh s názvem *Přebytek rozpočtu domácnosti*, kde obdobně jako v okruhu Finanční produkty Standardu finanční gramotnosti z roku 2007 je považováno za důležité porozumět nejčastějším druhům pojištění, porozumět způsobu nakládání s volnými prostředky (např. úspory či investice) a okruh s názvem *Schodek rozpočtu domácnosti* s cílem naučit žáka správnému rozhodování při půjčování, porovnávat nabídky úvěrů a uvědomění si důsledků nesplácení (MF ČR, Standard finanční gramotnosti, 2017). Celé znění Standardu finanční gramotnosti pro základní vzdělávání z roku 2017 nalezneme jako *Příloha 3*.

Implementace Standardu finanční gramotnosti z roku 2017 do rámcových vzdělávacích programů proběhne při jejich nejbližší revizi. Celá realizace kurikulárních dokumentů byla na základě schváleného materiálu „Tvorba a revize kurikulárních dokumentů pro předškolní, základní a střední vzdělávání“ stanovena na období 2016 – 2020-22 (MŠMT, 2017). Revize

rámcových vzdělávacích programů z hlediska proměny jejich obsahu a způsobu vzdělávání je přirozeným prostředkem podporujícím pozitivní změny ve vzdělávání, proto jejich postup bude navázán na přípravu nové strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+ a zároveň na prostředky stanovené ve výchozím dokumentu „Hlavní směry vzdělávací politiky ČR 2030+“ (Národní ústav pro vzdělávání © 2011-2020). Do doby, než bude revidovaný Standard finanční gramotnosti z roku 2017 součástí rámcových vzdělávacích programů, doporučil Národní ústav pro vzdělávání základním a středním školám v tomto přechodném období školní vzdělávací programy s revidovaným dokumentem porovnat, případně upravit či doplnit. Úprava školních vzdělávacích dokumentů je však pouze možností, ne tedy povinností (Hesová, 2017).

S ohledem na výše uvedené skutečnosti jsme při přípravě výzkumné části, konkrétně didaktického testu, vycházeli ze Standardu finanční gramotnosti z roku 2007. Vysvětlení základních pojmů problematiky finanční gramotnosti vymezených ve Standardu finanční gramotnosti pro žáka 2. stupně ZŠ z roku 2007 nám blíže objasní následující podkapitoly.

1.4.1 Peníze

„Ani láska neudělala z tolika lidí bláznů jako hloubání nad podstatou peněz.“

(Sir Denis Robertson)

Problematika peněz spadá do složky finanční gramotnosti peněžní gramotnost, a jak již bylo v kapitole vymezení finanční gramotnosti uvedeno, peněžní gramotnost zahrnuje potřebné kompetence pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a manipulaci s nimi (MF, MŠMT, MPO, Systém budování finanční gramotnosti na ZŠ a SŠ, 2007, s. 7). Peníze jsou všeobecně přijímaným aktivem a lze jimi provádět platbu za zboží a služby (Nováková a Sobotka, 2011, s. 127). Peníze jsou prostředkem směny také při úhradě dluhu a jsou považovány za uchovávatele hodnoty (Petýrková a Chmelařová, 2011, s. 35). Vznik peněz je spojen s rozvojem dělby práce a rozvojem směny, která měla ve svých počátcích naturální charakter, tzv. barter. Později funkci peněz zastávaly drahé kovy (zlato a stříbro), které byly s vývojem tržní ekonomiky nahrazovány papírovými penězi (bankovkami a mincemi z běžných kovů). Soudobé peníze označujeme jako peníze s nuceným oběhem, tzn., že jsou zákonným platidlem (Nováková a Sobotka, 2011, s. 127). „Peníze jsou nejrozšířenějším prostředkem směny v tržním hospodářství“ (Škvára, 2011, s. 15). Slovo peníze může mít několik významů. Nejčastější spojitost slova peníze je vázána k hotovosti, kdy máme na

myslí bankovky a mince. Dalším významem je použití slova peníze jako synonymum pro majetek či bohatství, v současnosti je pojem peníze spojován se slovy opakovaný příjem nebo důchod (Škvára, 2011, s. 15). „Peníze se ve skutečnosti nespotřebovávají, jen se směňují za to, po čem toužíte“ (Stowers, 1996, s. 29).

Peníze mohou mít podobu hotovostní nebo bezhotovostní. Peníze v hotovosti, jinými slovy oběživo, jsou peníze v jejich fyzické podobě mincí a bankovek a vydává je stát prostřednictvím centrální banky, kterou je Česká národní banka (Doubková a Tomek, 2016, s. 8). Je to jediná banka v České republice, která vydává nové a stahuje z oběhu poškozené či jinak znehodnocené nebo neplatné bankovky a mince. Zákonnou měnovou jednotkou České republiky je koruna česká, se zkratkou Kč, s mezinárodním označením CZK. Platby v hotovosti je využíváno zejména při placení nižších částek, při tzv. platbě „z ruky do ruky“. Bezhotovostní peníze neexistují reálně v podobě mincí nebo bankovek, ale mají většinou podobu vkladů u bank, tzv. depozita (Petýrková a Chmelařová, 2011, s. 36 – 45). Bezhotovostní peníze neboli peníze na bankovních účtech jsou fakticky jen čísla v počítačových systémech a v dnešním ekonomickém světě má právě tuto podobu většina peněz (Doubková a Tomek, 2016, s. 15). Základní podmínkou bezhotovostního platebního styku je účet, který považujeme za výchozí a konečný bod platby a jde o jakýsi chronologický přehled závazků a pohledávek dané banky, vyplývající z obchodních vztahů s klientem (Brázdilová, 2010, s. 33).

A kde hotovost ukládat nebo si ji půjčit? Peněžním ústavem poskytující finanční služby je banka. Banka jako instituce poskytuje finanční služby tak, že shromažďuje dočasné volné peněžní prostředky, přičemž mezi základní typy služeb patří ukládání peněz, spoření a jejich půjčování. Provozování služeb banky je regulováno státem (Petýrková a Chmelařová, 2011, s. 62). V tržní ekonomice máme dvoustupňovou bankovní soustavu. První stupeň tvoří Česká národní banka (ČNB), působí jako banka centrální a dohlíží, tzv. vykonává „bankovní dohled“, nad ostatními bankami vykonávající obchodní činnost. Tyto banky řadíme do druhého stupně bankovní soustavy. V praxi to znamená dozor nad poskytováním služeb obchodních bank v souladu s legislativou a danými bankovními směrnici (Navrátilová, 2011, s. 40). Hodnotu peněz ovlivňuje inflace. Inflace je růst cen neboli zmenšování kupní síly (Šedová, 2010, s. 56). Zjednodušeně řečeno, inflací rozumíme, že za stejnou sumu peněz nakoupíme méně zboží nebo služeb. Inflací se tedy peníze znehodnocují. Opakem inflace je deflace a tím myšleno snižování cen (Doubková a Tomek, 2016, s. 27). V oblasti peněz pracujeme i s pojmem daně. „Platit daně je normální“ (Doubková a Tomek, 2016, s. 29).

V České republice se setkáváme se dvěma druhy daní, a to přímými a nepřímými. U daní přímých lze přesně specifikovat osobu (daňový subjekt), která bude daň platit, obvykle se odvádí daň z příjmu nebo majetku. Nepřímou daní je daň ze spotřeby, která je přičtena jako přírůžka v ceně zboží nebo služeb nakupovaným zákazníkem, přičemž daň státu odvede příslušný obchodník. Nepřímé daně dělíme na selektivní (spotřební daň), univerzální (daň z přidané hodnoty – DPH), ekologickou (daň z elektřiny, zemního plynu a z pevných paliv), dále zde spadají např. poplatky za odpad (STORMWARE © 2020).

1.4.2 Hospodaření domácnosti

Hospodaření domácnosti souvisí s děním v naší společnosti a okolním světě. Pojem domácnost může představovat buďto samostatně hospodařícího jedince nebo skupinu osob žijící a hospodařící se společným majetkem, příkladem je rodina. Problematika hospodaření domácnosti pracuje s pojmy potřeby domácnosti a statky. Potřeba je definována jako pocit nedostatku, který jedince nutí tento nedostatek odstranit. Statky slouží jako nástroj k uspokojení těchto potřeb. Statky se obecně dělí na volné (volně dostupné z přírody) a vzácné statky, což jsou věci a výtvořky člověka (Navrátilová, 2011, s. 58). Základním nástrojem hospodaření domácnosti je rodinný rozpočet. Rodinný rozpočet, jinými slovy rozpočet domácnosti, je soupis všech příjmů a výdajů, které je rodina schopna naplánovat a předvídat. Rozpočet tvoří dvě základní složky, a to příjmy a výdaje. Příjmy zahrnují položky, které jedinec přijímá a dostává. S těmito penězi posléze může hospodařit. Naopak výdaji označujeme položky, které jedinec vydává za nákup různých produktů či služeb (Petýrková a Chmelařová 2011, s. 15 – 20). Dle Navrátilové (2011, s. 61) je rodinný rozpočet nástroj, díky kterému má domácnost své výdaje i příjmy pod kontrolou. Existují tři typy rozpočtu:

Vyrovnaný rozpočet – příjmy se rovnají výdajům;

Přebytkový rozpočet – příjmy jsou větší než výdaje;

Schodkový rozpočet (deficitní) – příjmy jsou nižší než výdaje.

Základem správného rodinného rozpočtu je komplexní přehled příjmů, ty je potřeba rozdělit na příjmy pravidelné, plynoucí z určitého smluvního vztahu a na příjmy ostatní. Velmi střídme a opatrně je potřeba hodnotit příjmy budoucí. Jinými slovy, na budoucnost se dívejme šedými až načernalými brýlemi, nikoliv růžovými (Smrčka 2010, s. 95). Pravidelnými příjmy jsou například příjmy z pracovní činnosti (mzda, odměna...), dávky

z fondu sociálního zabezpečení (nemocenská, dávky v nezaměstnanosti, starobní nebo invalidní důchod...), ostatní sociální dávky (přídavky na dítě, příspěvek na bydlení...), dále pak příjmy z majetku a investic, jako úroky z vkladů, příjmy z pronájmu apod. Příjmy ostatní jsou spíše nahodilého rázu, jako je výhra v loterii, dědictví, přivýdělek aj. (Petýrková a Chmelařová, 2011, s. 16 – 20). Mzda jako pravidelný příjem osobního rozpočtu může být hrubá nebo čistá. Odečtením od hrubé mzdy platby na zdravotní a sociální pojištění a odečtením platby daně z příjmů vypočteme čistou mzdu. Čistá mzda je suma, kterou máme k dispozici, a kterou mi zaměstnavatel vyplatí nebo převede na osobní účet (Bertl, 2012, s. 51). Výdaje v rodinném rozpočtu rozlišujeme na tři hlavní typy výdajů: Fixní – pravidelné, jejichž výše se nemění, jako nájemné, zálohy na energie, vodné, poplatky za odvoz, životní pojištění, daně z příjmu nebo nemovitostí, doprava, obědy, stavební spoření, hypotéka, úvěr a jiné; Běžné – výdaje nutné pro chod domácnosti a zajištění každodenního života, jedná se o výdaje zpravidla pravidelné, přičemž jejich výše se může měnit. Patří sem: výdaje na potraviny, léky, oblečení, sport kulturu či časopisy apod.; Příležitostné výdaje – jsou výdaje nepravidelné, ale předvídatelné, opět se jejich výše mění, máme na mysli výdaje na dovolenou, dárky či rodinné oslavy, dále výdaje spojené s úpravou v domě nebo údržba automobilu aj. (Petýrková a Chmelařová, 2011, s. 21).

Smrčka (2010, s. 97 – 101) rozlišuje obdobně jako Petýrková a Chmelařová tři typy výdajů, jejich pojmenování je následující: Povinné výdaje či výdaje nezbytné – jedná se o mandatorní výdaje státního rozpočtu, tedy takové platby, které vyplývají ze smluv či závazků rodiny a při jejich nesplnění hrozí sankce (splátky úvěrů, nájemné, vodné a stočné, platby daní, stravné, školné aj.); Nutné výdaje – platby, které nejsou sankcionovány, především výdaje zajišťující základní životní potřeby rodiny z hlediska výživy a oblečení. Zde je však těžké rozpoznat hladinu, kde končí výdaje nutné a začínají výdaje nezbytné; Zbytné výdaje – tyto platby vynakládáme zcela dobrovolně a s tím, že každou takovou službu či nákup je možné neucinit. Zároveň Smrčka (2010, s. 97 – 101) uvádí, že otázka výdajů je daleko podstatnější, neboť zatímco příjmy mnohdy ovlivnit nedokážeme, „výdaje jsou částečně v naší moci“ (Smrčka, 2010, s. 97).

Jak analyzovat příjmy a výdaje? Klíčovým pojmem financí zde hraje výraz cash flow neboli tok peněz. Má dva aspekty. Celkový výsledek v určitém časovém období a výsledek v průběhu času, což např. znamená, že když je cash flow záporné v celkovém výsledku za celý rok, rodina vydala více peněz, než vydělala, přičemž rozdíl je nutné uhradit z rezerv nebo z úvěru. Neméně zrádné může být i cash flow celkově kladné jenže časově nevyvážené.

V takovém případě rodina musí vytvořit finanční rezervy i na dobu, kdy bude bez příjmů (Smrčka 2010, s. 94). Vytváření finančních rezerv, jinými slovy odkládání přiměřeně vysoké částky na „horší časy“, by mělo být nedílnou součástí bilancování příjmů a výdajů každé rodiny. Doporučuje se mít finanční rezervu ve výši až šestinásobku průměrných měsíčních příjmů a jejich dostupnost by měla být k dispozici ihned (Hanák, 2010, s. 52). Je moudré (Stowers, 1996, s. 75) si dát stranou takovou částku, která by pokryla životní náklady po dobu tří až šesti měsíců, přičemž výši bezpečnostní rezervy určujeme dle změn v rozpočtu a rozhodující je zároveň to, jaké si v těchto situacích chcete zachovat pohodlí. Berme na vědomí, že naše bezpečnostní rezerva není určena k pokrytí veškerých možných rizik, proto pro zajištění úplné ochrany, a to i v situacích jako je např. dlouhodobá nemoc nebo požár, je zcela jistě zapotřebí pojištění.

„Mít finanční rezervu znamená být připraven na nemoc, ztrátu zaměstnání, poškození či ztrátu majetku atd. Mít finanční rezervu znamená, že se nemusím bát o svou budoucnost“ (Bertl, 2012, s. 55).

Neopominutelnou složkou finanční gramotnosti je také problematika práv spotřebitele, která je zároveň součástí druhého okruhu Standardu finanční gramotnosti pro žáka 2. stupně ZŠ. Každá domácnost nebo její jednotliví členové čas od času nakupují zboží či sjednávají služby, v tomto případě je každý z nás považován za spotřebitele. Aby bylo vyváжено slabší postavení spotřebitele, jakožto nakupujícího ve vztahu k prodávajícímu, je spotřebitel chráněn spotřebitelským právem. Přirozeně se může stát, že se u výrobku či služby vyskytne vada (Navrátilová, 2011, s. 67). V tomto případě máme právo na reklamaci a toto právo je zakotveno v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který stanovuje prodávajícímu poskytnout záruku u běžného (spotřebního) zboží nejméně 24 měsíců, u použitého minimálně 12 měsíců a u potravin 8 dnů, lhůta může být zkrácena i prodloužena v případě viditelného označení na obalu (ČESKO, 2012). Dalším zákonem chránícím práva spotřebitele je zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, který se zabývá smluvními vztahy, které vznikají mezi kupujícím a prodávajícím (ČESKO, 1992).

1.4.3 Finanční produkty

Třetí okruh Standardu finanční gramotnosti pro žáka 2. stupně ZŠ pod názvem Finanční produkty si klade za cíl znát rozdíly mezi použitím debetní a kreditní platební kartou, dále pak je považováno za důležité porozumět nejčastějším druhům pojištění, porozumět způsobu

nakládání s volnými prostředky, jako např. úspory či investice nebo naopak porozumět způsobu krytí deficitu, jako jsou úvěry.

Platební karty vznikly v USA u společnosti Western Union a slouží jako prostředek k získání, udržení či identifikace významného klienta (Brázdilová, 2010, s. 37). Platební karta je nositelem dat, který nám zaručí, že s penězi mohu zacházet jenom já, tedy já jako držitel této karty a majitel bankovního účtu, k němuž je karta zpravidla bankou zřízena (Bertl, 2012, s. 16). Platební kartu nám nabízí banka, u níž máme zřízený účet a lze ji využít k bezhotovostním platbám zboží v obchodech, služeb či k výběru hotovosti. V současnosti existuje celá řada typů karet. Rozděleny jsou na dvě hlavní kritéria. Podle způsobu využití, jako jsou elektronické karty a embosované karty, dále podle způsobu zúčtování, kde řadíme karty debetní, kreditní, nákupní úvěrové karty a chargé karty (Petýrková a Chmelařová, 2011, s. 45). S ohledem na výstupy Standardu finanční gramotnosti pro žáka 2. stupně ZŠ se blíže budeme zabývat kartami debetními a kreditními.

Debetní platební karty – fungují na způsob elektronické peněženky a umožňují přístup pouze k našim penězům.

Kreditní platební karty – fungují na způsob elektronické peněženky s možností utratit více peněz, než doopravdy máme, konkrétně na principu „úvěrového limitu“, což znamená, že budeme platit penězi, které nejsou naše, a stáváme se vůči bance dlužníky (Doubková a Tomek, 2016 s. 18). Dle Bertla (2012, s. 20) banky milují úvěr, jejich cílem je za každou cenu získat nové klienty, a proto „vždy, když mi někdo něco opakovaně nabízí a skoro vnucuje, jsem ostražitý. Tuto prodejní taktiku si musím umět „přečíst“ tak, že jde o produkt či službu, z nichž mají výhodu především ti, kdo je nabízejí“ (Bertl, 2012, s. 20). Z průzkumu České bankovní asociace v roce 2019 mezi 1087 respondenty vyplývá, že debetní kartu při nákupech využívá 80% populace, kreditní úvěrovou kartu jen pětina lidí, což můžeme považovat za zjištění pozitivní. Hotovost při nákupech využívá jen 15% Čechů, přičemž tato skutečnost společnost názorově na používání hotovosti rozděluje. Třetina oslovených respondentů by přivítala zrušení hotovosti s odůvodněním větší svobody v nakupování, naopak další třetina oslovených je zcela proti, neboť zrušení hotovosti vnímá jako omezení osobní svobody, další třetina lidí je pak v tomto názoru nerozhodná (ČBA, 2019).

Hospodaření s penězi v situacích, kdy jich máme nadbytek nebo naopak nedostatek, nám umožňují nástroje finančního světa, jinými slovy finanční produkty (Doubková a Tomek, 2016 s. 71). Existují tři základní možnosti, jak na finančním trhu získat finanční prostředky.

První možností je naspořit si pomocí spořicíh nástrojů, druhá možnost je investice, třetí půjčka (Petýrkové a Chmelařové, 2011, s. 73).

Spoření – ve známém přísloví se praví – „Kdo šetří má za tři.“ Díky penězům si lidé mohou plnit své sny. Někdo by rád investoval do vzdělání, jiný by rád jel na zahraniční dovolenou k moři, další už pomýšlí na to, jak si zajistit bydlení. Přání a sny bývají individuální, liší se většinou podle věku a životní etapy, v níž se jedinec zrovna nachází. Pokud máme dostatečnou finanční částku k dispozici, je to snadné. Většina lidí však v takové výhodné pozici není. Nejméně rizikové je spoření. V současné době se nejvíce využívají tyto typy spoření: vkladové účty, stavební spoření a penzijní připojištění. Spořicí účet pro děti je jedním z typů vkladových produktů, kdy naspořené peníze pak mohou rodiče využít například na zaplacení studií dítěte. Stavební spoření je určeno na výdaje týkající se bydlení, penzijní připojištění zajišťuje jistotu dostatek financí na stáří (Petýrková a Chmelařová, 2011, s. 65). Základem spoření je dle Kolmanové (2005, s. 47) pravidelnost. Neukládejme peníze jen pro případ nouze! Spořit znamená investovat přebytek peněz za účelem jejich ochrany a dalšího rozmnožování. Primátor města Teplic a senátor Jaroslav Kubera uvedl: „Nejsnáze vydělané peníze jsou ty, které neutratíme. Z každé vydělané koruny si dej deset haléřů na stranu. Budou se ti hodit“ (Kubera in Nacher 2015, s. 9).

Investice – jejich dělení je podle formy na finanční, dále do nemovitostí (domy, pozemky) a do movitých věcí (drahé kovy, umělecká díla aj.). Finanční investice neboli cenné papíry jsou buď majetkové (akcie a podílové fondy) nebo úvěrové (dluhopisy a směnky). Díky investování můžeme získat mnohem větší zisky, je však potřeba si uvědomit jejich vyšší rizikovost oproti spoření (Petýrková a Chmelařová, 2011, s. 68).

Úrok versus úvěr – existuje několik druhů úvěrů, mezi nejrozšířenější patří hypoteční úvěry neboli hypotéka a úvěry spotřebitelské. Finance získané prostřednictvím hypotečního úvěru, jinými slovy hypotéky, lze využít výhradně na nákup nemovitosti, v případě spotřebního úvěru si dlužník volí využití dle svých potřeb. Částku, kterou musí dlužník splatit nad rámec výše zapůjčených peněz, tedy půjčky, nazýváme úrokem. V dnešní době je zcela běžné, že lidé mají více než jeden úvěr, proto právě finanční gramotnost by měla být důležitou součástí našeho života a ubránit nás před rizikem předlužení (Petýrková a Chmelařová, 2011, s. 69).

2 ASPEKTY OVLIVŇUJÍCÍ FINANČNÍ GRAMOTNOST MLÁDEŽE

„Nemůžete vždycky připravit budoucnost pro svoji mládež, ale můžete připravit naši mládež na budoucnost.“

(Franklin D. Roosevelt)

Mládež je sociální skupina příslušející k danému sociálnímu systému, proto je nutno ji vnímat v dimenzích doby a společenských poměrů, v nichž tato generace vyrůstá. Jejich názory nebo pohled na život je jen ten, který je obklopuje. Nezpochybnitelným faktem je skutečnost, že žijeme ve světě procházejícím mnohazměrným procesem společenské transformace, ve společnosti ovládané ekonomickými potřebami industrializace. Tento vývoj výrazně ovlivňuje zejména mladou generaci. Samotné vymezení pojmu mládež je z tohoto pohledu složitější a nejde přesně vymezit věk mládeže a dospělosti. Rysy dříve označované jako vstup do dospělosti se mění. Čím dál více mladých lidí je závislých na své orientační rodině, konkrétně na bydlení, na finanční situaci či známosti rodičů, jinými slovy mluvíme o tzv. „mamahotelu“ (Kraus in Potměšilová a Hobzová, 2018, s. 10). Mezi mladými lidmi dochází díky rychlému vývoji společnosti k sociální diferenciaci. V této souvislosti mluvíme o současné mládeži jako o mládeži dvou generací. Generace Y, přibližný rok narození je asi 1980 – 1995, generace se spoustou optimismu a přehnaného sebevědomí, první generace s mobilem v ruce proplouvající životem, kde hodnoty a ideály je možno popsat slovem „free“ a kde je zábava důležitější než práce. Mluvíme o generaci s vlastními ideály a myšlenkou život žít, ne jen přežít. Druhou generaci, generaci Z, tvoří současná mládež, rok narození přibližně 1995 – 2010. Tato generace, do které patří i naše cílová skupina výzkumného šetření, se již narodila v digitálním světě, její hlavní a mnohdy i jedinou zábavou je internet s kamarády ve virtuálním světě. Předností je rychlá adaptace na nové situace, oproti tomu soustředěnost je velmi krátká. Generace Z chce změnit svět a být ve své práci úspěšná, vždyť už i dnes nezletilí youtubeři díky odběratelům na svém kanálu vydělávají mnohdy násobky toho, co jejich rodič (Chum, 2013). Tato generace žije ve světě obrovského množství irrelevantních informací, uvádí Lacko (2014). Rozeznat důležité informace je pro ně velmi složité, neboť již od útlého dětství jsou konfrontováni s virtuální realitou, kterou vlastně považují za realitu opravdovou, tak jako je pro nás ta, ve které každé ráno vstáváme do práce. Je nutno potvrdit, že žijeme ve složité době, době sociálních sítí, tlaku médií a přebytku produktů a služeb ekonomického trhu.

2.1 Koncept socioekonomický status

Životní standard obyvatel je v každé společnosti jiný. Někteří lidé jsou ekonomicky zabezpečeni lépe, jiní hůře, někteří mají postavení ve společnosti vyšší nebo jsou uctívanější, jiní jsou v pozici podřízených či opovrhovaných. Jan Ámos Komenský ve spise *Labyrint světa a ráj srdce* popisuje rozdělování lidských osudů na počátku života: „I viděl sem, an k němu všickni od Brány života přicházející přistupovali, a každý do toho hrnce sáhna a cedulku s nějakým písmem vytáhna...: Panuj, jiný: Služ, tento: Rozkazuj, jiný: Poslouchej, Tu se povolání a práce rozdělují, k čemu se kdo v světě potřebovati dáti má. Ten pak správce nad losy slove Osud, od něhož každý do světa vcházející instrukcí tím způsobem vzíti musí“ (Jandourek, 2008, s. 171). Srovnáme-li současnou společnost, nelze ji srovnat s popisem Komenského, tedy se společností, kde se lidem rozdělují losy a povolání. Mnohdy však jedinec už od svého narození bez své vlastní vůle je součástí společenské struktury s jasně danou budoucností (Jandourek, 2008, s. 171). Proč tomu tak je a co je ve společnosti těmi rozhodujícími faktory? Společnost je složitý strukturovaný celek provázaný sociálními skupinami a institucemi, ve které jsme všichni členy celé řady sociálních skupin, přičemž každý moment svého života zaujímáme celou řadu statusů. Se společenskou pozicí (statusem) se pojí řada práv a povinností, které označujeme pojmem role. Role spojené se statusem nás často omezují či zvýhodňují v možnostech zaujmout další pozice ve společnosti a vedou k tomu, že si nejsou lidé ve společnosti rovni. Nerovnosti sociálně-ekonomické tkví v ekonomické oblasti, v moderní společnosti hovoříme o nerovnosti spojené se zaměstnáním, přesněji řečeno se zdrojem příjmů. V této souvislosti sociologové hovoří o sociální stratifikaci, kdy společnost je seřazena do hierarchie určitých segmentů vrstev v podobě jakéhosi žebříčku, na jehož samotném vrcholu jsou lidé bohatí a mocní, tzv. privilegovaní, tedy lidé zpravidla vážení a ctěni, na spodní příčce jsou lidé nejhudší, lidé žijící na okraji společnosti, tzv. deprivilegovaní (Šubrt a kol., 2008, s. 277).

Socioekonomický status charakterizuje postavení jedince v ekonomicky strukturované společnosti s ohledem na jeho pozici v zaměstnání, úroveň vzdělání a majetkové zabezpečení (Průcha a Veteška, 2014, s. 252). Socioekonomický status významně koreluje s řadou ukazatelů osobnosti, výkonu, kariérního sebeprosazení a životní úspěšností (i školní). Podklad tvoří sociální vrstva, které je jedinec součástí, a to především na základě prestiže svého povolání, příjmu (bohatství) a vzdělání (Helus, 2007, s. 167). Určujícím prvkem postavení jedince v ekonomické a sociální struktuře společnosti jsou jeho

ekonomické zdroje, sociální status, životní styl, jakož i vzdělávací dráha jedince (Průcha a kol., 1995, s. 167).

V mezinárodních pedagogických výzkumech se socioekonomický status (ESCS²) používá jako index zahrnující faktory rodinného prostředí žáků, který souvisí se zjišťovanými výsledky žáků ve vzdělávání. Zejména v evaluaci PISA prováděné v zemích OECD se prokazuje, že Česká republika je jedna ze zemí, ve které je vliv ESCS na výsledky žáků nadprůměrně vysoký (Průcha a Veteška, 2014, s. 252). Jak potvrzují data z výzkumu PISA 2012, žáci z ekonomicky slabších rodin dosahují nižší úrovně finanční gramotnosti, což znamená, že nemají stejné příležitosti pro rozvoj finanční gramotnosti jako jejich vrstevníci (Hula, 2015). Rodinné prostředí tedy může zásadním způsobem ovlivnit další směřování dětí ať už pozitivním nebo negativním způsobem a trvale tak poznačit jejich život. Jedním z takových determinantů může být právě socioekonomický status rodiny tvořen výškou dosaženého vzdělání rodičů, povoláním rodičů a ekonomickou situací rodiny, které zpravidla úzce souvisejí.

Sociolog Ivo Možný (2006, s. 103 – 104) uvádí tři důležité rodinné faktory ovlivňující životní dráhu jednotlivců:

- **kulturní kapitál rodiny** (vzdělání a kultivovanost rodičů) – ten se projevuje ve schopnosti rodičů stimulovat a podporovat děti při přípravě do školy a v celkovém rozvoji jejich schopností;
- **ekonomický kapitál** – spočívá v tom, že bohatá rodina má možnost koupit dětem stimulační hračky, dopřeje zajímavé a obzorem rozšiřující prázdniny a trávení volného času, poskytne mu kvalitnější stravovací návyky, lepší podmínky bydlení a prostředí na studium;
- **sociální kapitál** – ten se stává z kontaktů, známostí či přátelství, tedy zdrojů, které má rodina uložené ve svých kontaktech a stycích, resp. ve výhodných známostech.

² Index sociálního, kulturního a ekonomického zázemí žáka je založen na následujících třech indikátorech: nejvyšší dosažené vzdělání rodičů, nejvyšší status zaměstnání rodičů podle klasifikace ISCO; index rodinného vlastnictví vypovídající o kulturním a ekonomickém bohatství rodiny a zahrnující v sobě jako významný faktor informaci o počtu knih v domácnosti

2.2 Koncept sociální kapitál

Sociální kapitál lze definovat jako určité množství aktuálních a potencionálních zdrojů, které může jedinec využívat k tomu, že se zná s druhými lidmi. Jde o bohatství známostí, kontaktů a styků užitečných pro vlastní potřebu jedince (Petrušek, Maříková a Vodáková, 1996, s. 475). Koncept sociálního kapitálu patří k současným nejdiskutovanějším kategoriím, přičemž Keller (2010, s. 163) mluví v tomto smyslu o velkém paradoxu, neboť v době, kdy v letech ekonomické prosperity neklesá marginalita a bída, kdy mizí vazba mezi ekonomickým růstem a zaměstnaností, vazba mezi zaměstnáním a příjmem, je snaha ze strany sociologů deklarovat co nejužší propojení mezi sociálním a ekonomickým a vybavují každého člověka sociálním kapitálem (Keller, 2010, s. 163). Sociolog Pierre Bourdieu chápe sociální kapitál jako vlastnictví jedince, se kterým může disponovat a využívat jej v rámci sociální struktury. Objem sociálního kapitálu jedince je určen velikostí sítě kontaktů uspokojující potřeby jedince a dále velikostí ekonomického, kulturního a symbolického kapitálu těch, z nichž se jeho síť známostí skládá. Sociolog Bourdieu přirovnává sociální kapitál k ostatním druhům kapitálů, a to ke kapitálu ekonomickému, kulturnímu, a symbolickému (obvykle nazývaném prestiž). V této souvislosti mluví o akumulaci kapitálu jako výsledku minulé práce, tj. o vytvoření sítě styků a známostí zajišťující jedinci danou pozici v rámci sociální struktury (Ondřej, 2013, s. 56). Sociolog Ivo Možný v publikaci „Proč tak snadno...“ vysvětloval hladký průběh sametové revoluce tím, že právě vysoký sociální kapitál a kontakty, které měly normalizační kádry a myšlenka přijít při transformaci ekonomiky k velkým penězům, byla impulsem pro změnu směrem ke kapitalismu. „Vlastně i kariéru Andreje Babiše lze popsat jako historii člověka, který velký sociální kapitál z dob normalizace úspěšně přetavil na kapitál ekonomický, a když už ho nemohl dostatečně rozvíjet, transformoval jeho část v sociální kapitál nového typu – v politickou a mediální moc“ (Prokop, 2019, s. 74). O sociálním kapitálu lze uvažovat jako o dvou proudech, kdy jeden navazuje na výše zmíněného Bourdieura. Ten sociální kapitál chápe jako soukromý statek jednotlivce, tedy souhrn známostí a konexí využívaných pro vlastní potřebu. Druhý proud, který zdůrazňují autoři J. S. Coleman a zejména americký politolog R. Putman, chápe smysl sociálního kapitálu ve veřejném statku, tedy důležitosti fungujících sociálních vazeb nejen ve prospěch jednotlivce, ale ve prospěch celé společnosti (Šubrt a kol., 2010, s. 148). Sociální kapitál Putman chápe jako kolektivní entitu a vlastnictví celé komunity, kdy v podobě norem a vzájemné občanské angažovanosti ulehčuje dobrovolnou spolupráci v rámci komunity (Ondřej, 2013, s. 56). Autoři Šubrt a kol. (2010, s. 148) odkazují sociální

kapitál k vlastnostem sociální organizace jako je důvěra, normy a sítě, které přispívají k výkonnosti společnosti. Společnost s vysokým sociálním kapitálem tak vykazuje vyšší míru vzájemné důvěry, reciprocitu či vyšší sociální soudržnost, což může být pro tu společnost v dosahování společných cílů jedině přínosem.

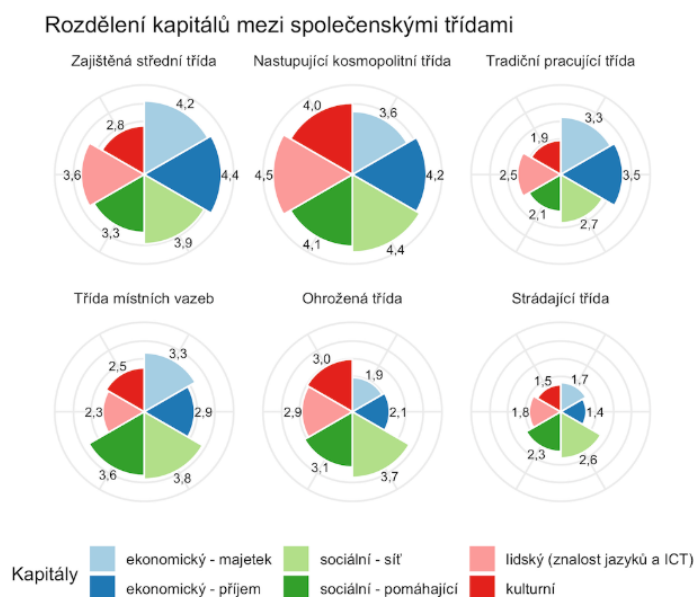
2.3 Výzkum Rozdělení svobodou

Jak vypadá česká společnost po 30 letech od sametové revoluce a zda jsme skutečně rozdělení na elity a obyčejný lid se v rozsáhlé studii zabývali renomovaní sociologové Daniel Prokop, Martin Buchtík, Paulína Tabery, Tomáš Dvořák a Matouš Pilnáček. Ve výzkumu realizovaném v červnu 2019 bylo osloveno celkem 4039 respondentů z více než třinácti set českých obcí a měst. Sociologové výzkumu pro Český rozhlas Rozdělení svobodou zmapovali, že v české společnosti se formuje šest společenských tříd: *Zajištěná střední třída*, *Nastupující kosmopolitní třída*, *Tradiční pracující třída*, *Třída místních vazeb*, *Ohrožená třída* a *Strádající třída*, které se výrazně liší složením svých zdrojů a pozicí ve společnosti. Odborníci se inspirovali jednak britským výzkumem Great British Class Survey pro BBC s modifikací na české prostředí, zároveň vyšli z myšlenek sociologa Pierra Bourdieua. Ten poukázal na skutečnost, že pro postavení jedince ve společnosti je kromě příjmu a majetku klíčové i to, jaké má jedinec kontakty a vazby ve společnosti, stejně jako jeho kulturní preference, tj. jaký má vkus a čemu věnuje svůj volný čas. V této souvislosti hovoří o kapitálu ekonomickém (příjem, majetek), sociálním (sítě kontaktů a vazeb), lidském (různé kompetence jako počítačové dovednosti a znalost jazyků) a kapitálu kulturním (kultura, volný čas aj.). Jeden z autorů výzkumu Daniel Prokop konstatoval: „Existují lidé, kteří mají solidní příjmy, ale chybí jim společenské kontakty a znalosti, které by jim v rychle se měnící společnosti zaručily uplatnění, naopak se může stát, že lidé, kteří tyto předpoklady a znalosti mají, pracují v profesích a pozicích, které nejsou dostatečně finančně ohodnoceny, mohly je také postihnout například exekuce“ (Kočí, Zlatkovský a Cibulka, 2019).

Výsledky rozdělení kapitálů mezi společenskými třídami:

- *Zajištěná střední třída* – je nejmajetnější;
- *Nastupující kosmopolitní třída* – má sice menší majetek, ale díky kontaktům, kulturním kapitálům a dovednostem můžou rychleji stoupat;

- *Tradiční pracující třída* – do ní spadá polovina české populace, mají solidní příjem i majetek, ale chybí ostatní zdroje;
- *Třída místních vazeb* – specifikum pro Česko, patří zde lidé, kteří těží z toho, kde bydlí (mají jak vlastní nemovitost, tak dobré kontakty), ostatní kapitály jim spíše chybí;
- *Ohrožená třída* – má sice dobré kontakty, vzdělání i kulturní přehled, tohoto potenciálu však nedokáže využít a přetavit ve vyšší příjem a majetek;
- *Strádající třída* – zde spadá každý šestý člověk, patří sem lidé postrádající všechny typy kapitálů. „Jsou to lidé, kteří nemají příjem ani majetky, ale nemají ani kontakty, jsou osamělí. Stejně tak jejich kulturní kapitál je nízký. Kumulují se v ní ekonomické a sociální problémy a je těžké říct, kde to začíná a končí. Jsou v neustálých problémech“ (Kočí, Zlatkovský a Cibulka, 2019).

Obrázek 4 Rozdělení kapitálů mezi společenskými třídami (Kočí, Zlatkovský a Cibulka, 2019)

Jeden z autorů výzkumu Martin Buchtík k výzkumu dodává, že společnost není rozdělená, ale je spíše rozvrstvená či rozmělněná, rozhodně není rozdělena binárně na dva tábory. Mluví o české společnosti jako o společnosti polotónů, tedy společnosti hledající kompromisy. Dále dodává, že: „Teď v posledních osmi, deseti letech nastává situace, kdy se třídy etablojí, reprodukují z generace na generaci. To rozdělení některé lidi nutí k zamyšlení, jestli v této společnosti mají šanci a jestli jim společnost tuto šanci dává. Zejména to platí u mladých lidí“ (STEM, 2019).

2.4 Vzděláváním na vedlejší koleji

„Skutečnost, že stále a všude – byť v různé míře – platí, že vyššího vzdělání dosahují častěji ti, kdo mají příznivější sociální původ...“ (Matějů et al., 2006, s. 9). To, zda budeme chudí či bohatí, závisí na aspiracích a vzdělání našich rodičů. V této souvislosti mluvíme o mezigeneračním přenosu chudoby. Vinou dědění úrovně dosaženého vzdělání se dědí i chudoba. Na výraznou závislost na vzdělání ukazuje výzkum Medianu pro Charitu ČR z roku 2007, podle nějž jsou osoby do 30 let věku, jejichž rodiče mají nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské bez maturity či nižší, postiženi chudobou dvakrát častěji než jejich vrstevníci se vzdělanějšími rodiči. Mezigenerační přenos chudoby potvrzuje i velký průzkum pro Český rozhlas *Rozdělení svobodou*, který uvádí, že téměř třicet procent Čechů, jejichž rodiče nemají maturitu, se řadí mezi nejchudší desetinu populace. Zároveň jedinci méně vzdělaných rodičů jsou takřka bez úspor, postiženi exekucí či patří do skupiny dlouhodobě nezaměstnaných. A právě v této souvislosti sociolog Pierre Bourdieu přišel s tezí kapitálu. Lidé nemají jen kapitál ekonomický, tedy majetek a příjmy, ale zároveň kapitál sociální a kulturní. Sociální kapitál tak představuje jakési konexe ve společnosti, které můžeme využít v případě získání bydlení, lépe placeného zaměstnání nebo výhodnější nabídky či služby. Tento proces Bourdieu nazývá „směna kapitálů“. Díky kontaktům v rodině, v místě bydliště, či v zaměstnání, můžeme získat lepší ekonomické postavení, díky němu pak získáme lepší kontakty, čímž kumulace kapitálů pokračuje. „Bourdieuův koncept směny a kumulace kapitálů, kterými lidé posilují svou pozici ve společenských polích, je zkrátka jedním z nejtrefnějších popisů chodu společnosti. A lze přes něj také v úplnosti nahlédnout problém českého vzdělávání“ (Prokop, 2019, s. 72 -73). Výše zmíněný výzkum pro Český rozhlas tuto skutečnost potvrzuje, neboť necelých šedesát procent tázaných respondentů s vysokoškolským vzděláním v rámci porevolučního vzdělávání má mezi svými přáteli, známými nebo v rodině právníka, lékaře či obdobné prestižní profese, které můžeme v životě potřebovat, naopak u tázaných respondentů bez maturity je to pouhých dvacet procent. Z výzkumu dále vyplývá, že takřka polovina osob v aktivním věku bez maturity má ekonomický i sociální kapitál nízký a pouze sedmnáct procent osob bez maturity jsou po ekonomické stránce relativně zajištěni a mají dostatek kontaktů pro případnou pomoc. Obdobné údaje vykazují i potomci těchto rodičů, kdy děti vysokoškoláků mají vysoký ekonomický i sociální kapitál, děti rodičů méně vzdělaných často oba kapitály nízké (Prokop, 2019, s. 74).

3 VÝCHOVA K FINANČNÍ GRAMOTNOSTI

„Výchova je všude, kam se podíváte! Výchovou je všechno, život i smrt, záchrana i zánik...“

výchova rozhoduje o osudech člověka...“

(Vissarion Grigorjevič Bělinskij)

Výchova byla a je základním kamenem každé lidské společnosti. Pozorujeme ji v rodině, ve škole, na pracovišti, při zábavě, dá se říci všude, kde není člověk sám, je tedy jevem všudypřítomným. Výchova probíhá po celý život člověka a jedinec se s ní setkává jak v roli vychovávaného, tak v roli vychovávajícího. Slovy Vlastimila Pořízka je výchova funkcí života (Bendl, 2015, s. 16). Finanční gramotnost, jak již bylo v kapitole 1.2 zmíněno, je v rámci ekonomické gramotnosti její specializovanou součástí, a jako její součást formuluje znalosti, dovednosti a hodnotové postoje, které jsou pro uplatnění jedince v současné společnosti nutností. Vezmeme-li tedy v úvahu, že ekonomická gramotnost tvoří jakýsi rámec ke znalostem a dovednostem, stěžejní úlohu zde hrají právě názory, hodnoty a postoje jedince, neboť právě ony jsou základem ekonomického rozhodování jedince. Podle Šeredy (2012, s. 7) je cílem výchovy k ekonomické gramotnosti naučit děti orientovat v současné společnosti, naučit hospodárnosti, rozvážnému zacházení s finančními prostředky, přičemž zároveň uvádí, že trochu risku v některých situacích není na škodu. Dítě by mělo rozumět zákonitostem ekonomického světa a vědět, že může mít jen to, na co může dosáhnout. Gladiš (2005, s. 151) je toho názoru, že pokud máte děti, měli byste je naučit něco, co se v žádné škole nevyučuje. Tím něco má na mysli, naučit děti jak se o finance starat, jak je investovat a jak se stát v dospělosti finančně nezávislým. Tvrdí, že neví o žádné škole, kde by se tyto dovednosti vyučovaly, přičemž jde o věci tak potřebné. Na školách děti získávají převážně teoretické znalosti, popřípadě budou vědět jak úspěšně vykonávat studovanou profesi, ale co dělat s vydělanými penězi nebo jak se o ně starat, to se nikde nevyučuje. Proto se tohoto úkolu musí alespoň částečně zhostit rodiče. „Rodiče musí převzít větší zodpovědnost za to, jak budou jejich děti připraveny na samostatný život. Vedle celé řady důležitých věcí by se rodiče měli snažit vštípit dětem alespoň základní finanční znalosti, měli by je naučit investovat a vést je k finanční samostatnosti a nezávislosti. Děti by měly samy poznat hodnotu peněz, naučit se jich vážit a naučit se samostatně o nich uvažovat“ (Gladiš, 2005, s. 152). Obdobně se k problematice v oblasti financí v rodině staví i Gilbert (2009, s. 83), který doporučuje hovořit s dětmi o penězích či jiných finančních záležitostech rodiny otevřeně a narovinu. Autor uvádí, že je dobré, aby děti znaly skutečnou finanční situaci

rodiny, neboť jediné tak dítě pochopí smysl a důvody konání svých rodičů a díky praktickým zkušenostem si pak dítě ve svém životě bude umět v obdobné situaci poradit minimálně tak, jako jeho rodiče. Riegel (2007, s. 105) uvádí, že děti jsou svědky ekonomického chování rodičů, učí se hospodařit s penězi, sledují nákupy rodičů, srovnávají se s vrstevníky a jsou pod velkým vlivem médií. Dle autora se dítě tímto vším učí šetřit nebo plýtvat. Je tedy na nás, zda se pro správnou výchovu k finanční a ekonomické gramotnosti rozhodneme či nikoliv, je však nutno si uvědomit, že rozhodujeme podstatnou měrou o osudech našich dětí, potažmo celé společnosti.

3.1 Kapesné jako nástroj výchovy

Názory na vyplácení kapesného během posledních sta let doznalo zásadních změn. Na počátku dvacátého století panoval názor, že kapesné slouží jako mzda, bylo tedy spojováno s prací dítěte, oproti tomu současný pohled na kapesné podporuje nezávislost na práci. I přes změny názorů roste souhlas v tom, že kapesné poskytuje dítěti první zkušenosti s hospodařením s penězi, zvyšuje důvěru mezi dětmi a rodiči a učí pochopení jejich vzájemných očekávání a závazků (Riegel, 2007, s. 110). Jolie Godfreyová, ředitelka společnosti Independent Means, souhlasí s názorem, že kapesné je důležitým nástrojem, jak naučit děti hospodařit s penězi, přičemž zdůrazňuje, že kapesné není nároková dávka ani plat, ale je to jakýsi způsob, jak v praxi uplatnit dovednosti při nakládání s penězi. Dále dle Godfreyové není nikdy dost brzy na to, kdy by se děti měly začít učit pracovat s penězi. Vhodné je začít hospodařit s penězi v pěti letech a roky mezi pátým a osmnáctým rokem nazývá „učňovskými“. Výchova k finanční odpovědnosti je tedy dlouhodobý proces a je ji možno přirovnat k učení se cizímu jazyku, kdy nelze očekávat, že se dítě naučí španělsky za jeden týden či za měsíc (Godfreyová in Martel, 2017, s. 177). Mikulková (2015, s. 168) uvádí, že kapesné významně přispívá k naplnění potřeby být schopný. Kapesné doporučuje dávat dětem již od tří let a to třeba ve výši pěti korun týdně. Byť půjde jen o malou částku, cílem je přivykání si vlastnictví a mít zodpovědnost za toto vlastnictví. Dítě se učí tomu, že pokud něco chce, něco ho to stojí. Za nesprávný způsob považuje dávat dítěti peníze vždy, když si řekne, tedy podle momentální touhy a potřeby. „Děti je potřeba naučit, že peníze se netisknou v bankomatu. Že za nimi je něčí práce“ (Mikulková, 2015, s. 168). Kapesné učí děti investice zvažovat, plánovat, zvládat vlastní hospodaření, ale také myslet na druhé a udělat jim radost. Dále Mikulková uvádí, že není správné děti odměňovat za dobré známky nebo za pomoc v domácnosti. Děti musí poznat realitu, tedy i to, že některé práce jsou prostě

nehonorované. Obdobně i Doležalová (2005) sdílí názor, že odměňovat dítě penězi za dobrý školní prospěch nebo například za vykonání domácích prací je z psychologického hlediska velmi diskutabilní. Avšak v situaci, kdy dítě vykoná činnost zabírající delší časový úsek (např. pomoc při výrobě vánočních ozdob spojený s prodejem na trhu) a slouží tedy jako analogie budoucího zaměstnání – práce a odměna, je finanční odměna s ohledem na věk dítěte zcela namístě. Dítě však musí vědět, že odměna je za dobře vykonanou práci. Liniado (2002, s. 106) poukazuje na obezřetnost vyplácení kapesného v situacích, které by mohlo dítě vnímat jeho vyplácení jako vyjádření lásky rodičů. Peníze by neměly být ničím ani nikým podmíněny, ale zároveň ani omezovány, například pokud dítě nesplní, na čem jsme se domluvili, potrestáme ho tím, že mu nedáme jednu splátku kapesného. Výše kapesného by měla být úměrná věku a potřebám dítěte. Dle Davis a Taylor (In Riegel, 2007, s. 107) je kapesné nejlepší cesta, jak naučit děti znát hodnotu peněz a naučit základům odpovědnosti. Uvádějí, že rodiče používají pět nefunkčních systémů kapesného a pouze jeden funkční:

- „peníze přidělovány dle potřeby: neplánovitě, nepravidelně, kapriciózně;
- komisionální systém: peníze za vykonanou práci;
- platby spojené s odpovědností, peníze jsou podmíněny;
- platba bez omezení vykonanou prací – pravidelně bez odpovědnosti;
- bez omezení, ale s odpovědností“ (Davis a Taylor in Riegel, 2007, s. 107).

Doporučení funkčního systému je následující: začít s vysvětlením nejlépe od věku 6-7 let, výše kapesného úměrné dle věku s rostoucí tendencí, stanovit, co bude z kapesného placeno, kapesné vyplácet týdně dětem mladším (ve stejný den), měsíčně „náctiletým“, kapesné pravidelně, nepodmiňovat domácími pracemi, nesmí sloužit jako disciplinární nástroj, utratí-li dítě, neposkytovat prostředky navíc, nechat dítě přijímat vlastní spotřební rozhodnutí. Jednou ročně provést vyúčtování a například při oslavě narozenin stanovit výši kapesného a činnosti na následující rok (Davis a Taylor in Riegel, 2007, s. 108). Dítě by mělo mít jakýsi finanční plán, tedy co si za kapesné koupí, kolik si bude z kapesného šetřit. Cílem je dítě naučit pět základních finančních dovedností (Liniado 2002, s. 107).

Obrázek 5 Základní finanční dovednosti, vlastní zpracování (Liniado, 2002, s. 107)

Godfreyová vyjmenovává deset základních finančních dovedností, které by si měly děti osvojit, přičemž začít by se mělo v takovém věku dítěte, kdy je schopno každou z nich pochopit:

1. Jak spořit.
2. Jak vést záznamy.
3. Jak dostat adekvátně zapláceno za svou práci.
4. Jak rozumně utrácet.
5. Jak mluvit o penězích.
6. Jak se vejít do rozpočtu.
7. Jak investovat.
8. Jak uplatňovat podnikatelského ducha.
9. Jak zacházet s úvěrem.
10. Jak používat peníze s cílem změnit svět okolo sebe (Martel, 2017, s. 178).

Naučit dítě poznávat hodnotu peněz patří k základním cílům výchovy finanční gramotnosti. Funkcí kapesného můžeme naučit děti s finančními prostředky efektivně nakládat a znát hodnotu peněz. „Kapesné je užitečným nástrojem, jak přivést děti do ekonomického světa dospělých“ (Riegel, 2007, s. 110). Někdy je však výchova k finanční gramotnosti v rodině spojena jen s otázkou od kolika let dávat dětem kapesné a jak má být kapesné velké. Na tuto otázku nenajdeme ani v literatuře správnou odpověď. Pokud je však kapesné poskytováno smysluplně a dle jasně daných pravidel, může být dobrý prostředek výchovy k hospodaření s penězi a přiblížit dětem ekonomický svět dospělých.

3.2 Výchova k penězům dle Bati

Je nezpochybnitelné, že rodina má mezi všemi ostatními institucemi na formování osobnosti nejzásadnější vliv. „Dítě je produktem rodiny, která se odráží v jeho vlastnostech, chování, v hodnotách“ (Danek, Sirotová a Frýdková, 2013, s. 81). Rodina tvoří první sociální prostředí, v němž si jedinec osvojuje určité návyky, učí se pravidlům, řádu, jednání a vzorcům chování. „Rodiče představují určitý model pro budoucnost, vzor dospělého chování, které naplňuje představu dítěte o dosud otevřené budoucnosti“ (Vágnerová, 2005, s. 270). Podnikatel Baťa v knize Švec pro celý svět vzpomíná na návyky, ke kterým byl rodiči od malička veden: „Už jako malý kluk jsem si musel uklízet pokoj, pomáhat v domácnosti a vést si záznamy o tom, zač utrácím své malé kapesné. Doma jsem musel

odjakživa vykazovat, za co jsem svých pár korun kapesného utratil. Po letech jsem se v Kanadě snažil víceméně úspěšně vštípit stejný zvyk svým dětem“ (Baťa, 1991, s. 19). Vzpomínky Tomáše Baťi pokračují: „Koncem prvních vánočních prázdnin sestavil otec rozpočet na dva roky, které jsem měl v Anglii strávit, včetně školného a cestovních výdajů. Potom u londýnské pobočky Guaranty Trust Company of New York otevřel na mé jméno účet a vysvětlil mi, co mám po návratu do Londýna udělat. Nikdy jsem si však nedopřál lůžkový vůz ani občerstvení v jídelním voze, i když můj rozpočet by stačil i na tenhle přepych. Ale měli jsme s otcem dohodu, že všechno, co ušetřím, mi zůstane, a téhle úmluvy jsem náležitě využíval. Pro mě ale to spoření bylo jakousi soutěží, příležitostí dokázat sobě i rodičům, že se svými penězi umím zacházet“ (Baťa, 1991, s. 19-20).

Již ve výchově Tomáše Baťi byly zakořeněny pilíře finanční gramotnosti. Jak uvádí Eyre a Eyre (2007, s. 66), u dětí je potřeba vybudovat vlastnosti jako mírumilovnost, samostatnost nebo sebekázeň, do které můžeme zahrnout umění motivace, schopnost zvládat své nálady či přemoct lenost. V pojetí Nachera (2015, s. 56) jsou tyto schopnosti vyjádřeny slovy: „komu se nelení, tomu se zelení a bez diskuse, práce, činnost, píle aktivita, vedou k bohatství, nikoli dluhy, půjčky a zázračné nesmysly“. Další důležitou vlastností, kterou je potřeba děti do světa financí vybavit dle autorů Eyre a Eyre (2007, s. 66) je střídmost, kterou chápeme ve smyslu skromnosti. Tuto vlastnost můžeme ve vzpomínkách Tomáše Baťi nalézt v textu: „Nikdy jsem si však nedopřál lůžkový vůz ani občerstvení v jídelním voze, i když můj rozpočet by stačil i na tenhle přepych“ (Baťa, 1991, s. 19-20). Nacher (2015, s. 52) uvádí, že skromnost a úspornost není lakota, ale spíše rozumná nenáročnost, a když je potřeba, tak i prostá velkorysost. Skromnost ve spojitosti s finanční gramotností by měla znamenat nekupovat věci i přesto, že si to můžeme dovolit. Velmi dobrou výchovnou strategií vzdělávání v oblasti financí je diskuse. „Bohatý táta nás začal ohledně peněz vzdělávat tak, že jsme hráli hru Monopoly“ (Kiyosaki, 2015, s. 83). Autor uvádí, že při této hře nešlo o žádnou složitou matematiku, principem bylo mít někoho, kdo vám bude věnovat trochu svého času, mít někoho, kdo vás naučí významu slov a řeči peněz, neboť právě: „Vše začíná slovy a nejlepší na tom je, že slova jsou zdarma“ (Kiyosaki, 2015, s. 83). Dle autora jsou slova nejmocnějším nástrojem vytvořené lidstvem.

Správná výchova k přístupu k financím tedy nespočívá pouze v tom, jak naučit děti peníze vydělat, ale také jak jednat vždy s rozmyslem, jak s penězi hospodařit a jak je i udržet. Chceme-li, aby se dítě ve vztahu k penězům chovalo a nakládalo s nimi určitým způsobem, je nutno přehodnotit postoj vlastní a být pro své dítě tím správným vzorem.

4 MĚŘENÍ FINANČNÍ GRAMOTNOSTI

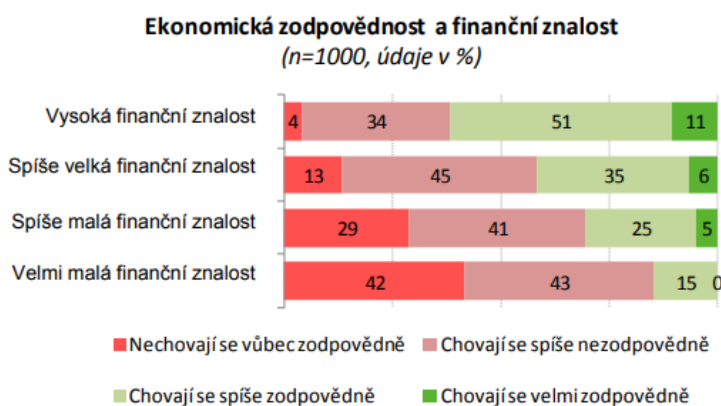
Finanční gramotnost a její relativně nízká úroveň v České republice je deklarována nejen empirickými výzkumy, ale poukazují na ni opakovaně autoři či osobnosti v různých publikacích. Ekonomové Pikora a Šichtářová uvádějí, že finanční gramotnost je to, co Čechům opravdu chybí. Poukazují na skutečnost, že o finanční gramotnosti mluví sice všichni, přičemž málokdo ví, co vlastně je a málokdo pro ni něco dělá. Navíc ti lidé, kteří s penězi pracují a nazývají se finančníci, pro ni nedělají nic, neboť právě jim vyhovuje chování lidí ve smyslu „stáda hloupých ovcí“ Dle nich je finanční gramotnost během na dlouhou trať a v popředí jsou právě ti, co se již učí. Otázkou je však z čeho (Pikora a Šichtářová in Nacher 2015, s. 10). „Finanční gramotnost obyvatel České republiky je na nízké úrovni a lidé stále neumí se svými penězi příliš dobře hospodařit“ (Bárta, 2014, s. 7).

Tuto skutečnost potvrdily i průzkumy měření úrovně finanční gramotnosti dospělé populace v České republice v roce 2010 a v roce 2015 realizované Ministerstvem financí. Dle Andreje Babiše výsledky průzkumu finanční gramotnosti dospělé populace v roce 2015 nedopadly vůbec dobře. Andrej Babiš na tiskové konferenci k výsledkům měření úrovně finanční gramotnosti v roce 2015 uvedl, že téměř dvě třetiny Čechů se nechová ekonomicky zodpovědně, přičemž znepokojivá je především ta skutečnost, že za posledních pět let se tato úroveň v zásadě nezměnila (Babiš a Jurošková, 2016). První výzkum finanční gramotnosti uskutečnilo Ministerstvo financí a Česká národní banka ve spolupráci s agenturou výzkumu veřejného mínění STEM/MARK v roce 2010. Opakovaný výzkum proběhl v roce 2015 ve spolupráci s agenturou ppm factum. Oba výzkumy vychází ze základních otázek mezinárodního výzkumu OECD doplněné o další otázky zaměřené na český finanční trh. Cílem šetření v roce 2015 bylo zmapovat ohrožené cílové skupiny a nedostatky ve finanční gramotnosti, přičemž záměrem bylo i porovnání výsledků měření úrovně finanční gramotnosti z roku 2010 a vstup pro plánovanou revizi dokumentu Národní strategie finančního vzdělávání. Výzkum finanční gramotnosti Ministerstva financí ve spolupráci s agenturou ppm factum z roku 2015 byl proveden dotazníkovým šetřením na vzorku 1000 respondentů, v roce 2010 vzorek tvořilo 1005 respondentů. Průzkum z roku 2015 byl rozdělen na dvě oblasti – finanční znalost a ekonomickou zodpovědnost (Zámečník, 2018).

Finanční znalost – otázky, které se váží k objektivním znalostem z oblasti finanční terminologie a produktů, matematiky nebo makroekonomie.

Ekonomickou zodpovědnost – otázky, na které sice neexistuje objektivně správná odpověď, ale lze určit variantu považovanou za zodpovědnější. Jedná se o lepší využívání finančních prostředků a rozhodování z hlediska ekonomické zodpovědnosti.

Výzkum finanční gramotnosti dospělé populace v České republice v roce 2015 ukazuje, že finanční znalost se příliš neliší na sociodemografických ukazatelích (pohlaví, věk, vzdělání, příjem domácnosti a ekonomická aktivita). Závislost se ukazuje pouze na vzdělání (čím vyšší vzdělání, tím vyšší znalost) a na příjmu (čím vyšší příjem, tím vyšší znalost). Výzkum dále potvrdil, že nejmenší finanční znalosti mají studenti. Dalším zjištěním je, že lidé mající vyšší finanční znalosti se chovají ekonomicky zodpovědněji, než ti, kteří mají finanční znalost nízkou. Existuje tedy velmi silná korelace mezi finanční znalostí a zodpovědným ekonomickým chováním. Toto zjištění zřejmě není překvapující, neboť nemá-li spotřebitel dostatek informací o finančních produktech a způsobech nakládání s penězi obecně, je předpoklad neefektivního finančního rozhodování, to však naopak automaticky neznamená, že dostatek informací zajišťuje vyšší ekonomickou zodpovědnost (MF ČR, Výsledky měření finanční gramotnosti 2015, s. 13 – 26).

Obrázek 6 Korelace ekonomické zodpovědnosti a finanční znalosti (MF ČR, Výsledky měření finanční gramotnosti 2015, s. 26)

Shrnutí hlavních výsledků z roku 2015 je následující:

Rozpočet domácnosti – rozpočet sestavuje 40 % českých domácností (v roce 2010 se jednalo o 45 % domácností), rozpočet sestavují spíše lidé vyššího věku (60+) a ženy, mladí do 29 let a studenti povědomí nemají o těchto záležitostech;

Finanční rezervy – schopnost reagovat na výpadek měsíčního příjmu bez půjčky zvládne více než polovina lidí, alarmující je zjištění, že 85 % populace spoléhá na zabezpečení

důchodu státem, oproti roku 2010 došlo k poklesu využívání penzijního připojištění (o 7 %)³;

Finanční produkty – znalost rozdílu mezi debetní a kreditní kartou oproti roku 2010 klesla, k výraznému zvýšení došlo ve využívání internetového bankovníctví (z 30 % na 55 %) a také se zdvojnásobil podíl lidí pro využití nápadně výhodné investiční nabídky (z 23 % na 50 %);

Úvěry – krátkodobý úvěr by si nevzalo 79 % osob (např. nákup vánočních dárků), splácení závazků je u populace poměrně vysoká, 85 % lidí nemá problém s včasným placením závazků, znalost zkratky RPSN se nezměnila a tedy pouze 21 % populace skutečně zná její význam;

Obecné postoje – pouze 13 % osob hodnotí své finanční znalosti jako dobré, především lidé ve věku 30 – 44 let, lidé s vysokoškolským vzděláním nebo živnostníci;

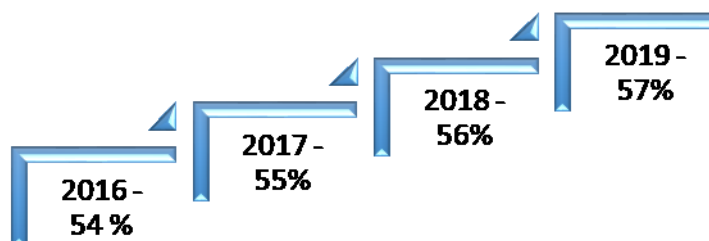
Ochrana spotřebitele na finančním trhu – smlouvu o finančním produktu bez předešlého prostudování podepíše 34 % osob (zejména lidé s nízkým vzděláním, nízkých příjmů nebo nízké finanční znalosti), reklamaci finančního produktu neřešila 95 % populace;

Makroekonomie a matematika – fungování inflace ve vztahu k penězům a jejich hodnotě zná 59 % populace obdobně jako v roce 2010, míru inflace v roce 2014 správně určilo 9 % osob (MF ČR, Výsledky měření finanční gramotnosti 2015, s. 28 – 34).

Ministerstvo financí aktuálně provádí nové měření finanční gramotnosti dospělé populace, které naváže na předchozí šetření v rámci mezinárodního průzkumu OECD z let 2010 a 2015. Výsledky šetření budou zveřejněny v průběhu celosvětové akce finančního vzdělávání dětí a mládeže Global Money Week konané ve dnech od 23. do 29. března 2020. Cílem Global Money Week je napříč generacemi kultivovat povědomí o penězích, jejich získávání a hospodaření s nimi. Akce se v České republice uskuteční již po čtvrté a zastřeší ji nově Ministerstvo financí jako národní koordinátor za Českou republiku (EFPA, © 2019).

³ V roce 2015 byl legislativně schválen Zákon č. 376/2015 Sb., ukončující platnost tzv. druhého pilíře, je tedy otázkou, zda tato skutečnost pokles neovlivnila

Finanční gramotnost v rámci svého výzkumu měří od roku 2006 i Česká bankovní asociace, která ve spolupráci s agenturou SC&C sestavuje tzv. Index finanční gramotnosti. I přesto, že finanční gramotnosti v Česku bod po bodu stoupá, stále jsme ve znalostech na průměrných hodnotách.

Obrázek 7 *Index finanční gramotnosti v čase, vlastní zpracování (ČBA, 2019)*

„Míra úspěšnosti však zřetelně souvisí se vzděláním. Zatímco lidé se základním vzděláním nebo výučním listem dosáhli v indexu finanční gramotnosti průměru 49 %, lidé s maturitou jsou na 58 %. Lidé s VŠ dosahují průměrně 66 %. Předpokládáme, že to může být i díky tomu, že vysokoškoláci získávají zkušenosti s hospodařením s penězi a samostatným bydlením postupně, většinou ještě při studiu, zatímco ostatní jsou často ze školních lavic hozeni rovnou do praxe bez jakýchkoli zkušeností“ (ČBA, 2019).

Dobrá zpráva dle průzkumu 2019 je ta, že si Češi začali více odkládat „stranou“, přičemž z našetřených peněz nevyžije ani čtvrt roku třetina lidí. Každý pátý Čech by z našetřených peněz pak vyžil maximálně jeden měsíc. Odborníci přitom doporučují, aby výše rezervy byla alespoň ve výši šestinásobku měsíčních výdajů domácnosti, neboť právě půl roku je zpravidla dostatečná doba na případné řešení dané situace (úraz, ztráta zaměstnání...) bez tlaku a unáhlených rozhodnutí (ČBA, 2019). Vedoucí vzdělávacích projektů České bankovní asociace Helena Brychtová uvádí, že finanční gramotnost by měla začínat ve škole a v rodině, kterou považuje za velmi důležitou, neboť právě chování rodičů je pro děti častým vzorem a to i v případě, když se o penězích záměrně nebavíme. Děti sami vyzývají, jaký je náš vztah k penězům a jak s nimi nakládáme. Zároveň Brychtová konstatuje, že zvyšování úrovně finanční gramotnosti napříč celou veřejností se Česká bankovní asociace věnuje dlouhodobě, finanční vzdělávání patří mezi její hlavní aktivity. Na sklonku roku 2019 byl spuštěn projekt vzdělávacích videí s Jankem Rubešem s názvem „Jak na peníze“, který cílí na generaci mladých, která je ve věku, kdy se osamostatňuje a také hodně cestuje (ČBA, 2019).

4.1 Mezinárodní šetření PISA 2012

Největší a nejambicióznější mezinárodní šetření v oblasti měření výsledků vzdělávání prezentuje projekt Organizace pro hospodářskou spolupráci (OECD) a rozvoj PISA. Projekt PISA je zaměřen na zjišťování úrovně matematické, čtenářské a přírodovědné gramotnosti patnáctiletých žáků v zapojených zemích z celého světa v pravidelných tříletých cyklech. V každém cyklu je větší pozornost věnována jedné z uvedených oblastí, přičemž v roce 2012 bylo volitelnou součástí šetření zvoleno testování finanční gramotnosti. Toto testování se tak stalo prvním mezinárodním šetřením hodnocení úrovně finanční gramotnosti patnáctiletých žáků. Cílem projektu PISA 2012 bylo zmapovat úroveň finanční gramotnosti patnáctiletých žáků na konci povinné školní docházky. Do testování se zapojilo včetně České republiky celkem 18 zemí a ekonomických celků, z nichž 13 jsou členskými zeměmi OECD (Česká školní inspekce, 2014, s. 3).

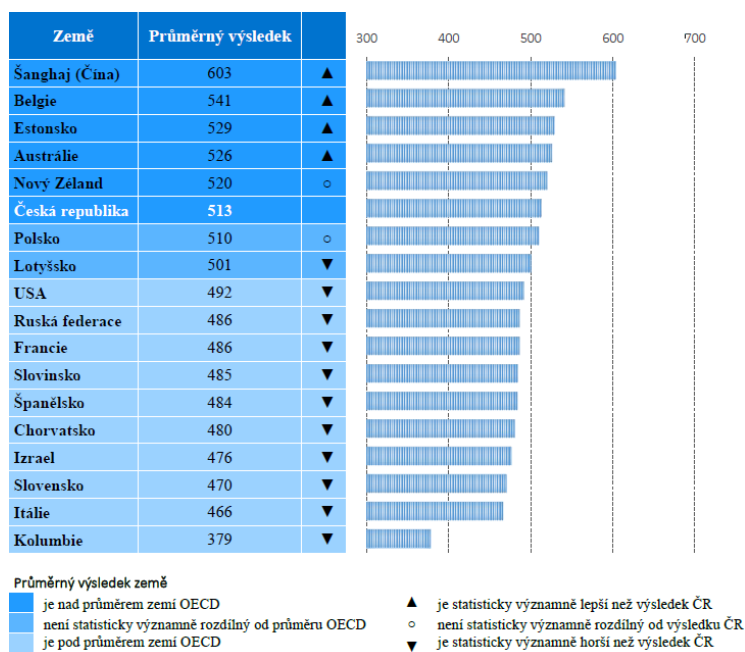
Členské státy OECD	Ostatní účastníci
Austrálie	Chorvatsko
Belgie (vlámská komunita)	Kolumbie
Česká republika	Lotyšsko
Estonsko	Ruská federace
Francie	Šanghaj (Čína)
Itálie	
Izrael	
Nový Zéland	
Polsko	
Slovensko	
Slovinsko	
Španělsko	
USA	

Obrázek 8 Mezinárodní šetření PISA 2012 (Česká školní inspekce, 2014, s. 3)

V České republice bylo do šetření finanční gramotnosti PISA zapojeno celkem 288 škol s celkovou účastí 1 207 žáků. Žáci řešili test v papírové podobě složený ze čtyř 30 minutových bloků (2 bloky úloh z finanční gramotnosti zahrnovaly 40 otázek v délce 60 minut, 1 blok úloh byl z matematické gramotnosti a 1 blok úloh ze čtenářské gramotnosti). Smyslem všech tří zkoumaných oblastí v rámci jednoho testu bylo zjistit ovlivnění míry finanční gramotnosti výsledky v matematice a čtení. Další úlohy pak reflektovaly situace běžného života a zjišťovaly zkušenosti žáků s finančními záležitostmi. Šetření finanční gramotnosti bylo zaměřeno na tři klíčové prvky:

- *Obsah* – jako oblast znalostí a vědomostí nezbytných pro finanční gramotnost, zkoumány ve čtyřech kategoriích: „peníze a transakce“, „plánování a hospodaření s financemi“, „riziko a výnos“ a „finanční prostředí“;
- *Procesy* – jako myšlenkové postupy při řešení problémů, zkoumány taktéž ve čtyřech kategoriích: „identifikace finančních informací“, „analyzování informací ve finančním kontextu“, „vyhodnocování finančních záležitostí“, „uplatnění finančních znalostí a porozumění“;
- *Kontexty* – jako situace, v nich jsou finanční znalosti a dovednosti uplatňovány, definovány oblasti: „vzdělávání a práce“, „domov a rodina“, „osobní sféra“, „společenská sféra“ (Česká školní inspekce, 2014, s. 4 – 5).

Žáci z České republiky se celkově zařadili na šestou pozici mezi testovanými zeměmi. Česká republika je tak mezi sedmi nejúspěšnějšími zeměmi, přičemž tyto výsledky lze považovat za nadprůměrné. Jednoznačně nejlepšího průměrného výsledku dosáhli žáci ze Šanghaje, naopak horší bodové skóre než patnáctiletí Češi měli např. Američané, Rusové, Slovinci, ale také Slováci. Statisticky srovnatelné výsledky měli čeští žáci s výsledky žáků z Nového Zélandu a z Polska (Hula, 2015).

Obrázek 9 Průměrné výsledky žáků v jednotlivých zemích (Česká školní inspekce, 2014, s. 8)

První mezinárodní šetření PISA 2012 zaměřené na finanční gramotnost ukazuje, že Česká republika v testování uspěla i přes zařazení finanční gramotnosti do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání až od září 2013. Šetření PISA zároveň poukázalo na významný vztah mezi socioekonomickým statusem žáků, respektive jejich rodičů a úrovní finanční gramotnosti. Žáci z ekonomicky slabších rodin dosahují nižší úrovně finanční gramotnosti, což znamená, že nemají stejné příležitosti pro rozvoj finanční gramotnosti jako jejich vrstevníci (Hula, 2015). Ministr školství Marcel Chládek k výsledkům šetření dodal, že Česká republika patří mezi první země na světě, které koncepci finančního vzdělávání na celonárodní úrovni připravili a zavedli do škol. (MŠMT, 2014).

Vzhledem ke skutečnosti, že nejbližší testování zaměřené na úroveň finanční gramotnosti patnáctiletých žáků na konci povinné školní docházky, v rámci mezinárodního šetření PISA, proběhne až v roce 2021, jsme zaměřili naše výzkumné šetření právě na tyto žáky.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 DESIGN VÝZKUMU

S ohledem na stále zvyšující se zadlužování jedinců patří finanční gramotnost mezi stěžejní téma posledních let a její význam pro každodenní život je nezpochybnitelný. Finanční gramotnost je v moderním světě považována za jednu z klíčových gramotností, která se ukazuje jako důležitá nejen pro dospělé, ale i mládež. Finanční vzdělanost tvoří neodmyslitelnou a zásadní složku ochrany spotřebitele na finančním trhu a slouží jako prevence proti tíživým finančním situacím. Podpora zvyšování úrovně finanční gramotnosti, stejně jako zjišťování a odstraňování příčin a překážek, které brání zvyšování úrovně finanční gramotnosti, je proto žádoucí.

Součástí diplomové práce je výzkumné šetření úrovně finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na faktorech rodinného prostředí. Zaměření testování na výše zmíněnou cílovou skupinu považujeme za stěžejní a má své opodstatnění. Tito žáci končící své povinné základní vzdělání již obvykle disponují vlastními finančními prostředky a zcela přirozeně začínají realizovat své první investiční záměry. Větší váhu však přikládáme skutečnosti, že tyto žáky čeká vstup do dospělosti, který je spojen s náročnými změnami a rozhodnutími, z nichž řada má finanční rozměr, často s dlouhodobým horizontem.

Důležitost znalosti úrovně finanční gramotnosti této skupiny, konkrétně 15letých žáků, si je vědoma i Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), která v roce 2012 realizovala výzkum finanční gramotnosti ve 13 zemích OECD PISA (Programme for International Student Assessment). Průzkum PISA je jedním z nejdůležitějších a největších šetření ohledně měření výsledků vzdělávání ve světě. Testování úrovně finanční gramotnosti bylo provedeno u patnáctiletých žáků a pro Českou republiku, jako jednu z testovaných zemí to znamenalo šestou příčku nejúspěšnějších patnáctiletých žáků v oblasti finanční gramotnosti ze všech zúčastněných zemí. Při testování je mimo jiné pozornost věnována vybraným faktorům ovlivňujícím úroveň finanční gramotnosti žáků (Česká školní inspekce, 2014).

Vzhledem ke skutečnosti, že nejbližší testování patnáctiletých žáků v oblasti finanční gramotnosti v rámci mezinárodního šetření PISA se uskuteční až v roce 2021, nás zajímá, jaká je úroveň finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v současnosti a jaké další faktory se podílejí na utváření její úrovně.

5.1 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumný problém je definován otázkou:

Jaká je úroveň finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na faktorech rodinného prostředí?

Výzkumná otázka č. 1: Jaká je míra finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol?

Výzkumná otázka č. 2: Jaké jsou rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na socioekonomickém statusu rodiny?

Výzkumná otázka č. 3: Jaké jsou rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na sociálním kapitálu rodiny?

Výzkumná otázka č. 4: Jaké jsou podpůrné nástroje rozvíjející finanční gramotnost žáků 9. ročníku základních škol?

Výzkumná otázka č. 5: Jaké je finanční rozhodování žáků 9. ročníku základních škol?

5.2 Výzkumné cíle a formulace hypotéz

Hlavním výzkumným cílem naší práce je zjistit úroveň finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na faktorech rodinného prostředí. Zajímá nás tedy, do jaké míry mají faktory jako socioekonomický status rodiny (nejvyšší dosažené vzdělání rodičů, status zaměstnání rodičů a ekonomická situace rodiny) a dále pak sociální kapitál rodiny, vliv na úroveň finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol. Zároveň zjišťujeme podpůrné nástroje podílející se na utváření finanční gramotnosti žáků a zajímá nás také finanční rozhodování a chování těchto žáků.

Formulace hlavního výzkumného cíle:

Zjistit rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na faktorech rodinného prostředí.

Formulace dílčích výzkumných cílů, které jsou v souladu s výzkumnými otázkami:

Zjistit úroveň finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol.

Zjistit rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání rodičů.

Zjistit rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na vykonávaném zaměstnání rodičů.

Zjistit rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na ekonomické situaci rodiny.

Zjistit rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na sociálním kapitálu rodiny.

Zjistit podpůrné nástroje podílející se na utváření finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol.

Zjistit rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na míře komunikace v rodině v oblasti financí.

Zjistit finanční rozhodování a chování žáků 9. ročníku základních škol.

Zjistit rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na hospodaření s kapesným.

Pro relační výzkum jsme si stanovili následující hypotézy:

H1 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání rodičů.

H2 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na statusu zaměstnání rodičů.

H3 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na ekonomické situaci rodiny.

H4 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na sociálním kapitálu rodiny.

H5 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na míře komunikace v rodině v oblasti financí.

H6 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na hospodaření s kapesným.

5.3 Pojetí výzkumu

Cílem diplomové práce je zjištění úrovně finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na rodinných faktorech. Vzhledem ke skutečnosti, že v rámci výzkumu ověřujeme rozdíly mezi dvěma jevy, rodinnými faktory a úrovní finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol, zvolili jsme kvantitativní pojetí výzkumu. Zároveň zjišťujeme podpůrné nástroje podílející se na utváření finanční gramotnosti žáků a zajímá nás také finanční rozhodování a chování těchto žáků.

5.4 Výzkumný nástroj

Sběr dat byl v tomto výzkumu proveden dotazníkovým šetřením. Pro naše účely byla tato metoda vybrána jako nejvhodnější, neboť cílem výzkumného šetření bylo obsáhnout velký počet zkoumaných osob. Výzkumným nástrojem je dotazník o dvou částech s celkovým počtem 33 položek. Didaktický test o 16 položkách zjišťuje finanční znalosti respondentů dle standardů finanční gramotnosti pro základní vzdělávání z roku 2007 (MF, MŠMT, MPO, Systém budování finanční gramotnosti na ZŠ a SŠ, 2007, s. 12 – 13), další část výzkumného nástroje o 17 položkách má strukturu následující:

Položka č. 1, 2 zjišťuje údaje o respondentech (ročník studia žáka na ZŠ, pohlaví žáka)

Položka č. 3, 4, 5, 6 zjišťuje socioekonomický status rodiny respondentů (nejvyšší dosažené vzdělání rodičů, status zaměstnání rodičů, ekonomickou situaci rodiny)

Položka č. 8, 9, 14, 15 zjišťuje podpůrné nástroje k rozvíjení finanční gramotnosti respondentů (kapesné, výši kapesného, spoření do budoucna, komunikaci o financích v rodině)

Položka č. 7, 10, 11, 12, 13 zjišťuje finanční rozhodování a chování respondentů

Položka č. 16, 17 zjišťuje sociální kapitál rodiny respondentů (Šafr a Sedláčková, 2006, s. 75 – 76).

Výzkumný nástroj byl sestaven z otázek uzavřených. U položky v dotazníku č. 3 – Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů, č. 4 – Status zaměstnání rodičů a č. 17 – Četnost sociálních kontaktů rodičů, respondenti zaznamenávali odpovědi zvlášť pro matku a zvlášť pro otce a tudíž je možno tyto položky vyhodnocovat u každého z rodičů odděleně. Nicméně s ohledem na výzkumný cíl je nutno brát v potaz odpovědi respondentů u obou rodičů, tedy podstatná je kombinace odpovědí respondenta u matky i u otce tak, abychom dosáhli

syntetického náhledu na rodinné faktory podílející se na utváření finanční gramotnosti v celku. Je prokázáno, že na výsledky žáka v různých oblastech vzdělávání má nezanedbatelný vliv rodinné prostředí, ze kterého pochází. Pro posouzení vlivu socioekonomického a kulturního zázemí na výsledky žáků byl v projektu PISA vytvořen tzv. index sociálního, kulturního a ekonomického statusu žáka (ESCS⁴).

V rámci našeho výzkumného šetření jsou rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na socioekonomickém statusu rodiny, v závislosti na sociálním kapitálu rodiny, v závislosti na míře komunikace v rodině v oblasti financí a v závislosti na hospodaření s kapesným vyhodnocovány následovně:

Vzdělanostní úroveň rodiny posuzujeme kombinací vzdělání obou rodičů (položka v dotazníku č. 3). V případě, kdy alespoň jeden z rodičů má nejvyšší dosažené vzdělání vysokoškolské, je to i vzdělanostní úroveň rodiny respondenta. V případě nejvyššího dosaženého vzdělání středoškolského s maturitou jednoho z rodičů a vzdělání stejného či nižšího druhého rodiče, posuzujeme vzdělanostní úroveň rodiny na středoškolské úrovni s maturitou. Pokud jeden z rodičů ukončil nejvyšší dosažené vzdělání výučním listem a druhý rodič je vyučen nebo má vzdělání základní, vzdělanostní úroveň rodiny je rovno vyučen. Poslední možnou kombinací je vzdělanostní úroveň rodiny se základním vzděláním obou rodičů. Vzhledem k faktu, že tato varianta se ani u jednoho ze 410 respondentů nevyskytla, nebyla kombinace základního vzdělání obou rodičů předmětem dalšího šetření.

	Vzdělání matka			
Vzdělání otec	Základní	Vyučen	Maturita	Vysokoškolské
Základní	základní	vyučen	maturita	vysokoškolské
Vyučen	vyučen	vyučen	maturita	vysokoškolské
Maturita	maturita	maturita	maturita	vysokoškolské
Vysokoškolské	vysokoškolské	vysokoškolské	vysokoškolské	vysokoškolské

Tabulka 1 *Vzdělanostní úroveň rodiny*

⁴ Index sociálního, kulturního a ekonomického zázemí žáka je založen na následujících třech indikátorech: nejvyšší dosažené vzdělání rodičů, nejvyšší status zaměstnání rodičů podle klasifikace ISCO; index rodinného vlastnictví vypovídající o kulturním a ekonomickém bohatství rodiny a zahrnující v sobě jako významný faktor informaci o počtu knih v domácnosti

Status zaměstnání rodičů posuzujeme kombinací povolání rodičů (položka v dotazníku č. 4). V případě, že jeden z rodičů vykonává zaměstnání v oblasti lékařství, práva, školství, vzdělávání, ekonomie či bankovníctví, které vyžadují profesionální dovednosti, je status zaměstnání rodičů respondenta posuzován jako vyšší. U respondentů, jejichž rodiče pracují v oblasti služeb, technických oborech, podnikají, jsou nezaměstnaní nebo mají jiný zdroj příjmu (mateřská, důchod atd.), posuzujeme status zaměstnání rodičů respondenta jako nižší.

Ekonomickou situaci v rodině posuzujeme kombinací položek v dotazníku č. 5 a č. 6. V případě, že respondent na otázku č. 5 (Pocit'uješ ve Vaší rodině nedostatek financí?) odpověděl Určitě ano, Spíše ano a u otázky č. 6 (Myslíš si, že Vaše situace v rodině by Vám umožnila jet každoročně na zahraniční dovolenou?) zvolil variantu odpovědi Spíše ne, Určitě ne, posuzujeme rodinu respondenta jako rodinu ekonomicky slabou. Opačná kombinace odpovědí u těchto položek vykazuje známky rodiny ekonomicky lépe situované.

Sociální kapitál rodiny posuzujeme na základě baterie otázek č. 17 zjišťující četnost sociálních kontaktů u matky a u otce. Podotázky u obou rodičů vyhodnocujeme nejprve jednotlivě. Pokud respondent u jednotlivých podotázek volil variantu odpovědi Pravidelně/několikrát týdně a 1 za týden, posuzujeme kontakty v této oblasti za četnější, v opačném případě kontakty za méně četné. Podotázky setkávání s rodinou, příbuznými a telefonování s rodinou, příbuznými posuzujeme kombinací odpovědí tak, že je zaznamenána vždy četnější varianta odpovědi kontaktů. Obdobně postupujeme u podotázek setkávání s přáteli, známými a telefonování s přáteli, známými. U podotázky návštěva sportovních utkání, koncertů, plesů a divadel posuzujeme kontakty v této oblasti za četnější i v případě volby varianty odpovědi 1 za měsíc. Celkem je tedy u obou rodičů respondenta zaznamenáno 10 odpovědí kontaktů četných nebo méně četných. Pokud respondent zaznamenal u obou rodičů četné sociální kontakty nejméně u 7 oblastí (podotázek), je posuzován sociální kapitál rodiny za vysoký, zaznamenáním četností kontaktů u 4 oblastí a méně, posuzujeme sociální kapitál rodiny jako nízký.

Míru komunikace v rodině v oblasti financí posuzujeme na základě položky v dotazníku č. 15 (Mluví s tebou rodiče o financích v rodině?). V případě odpovědi respondenta Ano/pravidelně, Ano/nepravidelně, považujeme míru komunikace v rodině v oblasti financí za vysokou. Při volbě varianty odpovědi Spíše ne, Vůbec ne, hodnotíme míru komunikace v rodině v oblasti financí jako nízkou. Zda se otázkám finanční gramotnosti rodiče ve výchově dětí věnují, se zabýval i průzkum České bankovní asociace – Finanční gramotnost Čechů 2019. Vedoucí vzdělávacích projektů České bankovní asociace Helena Brychtová

uvádí: „I když se polovina rodin pravidelně a záměrně tématům spojeným s financemi doma věnuje, je stále mnoho těch, co naopak vůbec. Přitom právě chování rodičů je pro děti častým vzorem, takže i když se o financích záměrně nebavíme, děti sami vypořádají, jaký je náš vztah k penězům a jak s nimi nakládáme“ (ČBA, 2019).

Rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na hospodaření s kapesným posuzujeme dle výběru odpovědí položky v dotazníku č. 10 (Jak hospodaříš nebo jak bys hospodařil s kapesným?). Jedná se o protichůdné varianty odpovědí, a to: Celé kapesné utratím a Celé kapesné šetřím.

U didaktického testu o 16 položkách mohli respondenti za každou správnou odpověď obdržet 1 bod, tedy celkem z didaktického testu mohli respondenti získat 16 bodů. Aby byl test hodnocen jako úspěšný, museli respondenti dosáhnout minimálně 7 bodů z celkového testu. Na základě konzultace s pedagogy základní školy byla sestavena stupnice známkování, dle které, žák v testu úspěšný minimálně na 90 %, bude hodnocen výborně, oproti tomu žák úspěšný v méně než 40 % bude hodnocen nedostatečně. Následující tabulka znázorňuje procentuální i bodové ohodnocení.

Počet získaných bodů	Získané body v %	Stupnice známkování
15 – 16	více než 90 %	Výborný
13 – 14	80 – 90 %	Velmi dobrý
10 – 12	60 – 79 %	Dobrá
7 – 9	40 – 59 %	Dostatečný
6 a méně bodů	méně než 40 %	Nedostatečný

Tabulka 2 Hodnocení testu finanční gramotnosti

Ověření kvality výzkumného nástroje jsme zajistili předvýzkumem realizovaným na skupině 17 žáků 9. ročníku vybrané základní školy za naší přítomnosti. Cílem předvýzkumu bylo zjistit srozumitelnost a pochopení významu jednotlivých položek v dotazníku, přičemž smyslem předvýzkumu bylo zároveň ověřit, zda bude při zodpovězení výzkumných otázek dosaženo stanoveného cíle. Na základě předvýzkumu bylo zjištěno, že všechny položky výzkumného nástroje jsou pro žáky srozumitelné, tudíž nebylo potřeba dotazník upravovat.

Limitem výzkumu je fakt, že úroveň finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol ovlivňují další faktory, jako např. školní prostředí, vyučování finanční gramotnosti ve školách jako samostatný předmět, masmédiá či jiné. Této skutečnosti jsme si vědomi. Nicméně i přesto jsme výzkumné šetření zvolili, a to s ohledem na primární cíl našeho výzkumu zjistit rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na faktorech rodinného prostředí. Inspirací pro náš výzkum bylo testování patnáctiletých žáků v oblasti finanční gramotnosti v rámci mezinárodního šetření PISA 2012 a další výzkumy zjišťující úroveň finanční gramotnosti dospělých. Zároveň bereme na vědomí stále zvyšující se zadluženost obyvatel České republiky, která bezesporu s úrovní finanční gramotnosti úzce souvisí.

5.5 Výzkumný soubor

Základním výzkumným souborem jsou žáci 9. ročníku základních škol ve Zlínském a Moravskoslezském kraji. Kombinace krajů byla zvolena vzhledem k faktu, že dle Statistiky exekucí 2018, patří právě Moravskoslezský kraj ke krajům s druhým nejvyšším počtem exekucí za rok 2018, oproti tomu Zlínský kraj patří ke krajům s nejnižším počtem exekucí v roce 2018 (Exekutorská komora ČR, © 2009 – 2019). Výběrovým souborem jsou žáci 9. ročníku 11 základních škol ve Zlínském a Moravskoslezském kraji. Celkem bylo v těchto krajích osloveno 14 škol, přičemž samotného výzkumu se nakonec účastnilo 11 škol (6 škol ze Zlínského kraje, 5 škol z kraje Moravskoslezského). Z důvodu zaručení anonymity nejsou školy blíže uváděny, přičemž zachování anonymity bylo i požadavkem samotných škol. Dotazníky v tištěné podobě byly na základní školy doručeny osobně, prostřednictvím kompetentních osob nebo zaslány poštou.

Celkový počet vyplněných dotazníků byl 421. Z důvodu nevyplnění více než poloviny položek dotazníku či nerelevantních komentářů bylo 11 dotazníků vyřazeno. V rámci vyhodnocení jsme pracovali s konečným počtem 410 respondentů (97 %).

Z hlediska pohlaví převažovaly dívky. Jednalo se od 214 respondentů (52 %). Chlapci byli zastoupeni počtem 196 respondentů (48 %).

Výzkumný nástroj byl doplněn o položku ověřovací, zjišťující ročník žáka základní školy, a to s ohledem na cíl výzkumného šetření.

5.6 Analýza dat

Data získaná dotazníkovým šetřením byla zaznamenána do tabulky v programu Microsoft Excel. Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření bylo provedeno v programu Statistica 12. Před samotným zpracováním dat byly testovány předpoklady pro použití metody testování – homogenita rozptylů a normalita dat. Normalita dat byla ověřena prostřednictvím Shapiro-Wilkova testu, homogenita rozptylu byla ověřena prostřednictvím Levenova testu.

V rámci výzkumné otázky č. 1 (Jaká je míra finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol?), která má deskriptivní charakter, byla použita popisná statistika (průměrná hodnota, směrodatná odchylka, dále minimální a maximální hodnota).

V rámci výzkumné otázky č. 2 jsme zjišťovali rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na socioekonomickém statusu rodiny (H1 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání rodičů; H2 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na statusu zaměstnání rodičů; H3 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na ekonomické situaci rodiny). Při testování hypotézy H1 byla použita Analýza rozptylu (ANOVA), přičemž s ohledem na prokázání statisticky významných rozdílů, bylo dále užito testu post-hoc, kdy byl zvolen Tukeyův HSD test. Pro testování hypotéz H2 a H3 bylo užito t-testu (dle skupin).

V rámci výzkumné otázky č. 3 jsme zjišťovali rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na sociálním kapitálu rodiny (H4 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na sociálním kapitálu rodiny). Při testování hypotézy H4 bylo užito t-testu (dle skupin).

V rámci výzkumné otázky č. 4 (Jaké jsou podpůrné nástroje rozvíjející finanční gramotnost žáků 9. ročníku základních škol?) byla použita popisná statistika za pomoci četností. Dále jsme v rámci této výzkumné otázky zjišťovali rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na míře komunikace v rodině v oblasti financí (H5 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na míře komunikace v rodině v oblasti financí), kdy pro testování hypotézy bylo užito t-testu (dle skupin).

V rámci výzkumné otázky č. 5 (Jaké je finanční rozhodování žáků 9. ročníku základních škol?) byla použita popisná statistika za pomoci četností. Dále jsme v rámci této výzkumné otázky zjišťovali rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na hospodaření s kapesným (H6 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na hospodaření s kapesným), kdy pro testování hypotézy bylo opět užito t-testu (dle skupin).

6 VÝSLEDKY

Výzkumná otázka č. 1: Jaká je míra finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol?

Proměnná	Popisná statistika – Celková míra finanční gramotnosti žáků				
	N platných	Průměr	Minimum	Maximum	Sm. odch.
Míra FG	410	11,58	2	16	2,34

Tabulka 3 Celková míra finanční gramotnosti žáků

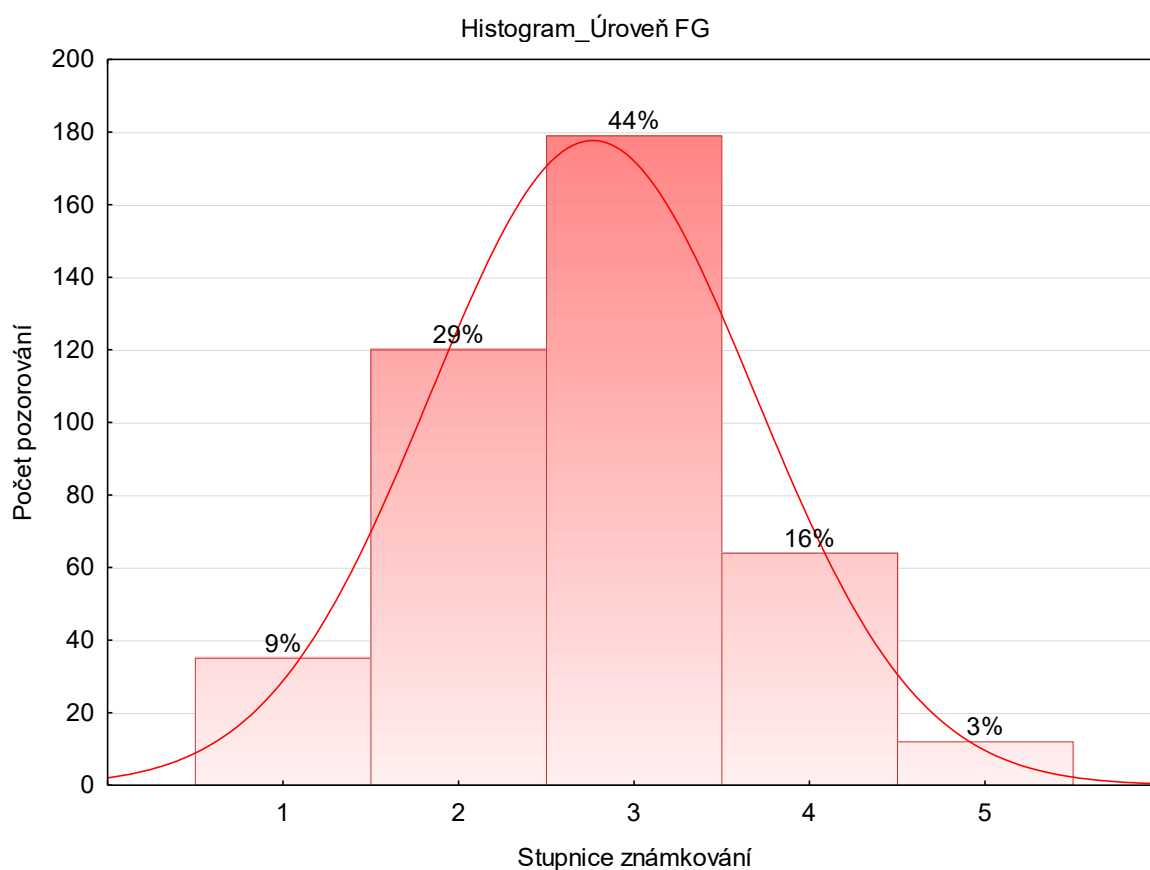
V rámci celkové úrovně finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol je průměrná míra finanční gramotnosti všech respondentů 11, 58. Minimální počet získaných bodů je 2, maximální 16, tedy nejvyšší možný počet bodů.

Test FG	Popisná statistika – Test FG	
	N platných	% platných pozor.
Otázka č. 1	391	95,37
Otázka č. 2	177	43,17
Otázka č. 3	339	82,68
Otázka č. 4	143	34,88
Otázka č. 5	394	96,10
Otázka č. 6	278	67,80
Otázka č. 7	251	61,22
Otázka č. 8	267	65,12
Otázka č. 9	380	92,68
Otázka č. 10	292	71,22
Otázka č. 11	280	68,29
Otázka č. 12	282	68,78
Otázka č. 13	376	91,71
Otázka č. 14	348	84,88
Otázka č. 15	332	80,98
Otázka č. 16	215	52,44

Tabulka 4 Didaktický test FG

Z výše předložené tabulky je patrné, že u didaktického testu největší počet správných odpovědí u respondentů zaznamenala otázka č. 5, ve které jsme se dotazovali na platební karty a jejich využití. Vzhledem k faktu, že více než 96 % respondentů zná správnou odpověď, můžeme konstatovat, že platební karty v rodinách respondentů patří mezi běžně

využívané nástroje bezhotovostního platebního styku. Vysoký počet správných odpovědí, s nimiž si poradilo více než 90 % respondentů, zaznamenaly i další otázky. Jedná se o otázku č. 1 (Co jsou hotovostní peníze?), otázku č. 9 (Co je spoření?) a otázku č. 13 (Rodinný rozpočet by měl být?). Potěšující je znalost respondentů otázky týkající se rodinného rozpočtu, kdy více než 91 % respondentů si je vědoma důležitosti rodinného rozpočtu. Ten by měl být dle respondentů vyrovnaný, nejlépe však přebytkový. Oproti tomu nejmenší počet správných odpovědí vykazuje otázka č. 4, ve které jsme se dotazovali na význam kreditní karty. Správná odpověď byla uvedena u méně než 35 % respondentů.

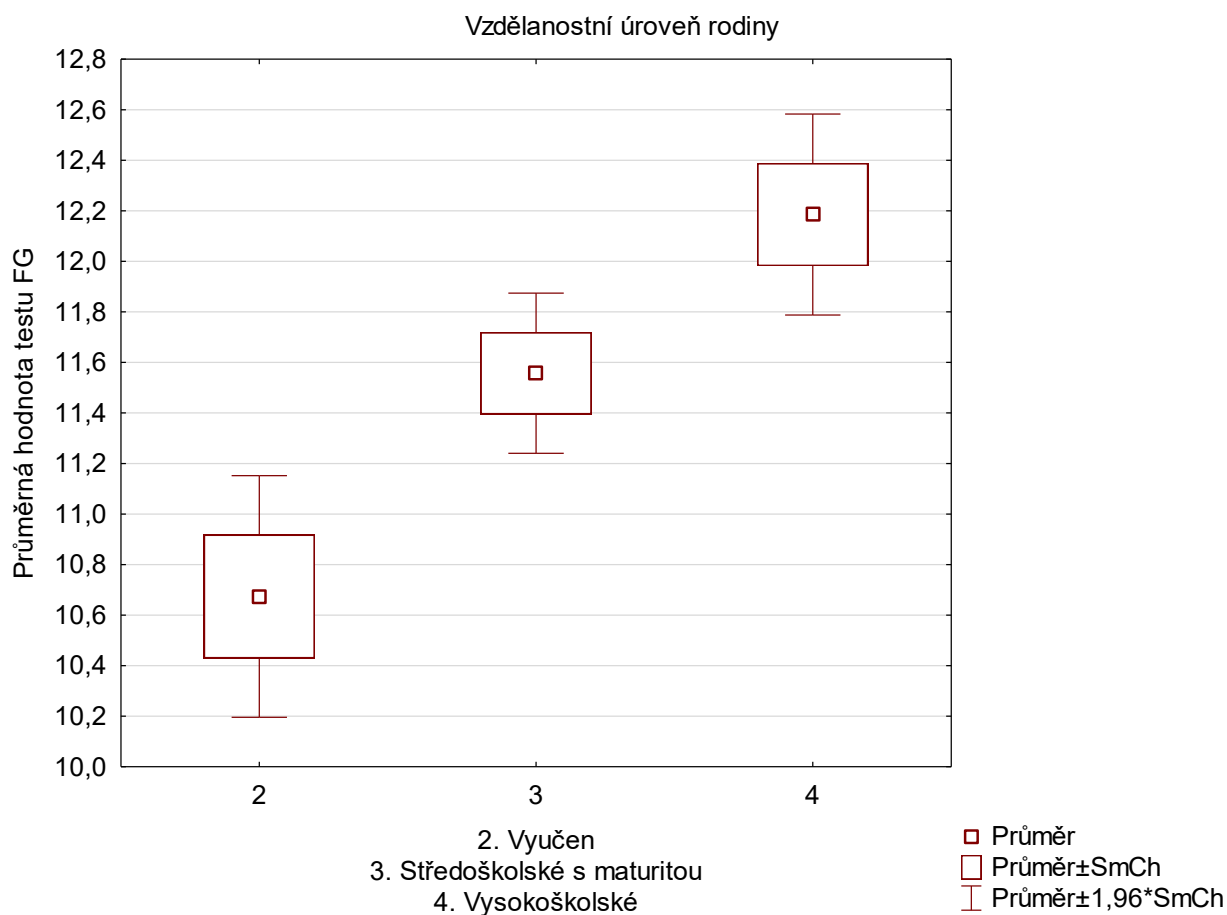
Graf 1 Celková míra finanční gramotnosti žáků

V případě hodnocení úrovně finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol známkou jako ve škole z analýzy vyplývá, že z celkového počtu respondentů by v testu finanční gramotnosti uspělo celkem 97 % žáků, což můžeme považovat za zjištění pozitivní. Z toho méně než 9 % žáků by bylo hodnoceno výborně, 29 % žáků hodnoceno velmi dobře, 44 % žáků hodnoceno dobře, méně než 16 % žáků hodnoceno dostatečně a necelá 3 % žáků by byla v testu finanční gramotnosti hodnocena nedostatečně.

Výzkumná otázka č. 2: Jaké jsou rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na socioekonomickém statusu rodiny?

H1 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání rodičů.

Rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol rodičů s nejvyšším dosaženým vzděláním vyučen (M = 10,67, SD 2,34), středoškolským s maturitou (M = 11,56, SD 2,19) a vysokoškolským (M = 12,19, SD 2,36) jsou statisticky významné ($p < 0,01$).

Graf 2 Úroveň finanční gramotnosti žáků v závislosti na vzdělání rodičů

Významné rozdíly v úrovni finanční gramotnosti jsou mezi nejvyšším dosaženým vzděláním vyučení a středoškolským s maturitou ($p < 0,01$), vyučení a vysokoškolským ($p < 0,01$), středoškolským s maturitou a vysokoškolským ($p = 0,04$).

Vzdělání	Tukeyův HSD test; proměn.: Úroveň FG Označené rozdíly jsou významné na hladině $p < ,05000$		
	Vyučen M=10,674	Maturita M=11,557	VŠ M=12,185
Vyučen		0,006840	0,000024
Maturita	0,006840		0,040236
VŠ	0,000024	0,040236	

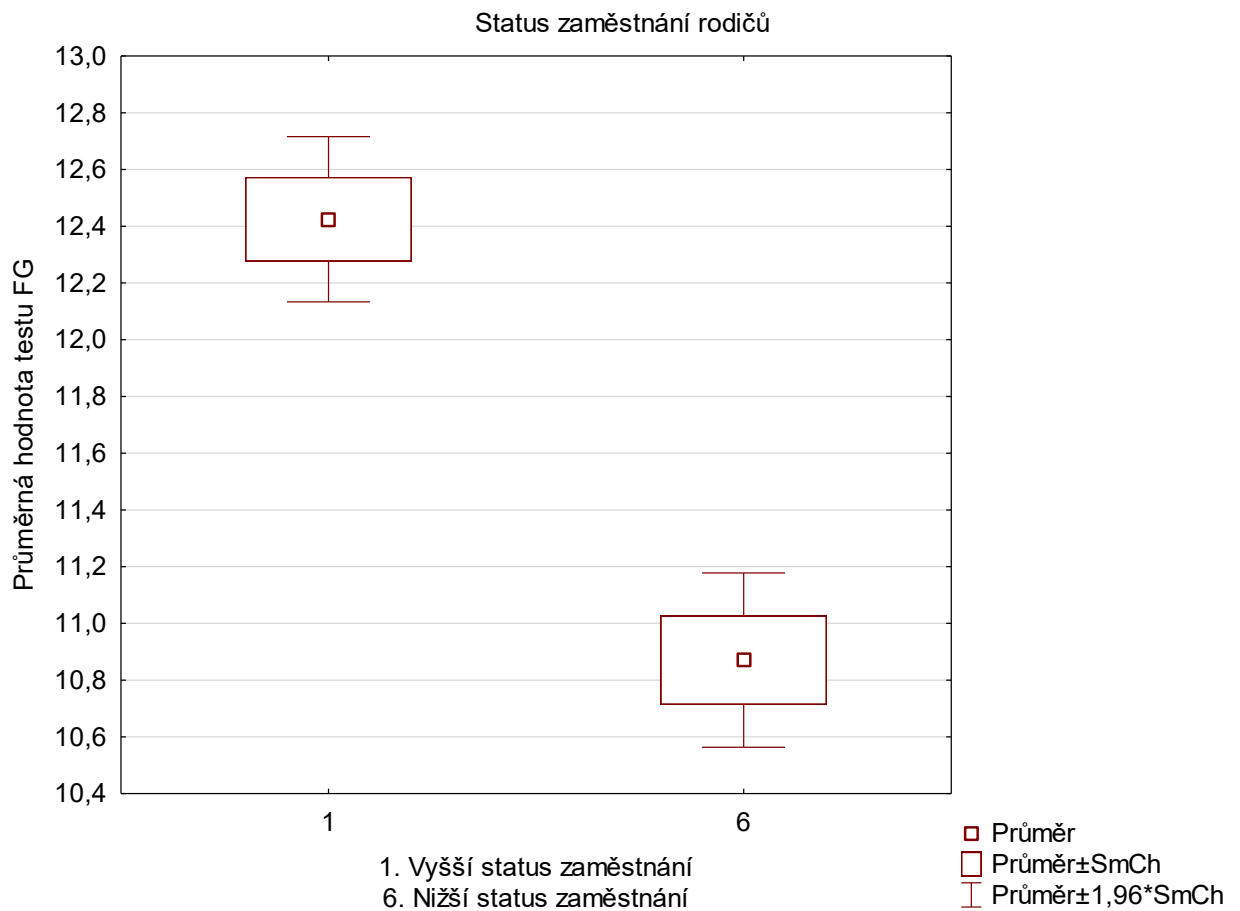
Tabulka 5 Post-hoc test úrovně FG x vzdělání rodičů

Z analýzy vyplývá, že vliv vzdělání rodičů na výsledky respondentů v oblasti finanční gramotnosti není zanedbatelný. Platí tedy, že čím je vzdělanostní úroveň rodiny vyšší, tím pozitivněji na výsledky finanční gramotnosti jedince působí.

Z výzkumného šetření dále vyplývá, že nejpočetnější je zastoupení respondentů, jejichž vzdělanostní úroveň rodiny dosahuje úrovně středoškolské s maturitou (45 %). Vysokoškolskou vzdělanostní úroveň rodiny dosahuje celkem 33 % respondentů, nejmenší je zastoupení respondentů se vzdělanostní úrovní rodiny rovno vyučen, jedná se o 22 % respondentů. Pozitivní zjištění je fakt, že vzdělanostní úroveň rodiny se základním vzděláním obou rodičů se ani u jednoho ze 410 respondentů nevyskytla. Z analýzy dále vyplývá, že u matek respondentů převažuje středoškolské vzdělání s maturitou (45 %), vysokoškolské vzdělání má 25 % matek respondentů, nejméně je pak matek se vzděláním základním (3 %). U otců respondentů převažuje vzdělání s výučním listem, jedná se o 42 %, vysokoškolské vzdělání má 21 % otců respondentů.

H2 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na statusu zaměstnání rodičů.

Rozdíl v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol rodičů s vyšším statutem zaměstnání ($M = 12,42$, $SD 2,03$) a rodičů s nižším statutem zaměstnání ($M = 10,87$, $SD 2,35$) je statisticky významný ($p < 0,01$).

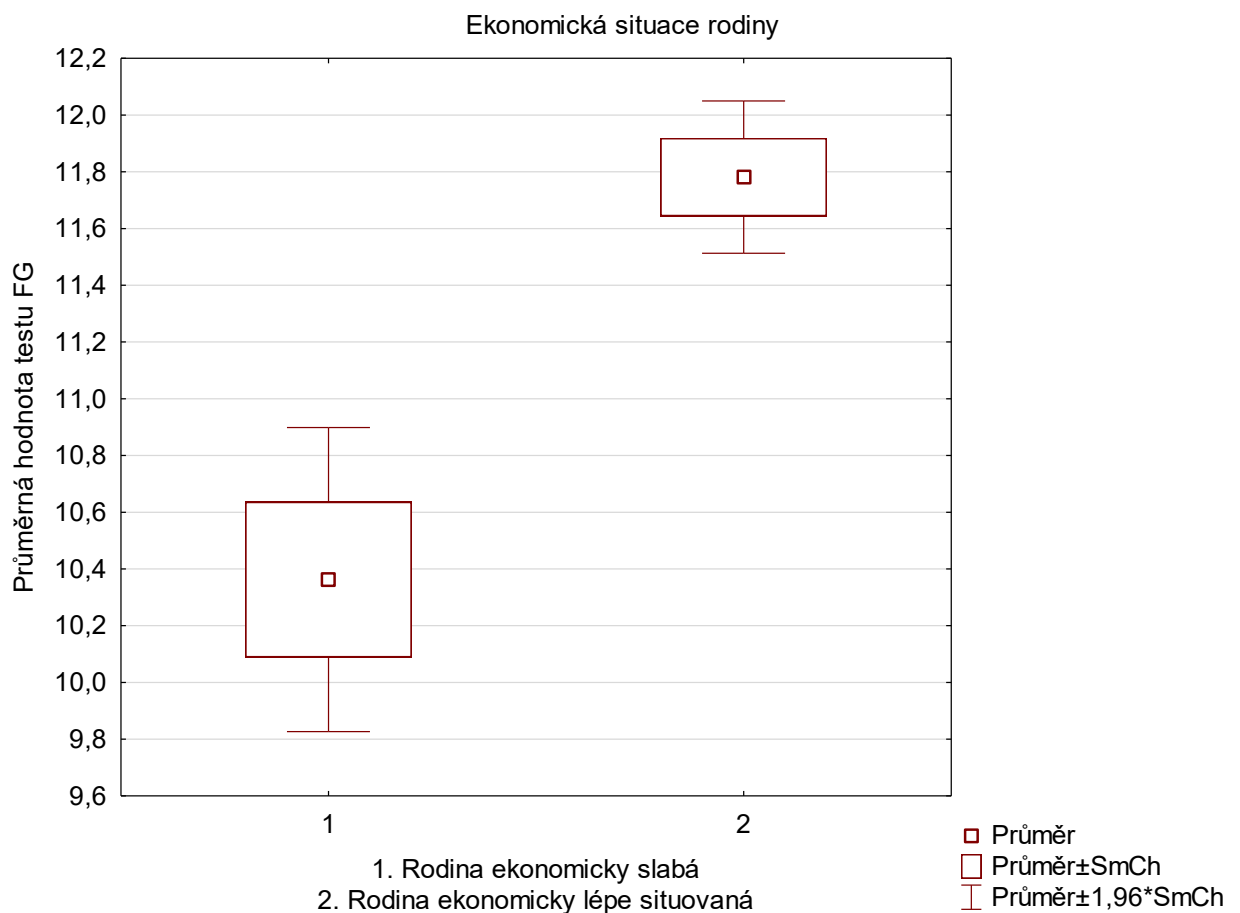
Graf 3 Úroveň finanční gramotnosti žáků v závislosti na statusu zaměstnání

Stejně jako vzdělání rodičů, má i jejich status zaměstnání vliv na to, jaké úrovně finanční gramotnosti respondent dosahuje. Z předložené analýzy vyplývá, že rodinné zázemí má dopad na finanční gramotnost jedince i ve vztahu statusu zaměstnání rodičů, a platí tedy, že vyšší status zaměstnání rodičů působí pozitivněji na výsledky finanční gramotnosti jedince.

Z analýzy dále vyplývá, že u 45 % respondentů alespoň jeden z rodičů dosahuje vyššího statusu zaměstnání, 55 % respondentů je pak vychováváno v rodině rodičů s nižším statusem zaměstnání. U matek respondentů převažuje zaměstnání v oblasti služeb (20 %), na druhém místě je zaměstnání v oblasti ekonomie (14 %). U otců respondentů (38 %) převažuje zaměstnání v technických oborech, 25 % otců respondentů pracuje jako osoba samostatně výdělečně činná.

H3 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na ekonomické situaci rodiny.

Rozdíl v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v rodinách ekonomicky slabých ($M = 10,36$, $SD 2,45$) a ekonomicky lépe situovaných ($M = 11,78$, $SD 2,32$) je statisticky významný ($p < 0,01$).

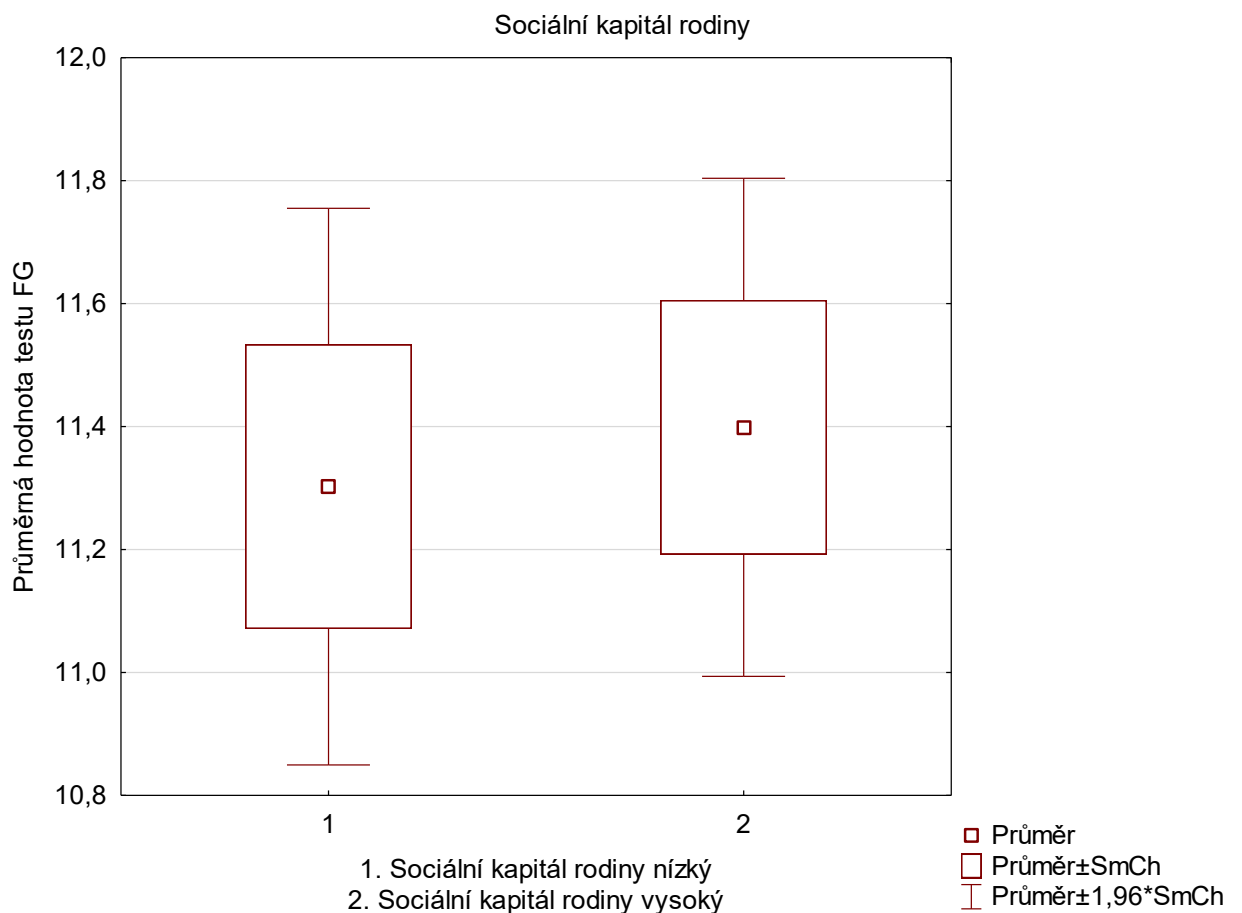
Graf 4 Úroveň finanční gramotnosti žáků v závislosti na ekonomické situaci rodiny

Z analýzy vyplývá, že respondenti z ekonomicky slabších rodin dosahují nižší finanční úrovně než respondenti z rodin ekonomicky lépe situovaných. I v tomto případě byl rozdíl v úrovni finanční gramotnosti prokázán a můžeme tedy právem socioekonomický status rodiny považovat za faktor, který významným způsobem ovlivňuje finanční gramotnost jedince.

Výzkumná otázka č. 3: Jaké jsou rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na sociálním kapitálu rodiny?

H4 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na sociálním kapitálu rodiny.

Rozdíl v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v rodinách s nízkým sociálním kapitálem ($M = 11,30$, $SD 2,14$) a vysokým sociálním kapitálem ($M = 11,40$, $SD 2,68$) není statisticky významný ($p = 0,77$).

Graf 5 Úroveň finanční gramotnosti žáků v závislosti na sociálním kapitálu rodiny

V tomto případě nebyl poprvé rozdíl prokázán. Šetřením bylo zjištěno, že sociální kapitál rodiny nemusí jít ruku v ruce se vzděláním rodičů, statusem zaměstnání rodičů či ekonomickým zázemím rodiny.

Z analýzy dále na základě položky v dotazníku č. 16 vyplývá, že 89 % respondentů si určitě myslí nebo spíše myslí, že pokud se jejich rodina ocitne v obtížné situaci, kdy potřebuje pomoc či radu od dobrého lékaře, právníka, pomoc při hledání zaměstnání, získat přímluvu na úradě, sehnat auto, půjčit menší finanční obnos aj., existují lidé, které může jejich rodina požádat o pomoc. Zbývající respondenti na tuto otázku nedokázali odpovědět.

Výzkumná otázka č. 4: Jaké jsou podpůrné nástroje rozvíjející finanční gramotnost žáků 9. ročníku základních škol?

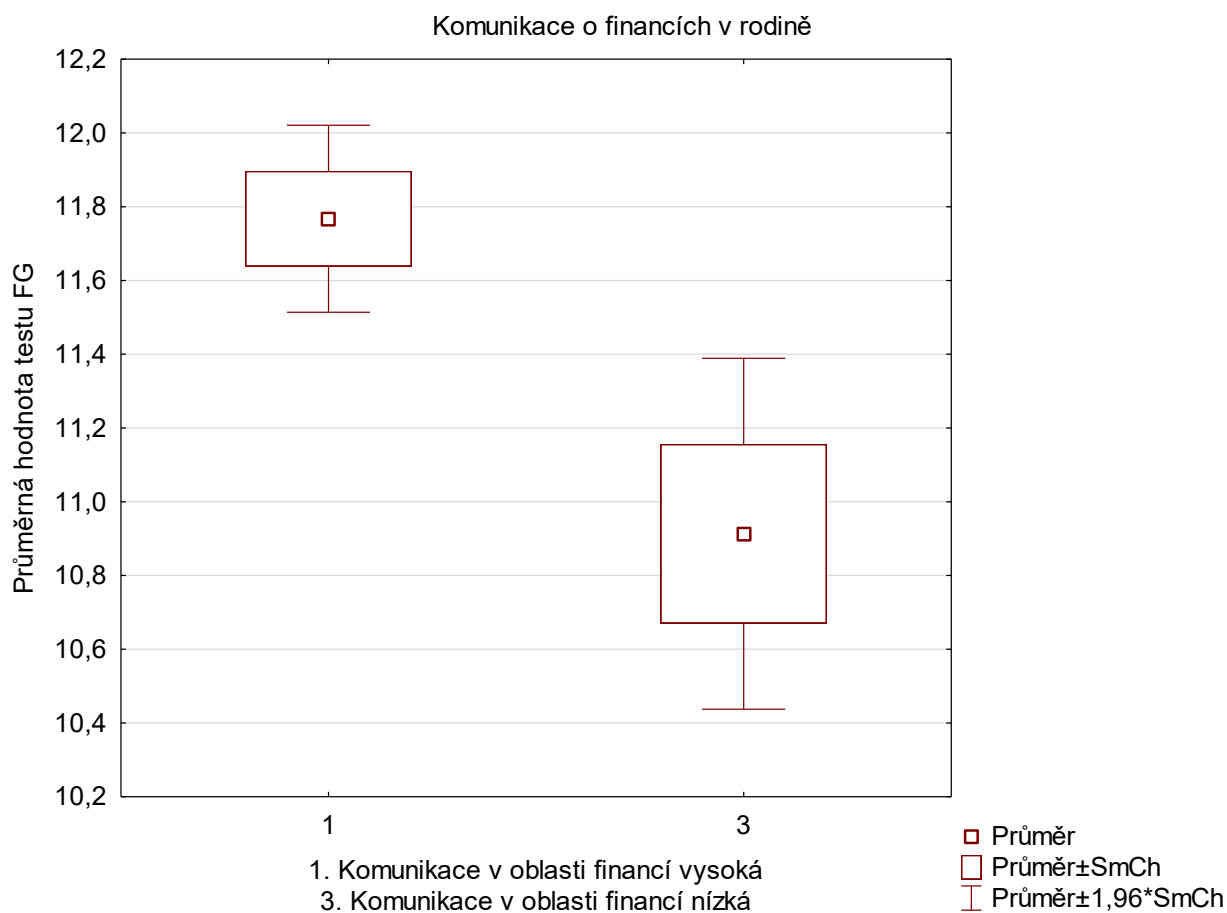
Podpůrné nástroje rozvíjející finanční gramotnost respondentů jsme zjišťovali na základě následujících položek v dotazníku: Z položky č. 8 (Dostáváš od rodičů nebo jiných příbuzných kapesné?) vyplývá, že převážná většina respondentů kapesné od rodičů či jiných blízkých dostává. To se děje v 85 %, přičemž 45 % respondentů dostává kapesné pravidelně a 40 % respondentů dostává kapesné nepravidelně. Variantu odpovědi kapesné nedostávám, zvolilo pouhých 15 % respondentů. Zjištění výsledků hodnotíme pozitivně, což ukazuje na fakt, že většina rodičů považuje kapesné za důležitou součást výchovy v rodině. V souvislosti s kapesným jsme položkou č. 9 (Kapesné za měsíc je průměrně ve výši?) u respondentů zjišťovali průměrnou měsíční výši kapesného. Z výsledků je patrné, že nejčastější průměrná měsíční výše kapesného dosahuje maximální částky 200 Kč (40 %), průměrnou měsíční výši kapesného v rozmezí od 201 až 400 Kč jsme zaznamenali u 24 % respondentů, kapesné v rozmezí od 401 do 600 Kč dostává 13 % respondentů a s průměrným měsíčním kapesným nad 600 Kč pak může hospodařit 9 % respondentů.

Položkou č. 14 (Spoří ti rodiče nějaké peníze do budoucna?) jsme u respondentů zjišťovali, jakou důležitost rodiče přikládají spoření. Výsledky hodnotíme pozitivně, neboť většina respondentů (84 %), zvolilo variantu odpovědi Určitě ano, Spíše ano, z toho 49 % respondentů odpovědělo Určitě ano a 35 % respondentů Spíše ano. Menší část respondentů (14 %) si myslí, že jim rodiče do budoucna nespoří a zbylá 2 % respondentů si je tvrzením o nespoření rodičů zcela jista. Stěžejní význam podpůrných nástrojů k rozvíjení finanční gramotnosti jedince přikládáme komunikaci o financích v rodině. Na základě položky č. 15 (Mluví s tebou rodiče o financích v rodině?) z analýzy našeho výzkumu vyplývá, že komunikace v oblasti financí probíhá u 77 % respondentů. Z toho 22 % respondentů odpovědělo Ano/pravidelně, 55 % respondentů zvolilo variantu Ano/nepravidelně. U 20 % respondentů komunikace o financích v rodině Spíše neprobíhá, zbylá 3 % respondentů není

do komunikace o financích v rodině zapojena vůbec. Komunikaci v rodině v oblasti financí považujeme natolik důležitou, proto je předmětem našeho dalšího zkoumání. V této souvislosti zjišťujeme rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků a mírou komunikace o financích v rodině.

H5 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na míře komunikace v rodině v oblasti financí.

Rozdíl v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v rodinách s vyšší komunikací v oblasti financí ($M = 11,77$, $SD 2,31$) a komunikací v oblasti financí nízkou ($M = 10,91$, $SD 2,33$) je statisticky významný ($p < 0,01$).

Graf 6 Úroveň finanční gramotnosti žáků v závislosti na míře komunikace o financích v rodině

Z předložených výsledků lze komunikaci v rodině v oblasti financí právem považovat za faktor ovlivňující úroveň finanční gramotnosti jedince, neboť platí, že vyšší komunikace v rodině v oblasti financí působí pozitivněji na výsledky finanční gramotnosti jedince.

Výzkumná otázka č. 5: Jaké je finanční rozhodování žáků 9. ročníku základních škol?

Finanční rozhodování a chování respondentů jsme zjišťovali na základě následujících položek v dotazníku: Z položky č. 7 (Chtěl bys po finanční stránce v budoucnu vydělávat?) vyplývá, že větší polovina respondentů, tedy 62 %, by chtělo v budoucnu vydělávat více peněz než rodiče, stejného příjmu v budoucnu jako rodiče by chtělo dosahovat 33 % respondentů, zbývajících 5 % respondentů na případný výdělek v budoucnu nezná odpověď.

Položkou č. 10 (Jak hospodaříš/jak bys hospodařil s kapesným?) jsme dospěli ke zjištění, že celé kapesné utratí/utratilo by 11 % respondentů, naopak celé kapesné šetří/šetřilo by 15 % respondentů. Největší zastoupení má varianta odpovědi část kapesného šetřím/část bych šetřil, jedná se o 74 % respondentů.

Jednoznačné finanční rozhodování respondentů vyplývá z odpovědi položky č. 11 (Jak se zachováš, když si rodiče chtějí půjčit z tvého kapesného určitou finanční hotovost?), kdy kladnou variantu odpovědi zvolilo 99 % respondentů. Jednalo se o varianty odpovědi – Určitě půjčím nebo Spíše půjčím. Na tuto otázku neodpověděli pouze tři respondenti.

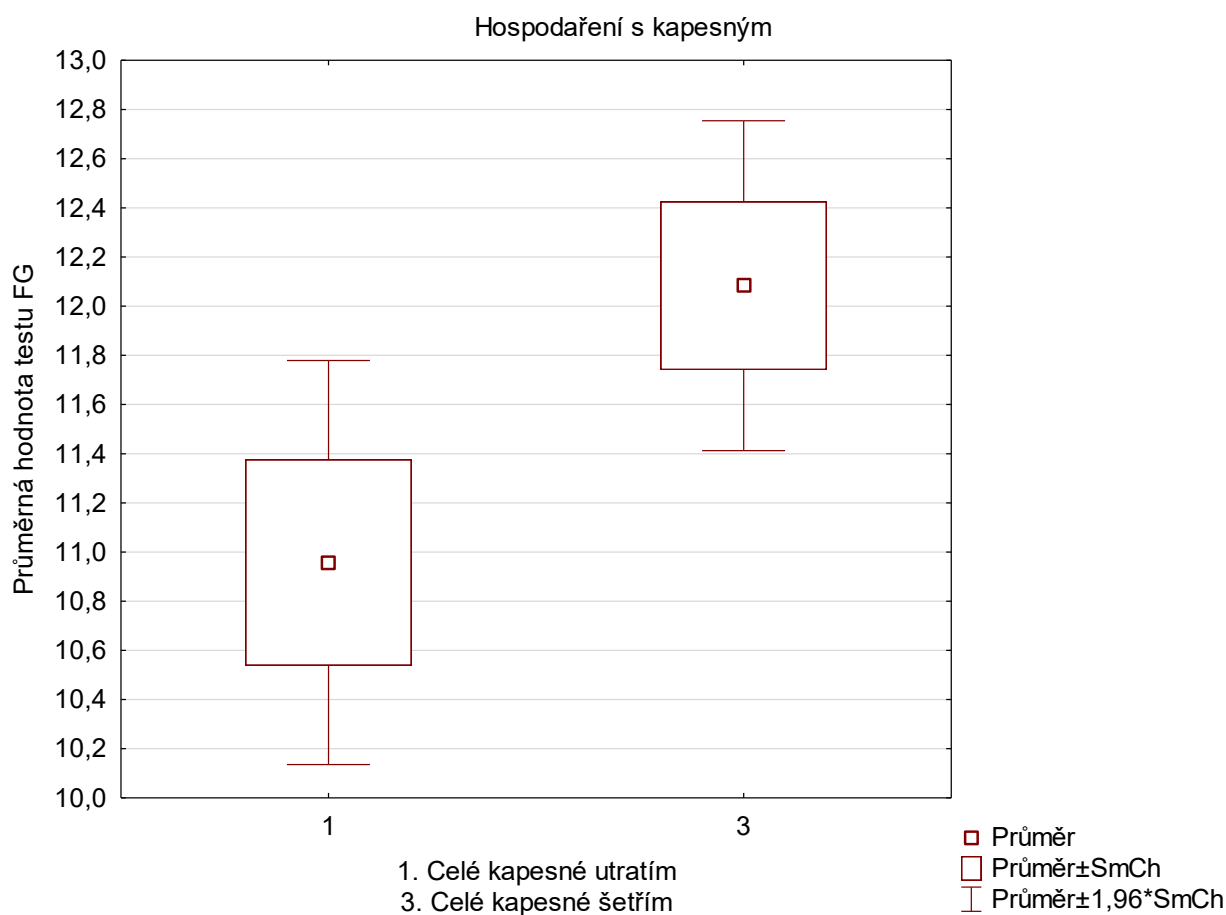
Pozitivní zjištění vykazují odpovědi respondentů u položky č. 12 (Myslíš si, že je důležité si tvořit finanční rezervu?), neboť 98 % respondentů zvolilo varianty odpovědi Určitě ano nebo Spíše ano. Pouze 2 % respondentů si myslí, že tvořit finanční rezervu není důležité.

Poslední položkou č. 13 bylo záměrem zjistit povědomí respondentů o pojmu finanční rezerva (Na co je podle tebe důležité tvořit finanční rezervu, odkládat část příjmu?). I na základě vyhodnocení této položky můžeme projevit spokojenost se zjištěním, neboť převážná většina respondentů, tedy 89 % respondentů zná správnou odpověď na tuto otázku, pro 8 % respondentů je finanční rezerva důležitá na koupi nového auta, telefonu či notebooku, 2 % respondentů by finanční rezervu utratila za vysněnou dovolenou a pro zbylé tři respondenty není finanční rezerva důležitá vůbec.

V souladu s výzkumnou otázkou č. 5 je položka týkající se hospodaření s kapesným předmětem našeho dalšího zkoumání. V této souvislosti hledáme rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků a jejich zodpovědným ekonomickým chováním.

H6 Předpokládáme, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na hospodaření s kapesným.

Rozdíl v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol, kteří celé kapesné utratí ($M = 10,96$, $SD 2,87$) a mezi těmi, kteří celé kapesné šetří ($M = 12,08$, $SD 2,65$) je statisticky významný ($p = 0,03$).

Graf 7 Úroveň finanční gramotnosti žáků v závislosti na hospodaření s kapesným

Rozdíl v úrovni finanční gramotnosti žáků byl prokázán také v oblasti hospodaření s kapesným. Z výsledků vyplývá, že respondenti dosahující vyšších znalostí v oblasti finančních pojmů, jednají s penězi s rozmyslem, ví, jak s nimi správně hospodařit a jak je především udržet.

6.1 Diskuse

Zjistit úroveň finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na faktorech rodinného prostředí bylo primárním výzkumným cílem naší diplomové práce. Inspirací pro náš výzkum bylo testování patnáctiletých žáků v oblasti finanční gramotnosti v rámci mezinárodního šetření PISA 2012 a další výzkumy zjišťující úroveň finanční gramotnosti dospělých. Zároveň bereme na vědomí stále zvyšující se zadluženost obyvatel České republiky, která bezesporu s úrovní finanční gramotnosti úzce souvisí.

Prvním výzkumným problémem jsme zjišťovali celkovou úroveň finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol. Zajímalo nás, jaké mají žáci končící své povinné základní vzdělání, a kteří již obvykle disponují vlastními finančními prostředky, znalosti v oblasti finančních pojmů. Míru finanční gramotnosti jsme posuzovali na základě didaktického testu o 16 otázkách, přičemž samotný test byl sestaven z otázek na základě konzultace s pedagogy základní školy a v souladu se standardy finanční gramotnosti pro základní vzdělávání z roku 2007 (MF, MŠMT, MPO, Systém budování finanční gramotnosti na ZŠ a SŠ, 2007, s. 12 – 13). Výsledky výzkumu potvrdily, že v testu finanční gramotnosti by uspělo celkem 97 % žáků, což můžeme považovat za zjištění pozitivní. V rámci celkové úrovně finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol dosahuje průměrná míra finanční gramotnosti všech respondentů 11, 58 bodů z celkového počtu 16 bodů. Na maximální počet 16 bodů v didaktickém testu finanční gramotnosti dosáhlo 7 respondentů.

Cílem výzkumného šetření bylo zároveň zjistit, která oblast finančních pojmů v didaktickém testu činí žákům největší problém a naopak, které finanční pojmy jsou jim běžně známé. Dle našeho předpokladu se potvrdil fakt, že obecně je pojem mezi debetní a kreditní kartou zaměňován. Správnou odpověď významu kreditní karty uvedla pouze jedna třetina respondentů, konkrétně méně než 35 % respondentů, a jednalo se tak o otázku s nejmenším počtem správných odpovědí z celého didaktického testu. Na nedostatečnou znalost významu kreditní karty upozorňují i výzkumy finanční gramotnosti dospělé populace v České republice v roce 2010 a v roce 2015, kdy rozdíl mezi debetní a kreditní kartou ve skutečnosti zná pouze 35 % osob (2010) a 28 % osob v roce 2015 (MF ČR, Výsledky měření finanční gramotnosti 2015). Dle České spořitelny rozdíl mezi debetní a kreditní kartou zná pouhých 43 % lidí (Česká spořitelna, © 2020). I přesto, že finanční pojmy jako kreditní karta nebo debetní karta jsou považovány za nejvíce problémové v dosavadních průzkumech a je opakovaně na tento produktový rozdíl kladen velký důraz, činí znalost těchto pojmů problém

i nadále. Tuto skutečnost si vysvětlujeme tím, že obecně jsou tyto typy karet chápány pouze jako karta, kterou lze vybírat hotovost z bankomatu nebo bezhotovostně platit, zároveň tento fakt může být spojen s užíváním hovorového pojmu „kreditka“ místo „debetka“. Oproti tomu největší počet správných odpovědí z celého didaktického testu zaznamenala u respondentů otázka č. 5, ve které jsme se dotazovali na využití platební karty. Správnou odpověď znalo více než 96 % respondentů, lze tedy tvrdit, že platební karty v rodinách respondentů patří mezi běžně využívané nástroje bezhotovostního platebního styku.

Druhý výzkumný problém již zjišťoval rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na faktorech rodinného prostředí. Výzkumný problém jsme definovali otázkou: Jaké jsou rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na socioekonomickém statusu rodiny? Kladli jsme si za cíl zjistit rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání rodičů, v závislosti na statusu zaměstnání rodičů a v závislosti na ekonomické situaci rodiny. Faktor socioekonomický status rodiny nebyl pro testování zvolen náhodou. Je prokázáno, že na výsledky žáka v různých oblastech vzdělávání má nezanedbatelný vliv rodinné prostředí, ze kterého jedinec pochází, zejména, jak uvádí Helus (2007, s. 167), socioekonomický status významně koreluje s řadou ukazatelů osobnosti, výkonu, kariérního sebeprosazení, životní úspěšností a úspěšností školní. Na významný vztah mezi socioekonomickým statutem žáků, respektive jejich rodičů a úrovní finanční gramotnosti poukázalo i mezinárodní šetření PISA 2012, přičemž Česká republika je jedna ze zemí, ve které je vliv socioekonomického statusu (ESCS) na výsledky žáků nadprůměrně vysoký (Česká školní inspekce, 2014, s. 14 – 18).

V rámci výzkumného šetření byly dle našeho předpokladu prokázány statisticky významné rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání rodičů a dovolujeme si ztotožnit se s tvrzením empirické studie Lusardi a Mitchell (2014), kde platí, že čím je vzdělání vyšší, tím pozitivněji na výsledky finanční gramotnosti působí. Na zřetelnou souvislost míry úspěšnosti finanční gramotnosti se vzděláním poukazují i výzkumy finanční gramotnosti dospělé populace ČR v roce 2015 (MF ČR, Výsledky měření finanční gramotnosti 2015), dále pak průzkum České bankovní asociace – Finanční gramotnost Čechů 2019 (ČBA, 2019). Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že vzdělání je v oblasti finanční gramotnosti naprosto klíčové, a proto je nutné se touto oblastí zabývat a ve vzdělávání se neustále zdokonalovat.

Stejně jako vzdělání rodičů, má i jejich status zaměstnání vliv na to, jaké úrovně finanční gramotnosti respondent dosahuje. Ve Velkém sociologickém slovníku Petrušek, Maříková a Vodáková (1996) uvádějí, že formální vzdělání poskytuje kvalifikaci k výkonu určité profese nebo je nezbytným předpokladem k jejímu získání, zároveň je prostředkem nabytí společenské prestiže, která zpravidla roste s rostoucí úrovní vzdělání. Vzdělání je tak úzce spojeno se statusem zaměstnání. Náš předpoklad, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na statusu zaměstnání rodičů, byl prokázán a platí tedy, že vyšší status zaměstnání rodičů působí pozitivněji na výsledky finanční gramotnosti jedince. Souvislost statusu povolání rodičů a míry finanční gramotnosti žáků potvrzuje i mezinárodní šetření PISA 2012.

Poslední faktor, kterému jsme v rámci socioekonomického statusu rodiny respondentů věnovali pozornost, byla ekonomická situace rodiny. Výsledky testu finanční gramotnosti tohoto výzkumu jsou totožné s mezinárodním šetřením PISA 2012, které potvrdilo, že žáci z ekonomicky slabších rodin dosahují nižší úrovně finanční gramotnosti než žáci z rodin ekonomicky lépe situovaných. I v tomto případě byl potvrzen náš předpoklad, a to, že ekonomické zázemí v rodině je významným faktorem ovlivňujícím úroveň finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol. K ucelení výzkumné otázky č. 2 (Jaké jsou rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na socioekonomickém statusu rodiny?) tak můžeme právem socioekonomický status rodiny považovat za faktor, který významným způsobem ovlivňuje finanční gramotnost jedince.

S ohledem na snahu ze strany sociologů deklarovat co nejužší propojení mezi sociálním a ekonomickým, kdy vybavují každého člověka kapitálem sociálním, jsme se v rámci výzkumného šetření zaměřili na zjišťování rozdílů v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol ve vztahu k sociálnímu kapitálu rodiny. Dle sociologa Pierre Bourdieu sociální kapitál představuje jakési konexe ve společnosti, které můžeme využít v případě získání bydlení, lépe placeného zaměstnání nebo výhodnější nabídky či služby. Sociolog Ivo Možný (2006, s. 103 – 104) řadí sociální kapitál mezi jeden ze tří důležitých rodinných faktorů ovlivňující dráhu jednotlivců, přičemž dle autora se sociální kapitál stává z kontaktů, známostí či přátelství, tedy zdrojů, které má rodina uložené ve svých kontaktech a stycích, resp. ve výhodných známostech. Na sociální kapitál poukazuje i výzkum pro Český rozhlas *Rozdělení svobodou* realizovaný v roce 2019, dle kterého existují lidé, kteří těží z dobrých známostí, ale ostatní kapitály, jako kapitál ekonomický nebo kulturní, jim spíše chybí (Kočí, Zlatkovský a Cibulka, 2019). Dle Kellera (2010, s. 163) koncept

sociálního kapitálu patří k současným nejdiskutovanějším kategoriím. Výsledky testu finanční gramotnosti tohoto výzkumu ukázaly, že sociální kapitál rodiny nemusí jít ruku v ruce se socioekonomickým statusem rodiny, tedy se vzděláním rodičů, statusem zaměstnání rodičů a ekonomickým zázemím rodiny. Náš předpoklad, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na sociálním kapitálu rodiny, se v tomto případě poprvé neprokázal.

V rámci výzkumné otázky č. 4 bylo záměrem šetření zjistit podpůrné nástroje rozvíjející finanční gramotnost žáků 9. ročníku základních škol. Jako nástroje ovlivňující finanční gramotnost respondentů byla zvolena často diskutovaná témata této oblasti, a to: kapesné, výše kapesného, spoření a komunikace o financích v rodině. V souvislosti s kapesným jsme zjistili, že převážná většina respondentů, tedy celkem 85 % respondentů, kapesné od rodičů či jiných blízkých dostává. Výsledky hodnotíme pozitivně a ukazují na fakt, že většina rodičů považuje kapesné za důležitou součást výchovy v rodině. Vedoucí vzdělávacích projektů České bankovní asociace Helena Brychtová uvádí, že kapesné je věčné téma: „Významnou roli při finančním vzdělávání dětí hraje kapesné, které pro ně může být prvním setkáním s realitou“ (ČBA, 2020). Obdobný názor zastává Riegel (2007, s. 110): „Kapesné je užitečným nástrojem, jak přivést děti do ekonomického světa dospělých“.

Dalším záměrem našeho zkoumání bylo zjistit, jaká je průměrná měsíční výše kapesného respondentů. Výsledky potvrdily, že nejčastější průměrná měsíční výše kapesného dosahuje maximální částky 200 Kč (40 %). Tuto částku u zkoumané cílové skupiny, tedy 15letých žáků, sice nepovažujeme za nijak vysokou, je však dle autorů nutné brát v potaz spíše samotný nástroj kapesného, jehož cílem je přivykání si vlastnictví a mít zodpovědnost za toto vlastnictví (Mikulková, 2015, s. 168).

Spoření podporuje nejen finanční gramotnost jedince, ale zároveň slouží jako prevence před případným zadlužením. V souvislosti s položkou v dotazníku č. 14 (Spoří ti rodiče nějaké peníze do budoucna?) nás zajímalo, jakou důležitost rodiče přikládají spoření. Zjištění výsledků hodnotíme pozitivně, neboť převážná většina respondentů, konkrétně 84 % respondentů, zvolilo variantu odpovědi Určitě ano, Spíše ano. Dle autorek Petýrkové a Chmelařové (2011, s. 65) jsou spořicí účty pro děti jedním z typů vkladových produktů, kdy naspořené peníze pak mohou rodiče využít například na zaplacení studií.

Posledním cílem v rámci výzkumné otázky č. 4 bylo zjistit, nakolik je komunikace o financích v rodině důležitým faktorem úrovně finanční gramotnosti žáků 9. ročníku

základních škol. Gilbert (2009, s. 83) doporučuje hovořit s dětmi o penězích či jiných finančních záležitostech rodiny otevřeně a narovinu. Psycholog Václav Mertin sdílí názor, že o penězích by se mělo mluvit, nezatajovat nic z finanční situace rodiny (Nováková, 2014). Dle Kiyosaki (2015, s. 83) jsou slova nejmocnějším nástrojem vytvořeným lidstvem: „Vše začíná slovy a nejlepší na tom je, že slova jsou zdarma“. Důležitost komunikace o financích v rodině potvrzuje i aktuální průzkum České bankovní asociace – Mluvit s dětmi se vyplatí, který osvědčil, že otázkám finanční gramotnosti ve výchově dětí se věnuje 78 % rodičů, či prarodičů (ČBA, 2020). Výsledky našeho výzkumu potvrdily, že komunikace v rodině v oblasti financí probíhá u 77 % respondentů. Zároveň byl prokázán náš předpoklad, že existují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na míře komunikace v rodině v oblasti financí. Na základě předložených výsledků tak můžeme konstatovat, že vyšší komunikace v rodině v oblasti financí působí pozitivněji na výsledky finanční gramotnosti jedince.

Posledním výzkumným problémem jsme zjišťovali finanční rozhodování a chování žáků 9. ročníku základních škol. Zajímalo nás rozhodování a nakládání respondentů v souvislosti s kapesným, rozhodování v otázkách týkající se finanční rezervy a v neposlední řadě nás zajímal názor respondentů na finanční situaci v budoucnu. Z analýzy vyplynulo, že větší polovina respondentů, tedy 62 % respondentů, by chtělo v budoucnu vydělávat více peněz než rodiče, stejného příjmu v budoucnu jako rodiče by chtělo dosahovat 33 % respondentů. Tento fakt je možno zcela jistě přisoudit věku respondentů. Nacházejí se v období, kdy si začínají uvědomovat svou osobnost, napodobují myšlenky, které jsou charakteristické pro jejich dobu, mají svá přání, touhy, chtějí vypadat lépe v očích ostatních, potřebují být okolím akceptováni, začlenit se do společnosti a dnes a denně je ovlivňují reklamy, marketing a nutnost mít vše, co mají ostatní. Věřme tedy, že tito respondenti v budoucnu budou znát svůj hodnotový žebříček a doufáme, že hodnota peněz nebude na tom nejvyšším vrcholu.

Jednoznačné finanční rozhodování respondentů nám vyplynulo z odpovědi položky č. 11 (Jak se zachováš, když si rodiče chtějí půjčit z tvého kapesného určitou finanční hotovost?), kdy kladnou variantu odpovědi zvolilo 99 % respondentů. Dle analýzy lze souhlasit s tvrzením Riegela (2007, s. 110), že kapesné zvyšuje důvěru mezi dětmi a rodiči a učí pochopení jejich vzájemných očekávání a závazků. Na základě dalšího zjištění, kdy celkem 89 % respondentů část nebo celé kapesného šetří, lze konstatovat, že kapesné učí děti investice zvažovat, plánovat a zvládat vlastní hospodaření (Mikulková, 2015, s. 168).

Pozitivní zjištění nám potvrdily i odpovědi respondentů u položek týkající se finanční rezervy. Dle výsledků výzkumu je pro 98 % respondentů důležité nebo spíše důležité finanční rezervu tvořit, dále pak 89 % respondentů zná správnou odpověď na otázku: Na co je podle tebe důležité tvořit finanční rezervu, odkládat část příjmu? Námi zjištěné výsledky nás tak vedou k předpokladu, že právě tyto respondenti budou umět v budoucnu s financemi hospodařit a předejdou tak finančním rizikům ohrožující současnou společnost.

V rámci výzkumné otázky č. 5 bylo posledním cílem našeho šetření ověření předpokladu o existenci rozdílů úrovně finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na hospodaření s kapesným. Z výsledků vyplývá, že respondenti dosahující vyšších znalostí v oblasti finančních pojmů, jednají s penězi s rozmyslem, ví, jak s nimi správně hospodařit a jak je především udržet. Toto zjištění zřejmě není překvapující, neboť nemá-li spotřebitel dostatek informací o finančních produktech a způsobech nakládání s penězi obecně, je předpoklad neefektivního finančního rozhodování, to však naopak automaticky neznamená, že dostatek informací zajišťuje vyšší ekonomickou zodpovědnost.

ZÁVĚR

Finanční gramotnost je v moderním světě považována za jednu z klíčových gramotností, která se ukazuje jako důležitá nejen pro dospělé, ale i mládež. Je nutno potvrdit, že žijeme ve složité době, době sociálních sítí, tlaku médií, přebytku produktů a služeb ekonomického trhu, který nabádá jedince k uzavírání úvěrů doslova na kterémkoli místě. Jedinec tak může mít všechno, po čem touží, a to okamžitě, avšak za jakou cenu? Dopady nerozvážených finančních rozhodnutí tak mohou zásadním způsobem ovlivnit kvalitu života jednotlivce i celých rodin na mnoho let dopředu. Podpora zvyšování úrovně finanční gramotnosti, stejně jako zjišťování a odstraňování příčin a překážek, které brání zvyšování úrovně finanční gramotnosti, je proto žádoucí. Diplomová práce se zabývala měřením úrovně finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na faktorech rodinného prostředí. Zároveň bylo cílem výzkumu zjistit podpůrné nástroje podílející se na utváření finanční gramotnosti žáků a zajímalo nás také finanční rozhodování a chování těchto žáků. Pro šetření jsme zvolili kvantitativní pojetí výzkumu. Do výzkumu bylo zapojeno 11 škol (6 škol ze Zlínského kraje, 5 škol z kraje Moravskoslezského) a celkový počet vyplněných dotazníků byl 421, přičemž ve finální verzi jsme pracovali s konečným počtem 410 respondentů (97 %). Data získaná dotazníkovým šetřením byla zaznamenána do tabulky v programu Microsoft Excel. Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření bylo provedeno v programu Statistica 12. Pro testování hypotéz byla použita analýza rozptylu (ANOVA) a t-test (dle skupin).

Je prokázáno, že na výsledky žáka v různých oblastech vzdělávání má nezanedbatelný vliv rodinné prostředí, ze kterého pochází. Předkládaná diplomová práce tento fakt jednoznačně potvrzuje, neboť rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na faktorech rodinného prostředí jsme prokázali u pěti hypotéz z celkově šesti stanovených hypotéz. Dle našeho předpokladu byly prokázány statisticky významné rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků 9. ročníku základních škol v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání rodičů, v závislosti na statusu zaměstnání rodičů, v závislosti na ekonomické situaci v rodině, v závislosti na míře komunikace v rodině v oblasti financí a v závislosti na hospodaření s kapesným. I přesto, že se nám v jednom případě nepodařily rozdíly v úrovni finanční gramotnosti žáků prokázat, přičemž se jednalo o zjištění rozdílů úrovně finanční gramotnosti žáků v závislosti na sociálním kapitálu rodiny, lze věrohodně konstatovat, že rodinné zázemí má zásadní dopad na finanční gramotnost jedince. Zároveň bylo výzkumným šetřením prokázáno, že respondenti dosahující vyšších znalostí v oblasti

finančních pojmů jednají s penězi s rozmyslem, ví, jak s nimi správně hospodařit a jak je především udržet. S ohledem na výše uvedené je nutné podotknout, že vzdělání je v oblasti finanční gramotnosti naprosto klíčové, a proto je nutné se touto oblastí zabývat a ve vzdělávání se neustále zdokonalovat.

Diplomová práce jednoznačně podtrhla význam rodiny a prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, neboť právě to rozhoduje, jaký vzorec chování si dítě finálně zvnitřní ve vztahu k hospodaření s penězi. Závěry výzkumu tak mohou být přínosné nejen školám, rodičům, studentům či zájemcům oboru sociální pedagogika či sociální práce nebo jim příbuzné obory, ale také se mohou stát inspirací i pro mnohé instituce zabývající vzděláváním v oblasti financí, které by mohly do svých konceptů zahrnout i instituci rodiny, jež by mohla účelně přispívat k jejich vzdělávacím snahám.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ATKINSON, A. B. *Ekonomika nerovnosti*. Překlad Jana Kočíčková. V Brně: BizBooks, 2016. 373 stran. ISBN 978-80-265-0508-2.
- [2] BABIŠ, Andrej a JUROŠKOVÁ, Lenka. *Tisková konference k výsledkům měření úrovně finanční gramotnosti v roce 2015* [online]. 31. 5. 2016 [cit. 11. 3. 2020] Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/v-mediich/2016/tiskova-konference-k-mereni-25119>
- [3] BÁRTA, Zbyněk. *Finanční gramotnost: výpočty v Excelu*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 370 s. Řízení školy. ISBN 978-80-7478-483-5.
- [4] BAŤA, Tomáš a SINCLAIR, Soňa. *Švec pro celý svět*. Praha: Melantrich, 1991. 245 s., [20] s. obr. příl. Memoáry. ISBN 80-7023-106-8.
- [5] BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada, 2015. 306 stran. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4248-9.
- [6] BERTL, Ivan. *Kapitoly o finanční gramotnosti*. Praha: Triton, 2012. 77 s. ISBN 978-80-7387-622-7.
- [7] BERTL, Ivan. *Finanční gramotnost v kontextu rozvoje celoživotního učení dospělých: andragog., metodické a psychologické souvislosti*. Praha: Česká andragog. společnost, 2016. 176 stran. Česká a slovenská andragogika; svazek 11. ISBN 978-80-905460-3-5.
- [8] BRÁZDILOVÁ, Petra. *Finanční gramotnost ve školách Zlínského kraje: studijní materiály k projektu. Modul 3, Možnost investování a spoření*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2010. 47 s. ISBN 978-80-7318-982-2.
- [9] ČESKÁ BANKOVNÍ ASOCIACE. *Finanční gramotnost Čechů 2019* [online]. ČBA, © 2020. 18. 9. 2019 [cit. 11. 3. 2020] Dostupné z: <https://cbaonline.cz/financni-gramotnost-cechu-2019>
- [10] ČESKÁ BANKOVNÍ ASOCIACE. *Mluvit s dětmi o financích se vyplatí* [online]. ČBA, © 2020. 30. 3. 2020 [cit. 11. 3. 2020] Dostupné z: <https://cbaonline.cz/mluvit-s-detmi-o-financich-se-vyplati-vedomuji-si-cesti-rodice-nyni-maji-dobrou-prilezitost>
- [11] ČESKÁ SPOŘITELNA. *Kreditka a debetka: Dvě odlišné karty, které jsou téměř k nerozeznání*. [online]. Česká spořitelna, © 2020. 21. 7. 2018 [cit. 11. 3. 2020] Dostupné z: <https://www.csas.cz/cs/blog/clanky/kreditka-a-debetka-dve-odlisne-karty-ktere-jsou-temer-k-nerozeznani>

- [12] ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE. *Mezinárodní šetření PISA 2012: finanční gramotnost patnáctiletých žáků* [online]. Praha © ČSI, 2014 [cit. 12. 1. 2020] Dostupné z: <http://www.csicr.cz/html/PISA-FG/html5/index.html?&locale=CSY&pn=27>.
- [13] ČESKO. Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele. In: *Sbírka zákonů ČR* [online]. 1992 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>
- [14] ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů ČR* [online]. 2012 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>
- [15] DANEK, Ján, SIROTOVÁ, Mariana a FRÝDKOVÁ, Eva. *Hodnotová orientácia v procese výchovy a vzdelávania*. Brno: Tribun EU, 2013. 334 s. Librix.eu. ISBN 978-80-263-0514-9.
- [16] DOLEŽALOVÁ, Jana. *Funkční gramotnost - proměny a faktory gramotnosti ve vztazích a souvislostech*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. 88 s. ISBN 80-7041-115-5.
- [17] DOUBKOVÁ, Anna a TOMEK, Karel. *Finanční gramotnost pro každého*. Stařeč: Infra s.r.o., [2016], © 2016. 119 stran. ISBN 978-80-86666-64-8.
- [18] EFPA. *GLOBAL MONEY WEEK* [online]. EFPA, © 2019 [cit. 15. 2. 2020] Dostupné z: <https://efpa.cz/konference/gmw/2019>
- [19] EXEKUTORSKÁ KOMORA ČR. *Infografika statistiky exekucí 2018* [online]. Exekutorská komora ČR, © 2009 - 2019 [cit. 11. 3. 2020] Dostupné z: [https://www.ekcr.cz/admin/priloha/Statistiky%20Exekuci%cc%81_grafika%20\(1\).pdf](https://www.ekcr.cz/admin/priloha/Statistiky%20Exekuci%cc%81_grafika%20(1).pdf)
- [20] EYRE, Linda a EYRE, Richard M. *Jak naučit děti hodnotám*. Překlad Ladislav S. Dvořák. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. 156 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-275-1.
- [21] GILBERT, Guy. *O dětech a výchově*. Praha: Portál, 2009. 95 s. ISBN 978-80-7367-609-4.
- [22] GLADIŠ, Daniel. *Naučte se investovat*. 2., rozš. vyd. Praha: Grada, 2005. 174 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 80-247-1205-9.
- [23] HANÁK, Radim. *Finanční gramotnost ve školách Zlínského kraje: studijní materiály k projektu. Modul 2, Spotřebitel a jeho chování v oblasti financí*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2010. 76 s. ISBN 978-80-7318-981-5.

- [24] HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. 280 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1168-3.
- [25] HESOVÁ, Alena a ZELENDOVÁ, Eva. *Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011. 59 s. ISBN 978-80-86856-74-2.
- [26] HESOVÁ, Alena. *Metodická doporučení pro výuku finanční gramotnosti*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2013. 26 s. ISBN 978-80-7481-002-2.
- [27] HESOVÁ, Alena. *Katalog materiálů pro rozvoj finanční gramotnosti*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2014. 24 s. ISBN 978-80-7481-087-9.
- [28] HESOVÁ, Alena. Aktualizace standardu finanční gramotnosti. In: *Metodický portál RVP* [online]. 28. 11. 2017 [cit. 11. 1. 2020] Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/21620/AKTUALIZACE-STANDARDU-FINANCNI-GRAMOTNOSTI.html/>
- [29] HULA, Lukáš. Komentář k výsledkům mezinárodního šetření PISA v oblasti finanční gramotnosti. In: *Metodický portál RVP* [online]. 20. 1. 2015 [cit. 11. 1. 2020] Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/19521/KOMENTAR-K-VYSLEDKUM-MEZINARODNIHO-SETRENI-PISA-V-OBLASTI-FINANCNI-GRAMOTNOSTI.html/>
- [30] HUNG, Angela, PARKER, Andrew & YOONG, Joanne. *Defining and Measuring Financial Literacy. RAND Working Paper Series WR-708* [online]. 2. 9. 2009 [cit. 11. 1. 2020] Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1498674
- [31] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. 254 stran. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3.
- [32] CHUM, Sebastian. Současné generace X, Y a Z – krátké seznámení. In: *iDNES.cz / BLOG* [online]. 12. 11. 2013 [cit. 11. 1. 2020] Dostupné z: <https://sebastianchum.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=372981>
- [33] JAKEŠ, Petr a kol. *Finanční gramotnost pro druhý stupeň základní školy*. Praha: Fortuna, 2011. 4 sv. ISBN 978-80-7373-089-5.
- [34] JANDOUREK, Jan. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada, 2008. 208 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-2397-6.

- [35] KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 211 s. Studie; sv. 64. ISBN 978-80-7419-031-5.
- [36] KIYOSAKI, Robert T. *I vy máte druhou šanci: jde o vaše peníze, váš život a váš svět*. Překlad Petr Sumcov. Hodkovičky: Pragma, [2015], ©2015. 362 stran. ISBN 978-80-7349-463-6.
- [37] KOČÍ Petr a kol a ZLATKOVSKY Michal a CIBULKA Jan a ilustrace Toy Box. *Rozdělení svobodou*. iROZHLAS, © 1997 - 2020 [cit. 12. 1. 2020] Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ceska-spolecnost-vyzkum-tridy-kalkulacka_1909171000_zlo
- [38] KOLMANOVÁ, Hana. *Cesta k finanční prosperitě: příručka budoucího milionáře*. Praha: Profess Consulting, 2005. 104 s. Cesta k finanční svobodě. ISBN 80-7259-023-5.
- [39] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [40] LACA, Slavomír. *Sociální pedagogika*. Brno: Institut mezioborových studií, 2011. 211 s. Sociopedie. ISBN 978-80-87182-19-2.
- [41] LACKO, David. Je dnešní mládež zkažená? In: *K zamyšlení* [online]. K zamyšlení, © 2014 – 2019. 29. 6. 2014 [cit. 11. 1. 2020] Dostupné z: <https://www.kzamyshleni.cz/je-dnesni-mladez-zkazena/>
- [42] LANIADO, Nessia. *Děti a peníze*. Praha: Portál, 2002. 118 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-671-3.
- [43] LUSARDI, Annamaria & MITCHELL, Olivia. The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*. Vol. 52, No. 1 (MARCH 2014), pp. 5-44 [cit. 12. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24433857>
- [44] MATĚJŮ, Petr, ed. et al. *(Ne)rovné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, 2006. 411 s. ISBN 80-200-1400-4.
- [45] MARTEL, Judy. *Rodinné firmy na rozcestí: jak postupovat při nástupnictví, dědictví a udržení rodinné soudržnosti*. Překlad Eva Mašková Křápková. Praha: Grada Publishing, 2017. 240 stran. ISBN 978-80-271-0332-4.
- [46] MIKULKOVÁ, Milena. *Ruce hlavu vzhůru, rodiče!: na výchovu selským rozumem*. Praha: Grada Publishing, 2015. 218 stran. ISBN 978-80-247-5606-6.

- [47] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* [online]. Společný dokument – MF, MPO, MŠMT – aktualizovaná verze prosinec 2007. [cit. 11. 1. 2020] Dostupné ve formátu PDF z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/financni-vzdelavani-na-skolach>
- [48] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. MF, 2010. [cit. 12. 2. 2020] Dostupné ve formátu PDF z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategicke-dokumenty#narodni-strategie>
- [49] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Finanční vzdělávání ve školách*. [online]. 30. 4. 2014 [cit. 13. 2. 2020] Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/financni-vzdelavani-na-skolach>
- [50] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Výsledky měření finanční gramotnosti 2015: Kompletní výsledky* [online]. 28. 7. 2016 [cit. 11. 1. 2020] Dostupné ve formátu PDF z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/mereni-urovne-financni-gramotnosti/2015/mereni-urovne-financni-gramotnosti-2784>
- [51] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Standard finanční gramotnosti 2017* [online]. 20. 7. 2017 [cit. 13. 3. 2020] Dostupné ve formátu PDF z: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/aktuality/2017/standard-financni-gramotnosti-29163>
- [52] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Strategické dokumenty. Definice finanční gramotnosti* [online]. MF ČR, © 2020. [cit. 11. 3. 2020] Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategicke-dokumenty#definice>
- [53] MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 311 s. Studijní texty; sv. 38. ISBN 80-86429-58-X.
- [54] MŠMT: *Čeští žáci jsou ve finanční gramotnosti nadprůměrní*. [online]. Praha: 9. 7. 2014 [cit. 11. 1. 2020] Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/cesti-zaci-jsou-ve-financni-gramotnosti-nadprumerni>
- [55] MŠMT: *Návrh pojetí revizí kurikulárních dokumentů pro všeobecné vzdělávání a střední odborné vzdělávání v letech 2016 – 2020 (22)*. In: *pedagogické info* [online]. 10. 4. 2017 [cit. 11. 2. 2020] Dostupné z:

- <https://www.pedagogicke.info/2017/04/msmt-navrh-pojeti-revizi-kurikularnich.html>
- [56] NACHER, Patrik. *Konec finančních negramotů v Čechách, aneb, Staré pravdy nerezaví: příslovími, přirovnáními, pořekadly, rčeními, lidovými moudry a citáty k větší finanční gramotnosti a sebevědomí aneb co nám teta Kateřina neřekla*. Praha: Plot, 2015. 263 stran. ISBN 978-80-7428-268-3.
- [57] NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Revize RVP* [online]. NVÚ, © 2011 - 2020. [cit. 11. 3. 2020] Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rrvp>
- [58] NAVRÁTILOVÁ, Petra. *Finanční gramotnost: učebnice žáka*. Vyd. 2. Kralice na Hané: Computer Media, 2011. 72 s. ISBN 978-80-7402-106-0.
- [59] NOVÁKOVÁ, Jolana. Praktické rady: Jak učit děti zacházet s penězi a hospodařit. In: *iDNES.cz* [online]. 15. 9. 2014 [cit. 11. 1. 2020] Dostupné z: https://www.idnes.cz/finance/financni-radce/deti-kapesne-a-zachazeni-s-penezi.A140902_2095631_viteze_sov
- [60] NOVÁKOVÁ, Vladimíra, ed. a SOBOTKA, Věroslav, ed. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 2., aktualiz. vyd. Praha: COFET, 2011. 416 s. ISBN 978-80-904396-1-0.
- [61] ONDŘEJ, Jan a kol. *Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele: ekonomické, právní a sociální aspekty*. Praha: C. H. Beck, ©2013. xvi, 365 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-446-9.
- [62] OPLETALOVÁ, Alena a KVINTOVÁ, Jana. *Vybrané aspekty finanční gramotnosti v podmínkách základních a středních škol*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 144 stran. Monografie. ISBN 978-80-244-4519-9.
- [63] PETRUSEK, Miloslav, MAŘÍKOVÁ, Hana a VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. 2 sv. ISBN 80-7184-311-3.
- [64] PETÝRKOVÁ, Lenka a CHMELAŘOVÁ, Pavlína. *Základy finanční gramotnosti*. Praha: Generation Europe, 2011. 94 s. ISBN 978-80-904974-8-1.
- [65] POTMĚŠILOVÁ, Petra a HOBZOVÁ, Milena (eds.) *Mládež a hodnoty 2018: výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní spol.: sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 8. - 9. listopadu 2018 v Olomouci*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. 210 s. ISBN 978-80-244-5408-5.

- [66] PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Brno: Host, 2019. 253 stran. ISBN 978-80-7577-991-5.
- [67] PRŮCHA, Jan, MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. 292 s. ISBN 80-7178-029-4.
- [68] PRŮCHA, Jan a VETEŠKA, Jaroslav. *Andragogický slovník*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. 320 s. ISBN 978-80-247-4748-4.
- [69] Průzkum ČBA: Při nákupu využívá pouze hotovost 15% Čechů. In: *poradci-sobe.cz* [online]. 12. 11. 2019 [cit. 11. 1. 2020] Dostupné z: <https://poradci-sobe.cz/informacni-servis/pruzkum-cba-pri-nakupech-vyuziva-pouze-hotovost-15-cechu/>
- [70] RAMBOUSEK, Václav. *Všežravý stát*. Praha: Plot, 2012. 143 s. ISBN 978-80-7428-124-2.
- [71] RIEGEL, Karel. *Ekonomická psychologie*. Praha: Grada, 2007. 247 s. ISBN 978-80-247-1185-0.
- [72] SMRČKA, Luboš. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. V Praze: C. H. Beck, 2010. xxii, 538 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-199-4.
- [73] SKOŘEPA, Michal a SKOŘEPOVÁ, Eva. *Finanční a ekonomická gramotnost pro základní školy a víceletá gymnázia: výchova k občanství: stát a hospodářství*. Praha: Scientia, 2008. 3 sv. ISBN 978-80-86960-41-8.
- [74] STEM. *Martin Buchtík v rozhovorech k projektu výzkumu Česká společnost po 30 letech od revoluce*. [online]. Praha, © Stem. 19. 9. 2019 [cit. 11. 1. 2020] Dostupné z: <https://www.stem.cz/m ce/>
- [75] STORMWARE. *Přímé a nepřímé daně* [online]. STORMWARE, © 2020 [cit. 12. 1. 2020] Dostupné z: <https://www.stormware.cz/ucetni-pojmy/dane/>
- [76] STOWERS, James E. *Jak dosáhnout finanční nezávislosti*. Překlad Zdeněk Šlehofer. Praha: Grada, 1996. 306 s. ISBN 80-7169-337-5.
- [77] ŠAFR, Jiří a SEDLÁČKOVÁ, Markéta. *Sociální kapitál: koncepty, teorie a metody měření*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. 93 s. Sociologické studie = Sociological studies; 06/7. ISBN 80-7330-095-8.
- [78] ŠEDOVÁ, Hana. *Finanční gramotnost ve školách Zlínského kraje: studijní materiály k projektu. Modul 1, Peníze*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2010. 61 s. ISBN 978-80-7318-980-8.

- [79] ŠEREDA, František a kol. *Peníze ve volném čase: finanční gramotnost prakticky pro vedoucí oddílů*. Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR, 2012. 52 s. ISBN 978-80-86825-68-7.
- [80] ŠEVČÍK, Karel. Finanční gramotnost ve výzkumu a v českých vzdělávacích dokumentech. In: *Komenský* [online]. 2018, roč. 143, č. 2 [cit. 11. 1. 2020] ISSN 0323-0449. Dostupné z: mileno.9e.cz/wp-content/uploads/komensky_143_02_tisk-1.pdf
- [81] ŠKVÁRA, Miroslav. *Finanční gramotnost*. Praha: M. Škvára, 2011. 219 s. ISBN 978-80-904823-0-2.
- [82] ŠKVÁRA, Miroslav. *Finanční gramotnost*. Praha: M. Škvára, 2011. 219 s. ISBN 978-80-904823-0-2.
- [83] ŠUBRT, Jiří a kol. *Soudobá sociologie. II, (Teorie sociálního jednání a sociální struktury)*. Praha: Karolinum, 2008. 392 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze; 12. ISBN 978-80-246-1413-7.
- [84] ŠUBRT, Jiří a kol. *Soudobá sociologie. IV, (Aktuální a každodenní)*. V Praze: Karolinum, 2010. 383 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze; 16. ISBN 978-80-246-1789-3.
- [85] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
- [86] Yourchance. *Česko se v příštím roce opět připojí ke Global Money Week 2020, který pomáhá s finanční gramotností* [online]. Praha. Yourchance, © 2019. 10. 12. 2019 [cit. 11. 1. 2020] Dostupné z: <http://www.yourchance.cz/aktuality/cesko-se-v-pristim-roce-opet-pripoji-ke-global-money-week-2020-ktery-pomaha-s-financi-gramotnosti-ocekava-se-az-20-tisic-ucastniku/>
- [87] ZÁMEČNÍK, Petr. Finanční gramotnost: Jak se měří? In: *investujeme.cz* [online]. 31. 5. 2018 [cit. 17. 2. 2020] Dostupné z: investujeme.cz/clanky/financi-gramotnost-jak-se-meri/

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČBA	Česká bankovní asociace.
ČR	Česká republika.
ESCS	Index sociálního, kulturního a ekonomického statusu žáka.
FG	Finanční gramotnost.
MF	Ministerstvo financí.
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu.
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj.
PISA	Program pro mezinárodní hodnocení studentů (žáků).
SŠ	Střední škola.
ZŠ	Základní škola.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Koncepční model finanční gramotnosti	15
Obrázek 2 Složky finanční gramotnosti.....	17
Obrázek 3 Role standardů finanční gramotnosti.....	18
Obrázek 4 Rozdělení kapitálů mezi společenskými třídami.....	34
Obrázek 5 Základní finanční dovednosti, vlastní zpracování.....	38
Obrázek 6 Korelace ekonomické zodpovědnosti a finanční znalosti	42
Obrázek 7 Index finanční gramotnosti v čase, vlastní zpracování	44
Obrázek 8 Mezinárodní šetření PISA 2012	45
Obrázek 9 Průměrné výsledky žáků v jednotlivých zemích.....	46

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Vzdělanostní úroveň rodiny.....	53
Tabulka 2 Hodnocení testu finanční gramotnosti	55
Tabulka 3 Celková míra finanční gramotnosti žáků	59
Tabulka 4 Didaktický test FG	59
Tabulka 5 Post-hoc test úrovně FG x vzdělání rodičů.....	62

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Celková míra finanční gramotnosti žáků.....	60
Graf 2 Úroveň finanční gramotnosti žáků v závislosti na vzdělání rodičů.....	61
Graf 3 Úroveň finanční gramotnosti žáků v závislosti na statusu zaměstnání	63
Graf 4 Úroveň finanční gramotnosti žáků v závislosti na ekonomické situaci rodiny	64
Graf 5 Úroveň finanční gramotnosti žáků v závislosti na sociálním kapitálu rodiny.....	65
Graf 6 Úroveň finanční gramotnosti žáků v závislosti na míře komunikace v rodině	67
Graf 7 Úroveň finanční gramotnosti žáků v závislosti na hospodaření s kapesným	69

SEZNAM PŘÍLOH

P I DOTAZNÍK

P II STANDARD FINANČNÍ GRAMOTNOSTI 2007

P III STANDARD FINANČNÍ GRAMOTNOSTI 2017

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý den, jmenuji se Jitka Marcaníková a jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Prosím o vyplnění dotazníku, který je zcela anonymní a je určen pro výzkumnou část diplomové práce zaměřenou na finanční gramotnost.

Děkuji za čas i ochotu☺

Zaškrtni pouze jednu variantu.

1. Ve kterém jsi ročníku?

ročník (číslo)

2. Jsi dívka nebo chlapec?

dívka chlapec

3. Nejvyšší dosažené vzdělání tvých rodičů?

Matka

- základní vzdělání
- výuční list
- středoškolské s maturitou
- vysokoškolské

Otec

- základní vzdělání
- výuční list
- středoškolské s maturitou
- vysokoškolské

4. V jaké oblasti pracují tvoji rodiče

Matka

- lékařství, právo
- školství, vzdělávání
- ekonomie
- bankovníctví, pojišťovnictví
- státní správa

- služby
- technické obory
- podnikání
- nezaměstnaná
- jiné (mateřská, důchod...)

Otec

- lékařství, právo
- školství, vzdělávání
- ekonomie
- bankovníctví, pojišťovnictví
- státní správa

- služby
- technické obory
- podnikání
- nezaměstnaný
- jiné (mateřská, důchod...)

5. Pociťuješ ve Vaší rodině nedostatek financí?

Určitě ano Spíše ano Spíše ne Určitě ne

6. Myslíš si, že finanční situace ve Vaší rodině by Vám umožnila každoročně jet na zahraniční dovolenou?

Určitě ano Spíše ano Spíše ne Určitě ne

7. **Představ si, že jsi dospělý a máš svoji vlastní rodinu. Chtěl bys po finanční stránce?**
- Vydělávat více peněz než tvoji rodiče
 - Vydělávat podobné peníze jako tvoji rodiče
 - Vydělávat méně peněz než tvoji rodiče
 - Vůbec nevím
8. **Dostáváš od rodičů nebo jiných příbuzných kapesné?**
- Ano / pravidelně
 - Ano / nepravidelně
 - Nedostávám
9. **Kapesné za měsíc je průměrně ve výši?**
- 0 – 200 Kč /měsíc
 - 201 – 400 Kč / měsíc
 - 401 – 600 Kč / měsíc
 - Více než 600 Kč / měsíc
 - Nedostávám kapesné
10. **Jak hospodaříš nebo jak bys hospodařil s kapesným? (odpověz i v případě, že kapesné nedostáváš)**
- celé kapesné utratím / utratil bych
 - část kapesného si šetřím / část bych šetřil
 - celé kapesné si šetřím / všechno bych si šetřil
11. **Jak se zachováš, když si rodiče chtějí půjčit z tvého kapesného určitou finanční částku? (odpověz i v případě, že kapesné nedostáváš)**
- Určitě půjčím, vím, že mi to vrátí / půjčil bych jim
 - Spíše ano, ale vadí mi to / asi bych jim půjčil
 - Spíše ne, ať si půjčí někde jinde / asi bych jim nepůjčil
 - Určitě ne, je to jejich problém / určitě bych jim nepůjčil
12. **Myslíš si, že je důležité si tvořit finanční rezervu, tedy odkládat část příjmů?**
- Určitě ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Určitě ne
13. **Na co je podle tebe důležité tvořit finanční rezervu, odkládat část příjmů?**
- Na neočekávané náklady např. ztráta zaměstnání, nemoc, úraz....
 - Na nové auto, telefon, notebook
 - Na vysněnou dovolenou
 - Myslím, že není důležité si tvořit finanční rezervu
14. **Spoří ti rodiče nějaké peníze do budoucna?**
- Určitě ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Určitě ne
15. **Mluví s Tebou rodiče o financích v rodině? (Kolik co stojí, co je potřeba koupit, na co se šetří...?)**
- Ano / pravidelně
 - Ano / nepravidelně
 - Spíše ne
 - Vůbec ne

16. Myslíš si, že pokud se vaše rodina ocitne v obtížné situaci, kdy potřebuje pomoc či radu od dobrého lékaře, právníka, pomoc při hledání zaměstnání, získat přímluvu na úřadě, sehnat auto, půjčit menší finanční obnos aj., existují lidé, které může tvoje rodina požádat o pomoc?

- Určitě ano / mnoho
 Spíše ano / poměrně dost
 Spíše ne / velmi málo
 Ne / žádní
 Nevím

17. Zkus napsat, jak často se tvoji rodiče věnují následujícím činnostem.

Vyber v každém řádku vždy jednu hodnotu.

Matka a její kontakty:	Četnost kontaktů				
	Pravidelně /několikrát týdně	1 za týden	1 za měsíc	2 do roka	Nikdy
Setkávání s rodinou, příbuznými					
Setkávání s přáteli, známými					
Setkávání s lidmi ze zaměstnání (současného nebo i z minulých zaměstnání)					
Setkávání s lidmi při zájmech a koníčcích (sportovní aktivity, sauna...)					
Návštěva sportovních utkání, koncerty, plesy, divadlo...					
Telefonování s rodinou, s příbuznými					
Telefonování s přáteli a známými					

Otec a jeho kontakty:	Četnost kontaktů				
	Pravidelně /několikrát týdně	1 za týden	1 za měsíc	2 do roka	Nikdy
Setkávání s rodinou, příbuznými					
Setkávání s přáteli, známými					
Setkávání s lidmi ze zaměstnání (současného nebo i z minulých zaměstnání)					
Setkávání s lidmi při zájmech a koníčcích (sportovní aktivity, sauna...)					
Návštěva sportovních utkání, koncerty, plesy, divadlo...					
Telefonování s rodinou, s příbuznými					
Telefonování s přáteli a známými					

Didaktický test:

1. **Co jsou hotovostní peníze?**
 - mince a bankovky
 - peníze na účtech
 - valuty a spořicí účet

2. **Jaká instituce v ČR vykonává dohled nad bankami?**
 - Ministerstvo financí
 - Finanční arbitr ČR
 - Česká národní banka

3. **K čemu slouží běžný účet?**
 - ke spoření
 - k zasílání příjmů a odesílání plateb
 - k investicím

4. **Kreditní karta umožňuje čerpat?**
 - finanční prostředky, které máte na osobním účtu
 - finanční prostředky do mínusu bez omezení
 - finanční prostředky do mínusu do výše povoleného úvěrového limitu

5. **Platební kartou je možné?**
 - platit pouze v marketech
 - platit v obchodech, vybírat hotovost, provádět platby on-line přes internet
 - vybírat pouze peníze z bankomatu

6. **Zkratka RPSN znamená?**
 - Růžový panter s náloží
 - Roční procentní sazba nákladů
 - Roční procento s navýšením

7. **Zaměstnavatel na tvůj osobní účet pošle první výplatu? Pošle ti?**
 - hrubý příjem
 - čistý příjem

8. **Co s sebou obvykle přináší inflace?**
 - všeobecný růst cen
 - klesání cen
 - ceny se nemění

9. **Co je spoření?**
 - poplatky v bance
 - peníze schované doma
 - peníze uložené v bance bez rizika

10. Co si představíš pod pojmem úvěr?

- dočasné poskytování peněz
- peníze na běžném účtu
- peníze na spořicí účtu

11. Pomocí hypotéky si můžeš půjčit?

- na auto, dovolenou
- na cokoliv
- na bydlení

12. Na které produkty dostaneš od státu státní příspěvek?

- investice
- spořicí účet, vkladový účet
- stavební spoření, penzijní připojištění

13. Rodinný rozpočet by měl být?

- vyrovnaný, nejlépe přebytkový
- schodkový
- rodinný rozpočet není potřeba sledovat

14. Co patří do nezbytných výdajů rodiny?

- náklady bydlení, energie, jídlo
- telefon, internet
- sportovní kroužky, zábava

15. Pokud jsou měsíční příjmy rodiny nižší než výdaje, rodinný rozpočet je?

- vyrovnaný
- přebytkový
- schodkový

16. Jaká záruka se dle zákona poskytuje na zakoupené zboží?

- 12 měsíců
- 24 měsíců
- 36 měsíců

PŘÍLOHA P II: STANDARD FINANČNÍ GRAMOTNOSTI 2007

I.1. Standard finanční gramotnosti pro základní vzdělávání

Peníze	
1. stupeň ZŠ	2. stupeň ZŠ
Obsah	Obsah
- hotovostní a bezhotovostní forma peněz	- nakládání s penězi
- způsoby placení	- tvorba ceny
- banka jako správce peněz	- inflace
Výsledky	Výsledky
- používá peníze v běžných situacích	- na příkladech ukáže vhodné využití různých nástrojů hotovostního a bezhotovostního placení
- odhadne a zkontroluje cenu nákupu a vrácené peníze	- na příkladu ukáže tvorbu ceny jako součet nákladů, zisku a DPH
	- objasní vliv nabídky a poptávky na tvorbu ceny a její změny
	- popíše vliv inflace na hodnotu peněz

Hospodaření domácnosti	
1. stupeň ZŠ	2. stupeň ZŠ
Obsah	Obsah
- rozpočet, příjmy a výdaje domácnosti	- rozpočet domácnosti, typy rozpočtu, jejich odlišnosti
- nárok na reklamaci	- základní práva spotřebitelů
Výsledky	Výsledky
- na příkladu ukáže, proč není možné realizovat všechny chtěné výdaje	- sestaví jednoduchý rozpočet domácnosti, uvede hlavní příjmy a výdaje domácnosti, rozliší pravidelné a jednorázové příjmy a výdaje, zváží nezbytnost jednotlivých výdajů
	- objasní princip vyrovnaného, schodkového a přebytkového rozpočtu
	- vysvětlí, jak se bránit v případě porušení práv spotřebitele

Finanční produkty	
1. stupeň ZŠ	2. stupeň ZŠ
Obsah	Obsah
- úspory	- služby bank, aktivní a pasivní operace
- půjčky	- produkty finančního trhu pro investování a pro získání prostředků
	- pojištění
	- úročení
Výsledky	Výsledky
- vysvětlí, proč spořit, kdy si půjčovat a jak vracet dluhy	- uvede příklady použití debetní a kreditní platební karty, vysvětlí jejich omezení
	- uvede a porovná nejobvyklejší způsoby nakládání s volnými prostředky (spotřeba, úspory, investice)
	- uvede a porovná nejčastější způsoby krytí deficitu (úvěry, splátkový prodej, leasing)
	- vysvětlí význam úroku placeného a přijatého
	- uvede nejčastější druhy pojištění a navrhne, kdy je využít

PŘÍLOHA P III: STANDARD FINANČNÍ GRAMOTNOSTI 2017

Standard finanční gramotnosti
2017

Standard finanční gramotnosti

A. Nakupování a placení

1. ZŠ

1.1 I. stupeň

1. používá hotové, případně bezhotovostní peníze
2. odhadne a zkontroluje cenu nákupu a doklad, případně vrácenou hotovost
3. při nákupu srovnává zboží podle ceny či jednotkové ceny

1.2 II. stupeň

1. nakupování
 - a. vysvětlí stanovení ceny podle nákladů, poptávky a konkurence
 - b. na příkladu vysvětlí, jak reklamovat zboží či službu, a na koho se obrátit v případě stížnosti či sporu
 - c. popíše vliv inflace na hodnotu peněz
 - d. rozpozná nekalé obchodní praktiky
2. bezhotovostní placení
 - a. popíše výhody a rizika bezhotovostního placení a vysvětlí, jak bezpečně platit
 - b. vysvětlí odlišnosti a omezení debetní a kreditní karty
 - c. popíše možnosti kontroly pohybu a stavu prostředků na účtu

B. Hospodaření domácnosti

1. ZŠ

1.1 I. stupeň

1. porovná své potřeby a přání s finančními možnostmi
2. sestaví jednoduchý rozpočet a v příkladu rozliší vyrovnaný, přebytkový a schodkový rozpočet
3. uvede příklady zvýšení příjmů a snížení výdajů

1.2 II. stupeň

1. rozpočet
 - a. sestaví rozpočet jednotlivce i domácnosti
 - b. odliší čistý a hrubý příjem
 - c. odliší pravidelné, nepravidelné a jednorázové příjmy
 - d. odliší pevné, kontrolovatelné a jednorázové výdaje
 - e. zváží nezbytnost výdajů
2. porovná majetek a závazky domácnosti v bilanci
3. úvod do finančních služeb
 - a. charakterizuje jednotlivé finanční produkty a jejich využití
 - b. provádí výpočty jednoduchého úročení a popíše princip složeného úročení
 - c. charakterizuje úrok a poplatky a jejich vliv na cenu finančního produktu
 - d. porovná finanční produkty, zejména z hlediska rizika, výnosu a likvidity
4. plánování
 - a. stanoví své krátkodobé a dlouhodobé finanční cíle a rozhodne o způsobu dosažení těchto cílů
 - b. určí rizika ohrožující dosažení finančních cílů a navrhne způsob jejich zmírnění

C. Přebytek rozpočtu domácnosti

1. ZŠ

1.1 I. stupeň

1. vysvětlí proč spořit
2. uvede příklady jak spořit

1.2 II. stupeň

1. odliší spotřebu, úspory a investice a jejich využití
2. v příkladu navrhne řešení přebytku rozpočtu
3. odliší druhy pojištění
4. v příkladu navrhne vhodné využití pojištění

D. Schodek rozpočtu domácnosti

1. ZŠ

1.1 I. stupeň

1. objasní vznik dluhů a nutnost jejich placení
2. objasní rizika půjček a vysvětlí, v jakém případě je vhodné si půjčit
3. uvede příklady jak si půjčit

1.2 II. stupeň

1. navrhne řešení schodku rozpočtu domácnosti
2. půjčování
 - a. rozhodne, v jaké situaci je vhodné a nevhodné si půjčit
 - b. porovná nabídky úvěrů
 - c. uvede příklady spotřebitelských úvěrů
 - d. vysvětlí postup získání úvěru včetně posouzení schopnosti splácet
3. důsledky nesplácení
 - a. vysvětlí příčiny a důsledky nesplácení dluhu
 - b. vysvětlí postup vymáhání dluhu
 - c. v příkladu navrhne řešení zadlužení
 - d. vysvětlí jak se vyvarovat předlužení